

Головне управління освіти і науки  
Черкаської обласної державної адміністрації

Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників

Лабораторія-центр зовнішнього незалежного оцінювання  
та моніторингу якості освіти

**Збірник матеріалів  
моніторингових досліджень  
за 2009-2010 роки**

Черкаси – 2010

Збірник матеріалів моніторингових досліджень за 2009-2010 роки. – Черкаси: ЧОПОП, 2010. – 151 с.

**Матеріали моніторингових досліджень підготували:** Тетьора С. С.;  
Кулінко О. В., методисти лабораторії-центру моніторингу якості освіти і зовнішнього незалежного оцінювання

**Рецензенти:** Гаврилюк Г.М., перший заступник начальника Головного управління освіти і науки;  
Лісова Н. І., заступник директора Черкаського ОПОП, кандидат педагогічних наук;  
Бондаренко О.А., завідувач лабораторії-центру зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти

Затверджено на засіданні Вченої ради інституту.  
Протокол № 2 від 09.06.2010 року

## ***Зміст***

### ***Моніторингове дослідження щодо ставлення молоді та інших категорій населення до реформ у галузі освіти***

1. Програма проведення моніторингового дослідження.....	6
2. Загальна характеристика дослідження.....	7-10
3. Організаційні заходи.....	11
4. Інструментарій дослідження.....	12
5. Аналіз результатів моніторингового дослідження.....	13-29
6. Узагальнені результати.....	30-42
7. Висновки.....	43

### ***Соціологічне дослідження з питань переходу до 12-річного терміну навчання***

1. Програма проведення соціологічного дослідження.....	45
2. Загальна характеристика дослідження.....	46-48
3. Організаційні заходи.....	49
4. Інструментарій дослідження.....	50
5. Результати соціологічного дослідження.....	51-73
6. Узагальнені результати.....	74-83
7. Висновки.....	84-85

### ***Моніторингове дослідження стану організації профільного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах Черкаської області***

1. Програма проведення моніторингового дослідження.....	87-88
2. Загальна характеристика дослідження.....	89-92
3. Організаційні заходи.....	93
4. Інструментарій дослідження.....	94
5. Результати моніторингових досліджень у 2007-2008, 2009-2010 н.р.....	95-107
6. Узагальнені результати.....	108-116

7. Висновки.....	117
------------------	-----

*Аналітичний звіт за результатами моніторингового дослідження щодо формування в учнів 5-х та 11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів світоглядних і загальнокультурних уявлень про небесні тіла та Всесвіт у цілому (за матеріалами Міністерства освіти і науки України та Черкаського ОШОПП)*

1. Загальна характеристика дослідження.....	119-121
2. Склад вибірки дослідження.....	122-123
3. Характеристика інструментарію та аналіз результатів виконання завдань.....	124-149
4. Висновки.....	150-151

*Моніторингове дослідження  
щодо ставлення молоді та інших категорій  
населення до реформ у галузі освіти*

## **Програма проведення моніторингового дослідження**

**Тема моніторингового дослідження:** ставлення молоді та інших категорій населення до реформ у галузі освіти.

**Мета моніторингового дослідження:** визначити ставлення молоді та інших категорій населення до реформ у галузі освіти.

**Учасники моніторингового дослідження:** керівники загальноосвітніх навчальних закладів, класні керівники, учні 11-х класів, батьки учнів 11-х класів.

### ***Завдання моніторингового дослідження:***

- дослідити стан ставлення молоді та інших категорій населення до реформ у галузі освіти;
- за підсумками анкетування порівняти результати ставлення молоді та інших категорій населення до реформ у галузі освіти;
- визначити пріоритети та проблеми рівного доступу громадян до якісної середньої освіти;
- результати моніторингового дослідження узагальнити і направити до Головного управління освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації і міністерства освіти і науки України.

## Загальна характеристика дослідження

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 12.08.2009 № 745 «Про проведення моніторингового дослідження щодо ставлення молоді та інших категорій населення до реформ у галузі освіти» у вересні – листопаді 2009 року було проведено моніторингове дослідження щодо ставлення молоді та інших категорій населення до реформ у галузі освіти.

Мета дослідження: вивчення думки молоді та інших категорій населення щодо реформ у галузі освіти, сприяння створенню оптимальних умов для модернізації освіти.

### Склад вибірки

Згідно з додатком 2 до наказу Міністерства освіти і науки України від 12.08.2009 № 745 «Про проведення моніторингового дослідження щодо ставлення молоді та інших категорій населення до реформ у галузі освіти» та наказом Головного управління освіти від 22.09.2009 № 518 «Про моніторингове дослідження» анкетуванням було охоплено такі загальноосвітні навчальні заклади:

№	Назва загальноосвітнього навчального закладу	Кількість керівників ЗНЗ	Кількість класних керівників	Кількість учнів 11-х класів	Кількість батьків учнів
1.	Черкаська гімназія № 9 ім. О.М.Луценка Черкаської міської ради Черкаської області	1	3	6	6
2.	Черкаська спеціалізована школа I-III ступенів № 17 Черкаської міської ради Черкаської області	1	3	6	6
3.	Черкаська загальноосвітня школа I-III ступенів № 21 Черкаської міської ради Черкаської області	1	2	5	5
4.	Черкаська загальноосвітня школа I-III ступенів № 22 Черкаської міської ради Черкаської області	1	2	5	5
5.	Черкаська загальноосвітня школа I-III ступенів № 26 Черкаської міської ради Черкаської області	1	2	6	6
6.	Черкаська загальноосвітня школа I-III ступенів № 29 Черкаської міської ради Черкаської області	1	1	6	6

7.	Черкаська загальноосвітня школа I-III ступенів № 30 Черкаської міської ради Черкаської області	1	2	6	6
8.	Уманська міська гімназія Уманської міської ради Черкаської області	1	3	6	6
9.	Уманська загальноосвітня школа I-III ступенів №10 Уманської міської ради Черкаської області	1	1	5	5
10.	Смілянська спеціалізована школа I-III ступенів № 5 Смілянської міської ради Черкаської області	1	3	6	6
11.	Смілянський природничо-математичний ліцей Смілянської міської ради Черкаської області	1	2	5	5
12.	Канівська загальноосвітня школа I-III ступенів № 1 Канівської міської ради Черкаської області	1	2	6	6
13.	Золотоніська спеціалізована школа № 2 інформаційних технологій Золотоніської міської ради Черкаської області	1	2	6	6
14.	Ватутінська загальноосвітня школа I-III ступенів №5 Ватутінської міської ради Черкаської обл.	1	2	6	6
15.	Вільшанська загальноосвітня школа I-III ступенів Городищенської районної ради Черкаської області	1	1	2	2
16.	В'язівська загальноосвітня школа I-III ступенів Городищенської районної ради Черкаської області	1	0	2	2
17.	Драбівський навчально-виховний комплекс "Загальноосвітня школа I-III ступенів ім. С.В.Васильченка - гімназія" Драбівської районної ради Черкаської області	1	1	2	2
18.	Шрамківська загальноосвітня школа I-III ступенів Драбівської районної ради Черкаської області	1	0	2	2
19.	Новогребельська загальноосвітня школа I-III ступенів Жашківської районної ради Черкаської області	1	1	2	2
20.	Пугачівська загальноосвітня школа I-III ступенів Жашківської районної ради Черкаської області	1	0	2	2
21.	Тарасівська загальноосвітня школа I-III ступенів Звенигородської районної ради Черкаської області	1	1	2	2
22.	Юрківська загальноосвітня школа I-III ступенів Звенигородської районної ради Черкаської області	1	0	2	2



23.	Дмитрівський навчально-виховний комплекс "Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів - дошкільний навчальний заклад" Золотоніської районної ради Черкаської області	1	1	1	1
24.	Пальмірська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів Золотоніської районної ради Черкаської області	1	0	1	1
25.	Михайлівська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів Кам'янської районної ради Черкаської області	1	1	1	1
26.	Телепинська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів Кам'янської районної ради Черкаської області	1	0	1	1
27.	Таганчанська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів імені С.К.Федоренка Канівської районної ради Черкаської області	1	1	2	2
28.	Катеринопільський ліцей Катеринопільської районної ради Черкаської області	1	1	2	2
29.	Стеблівська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів ім. І.С.Нечуя-Левицького Корсунь-Шевченківської районної ради Черкаської області	1	1	2	2
30.	Деренківецький навчально-виховний комплекс "Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів" Корсунь-Шевченківської районної ради Черкаської області	1	0	1	1
31.	Лисянський навчально-виховний комплекс "Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №1 - гімназія" Лисянської районної ради Черкаської області	1	1	1	1
32.	Буцька загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів Маньківської районної ради Черкаської області	1	1	2	2
33.	Маньківська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №1 Маньківської районної ради Черкаської області	1	0	1	1
34.	Цибулівська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів Монастирищенської районної ради Черкаської області	1	1	2	2
35.	Бачкуринська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів Монастирищенської районної ради Черкаської області	1	0	1	1
36.	Балаклівська спеціалізована школа І-ІІІ ступенів №1 ім. Є.Гуглі Смілянського району Черкаської області	1	1	2	2
37.	Колодистенська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів Тальнівської районної ради Черкаської області	1	1	2	2

38.	Бабанська загальноосвітня школа I-III ступенів Уманської районної ради Черкаської області	1	1	2	2
39.	Оксанинська загальноосвітня школа I-III ступенів Уманської районної ради Черкаської області	1	0	1	1
40.	Кузьминогребельська загальноосвітня школа I-III ступенів Христинівської районної ради Черкаської області	1	1	3	3
41.	Байбузівська загальноосвітня школа I-III ступенів Черкаської районної ради Черкаської області	1	1	2	2
42.	Червонослобідська загальноосвітня школа I-III ступенів № 1 Черкаської районної ради Черкаської області	1	0	2	2
43.	Геронимівська загальноосвітня школа I-III ступенів Черкаської районної ради Черкаської області	1	0	2	2
44.	Стецівська загальноосвітня школа I-III ступенів Чигиринської районної ради Черкаської області	1	1	2	2
45.	Чорнобаївська гімназія Чорнобаївської районної ради Черкаської області	1	1	2	2
46.	Хрестителівська загальноосвітня школа I-III ступенів Чорнобаївської районної ради Черкаської області	1	0	2	2
47.	Іскренська загальноосвітня школа I-III ступенів Шполянської районної ради Черкаської області	1	1	2	2
48.	Матусівський навчально-виховний комплекс "Дошкільний навчальний заклад-загальноосвітня школа I-III ступенів №2" Шполянської районної ради Черкаської області	1	0	2	2

## Організаційні заходи

Організацію і проведення моніторингового дослідження здійснював обласний координатор – лабораторія-центр моніторингу якості освіти – та відповідальні за проведення моніторингових досліджень у районах/містах області.

Для проведення дослідження в області було здійснено такі організаційні заходи:

- 23.09.2009 на базі ЧОПОПП проведено навчання відповідальних за проведення моніторингового дослідження щодо ставлення молоді та інших категорій населення до реформ у галузі освіти районних/міських відділів освіти та методичних кабінетів області;
- призначено у загальноосвітні навчальні заклади (згідно додатку до наказу Головного управління освіти і науки облдержадміністрації від 22.09.2009 № 518 «Про моніторингове дослідження») відповідальних відділів освіти, методичних кабінетів для проведення моніторингового дослідження;
- до 07.10.2009р. проведено навчання керівників загальноосвітніх навчальних закладів щодо процедури дослідження;
- забезпечено тиражування анкет та інформаційних матеріалів.

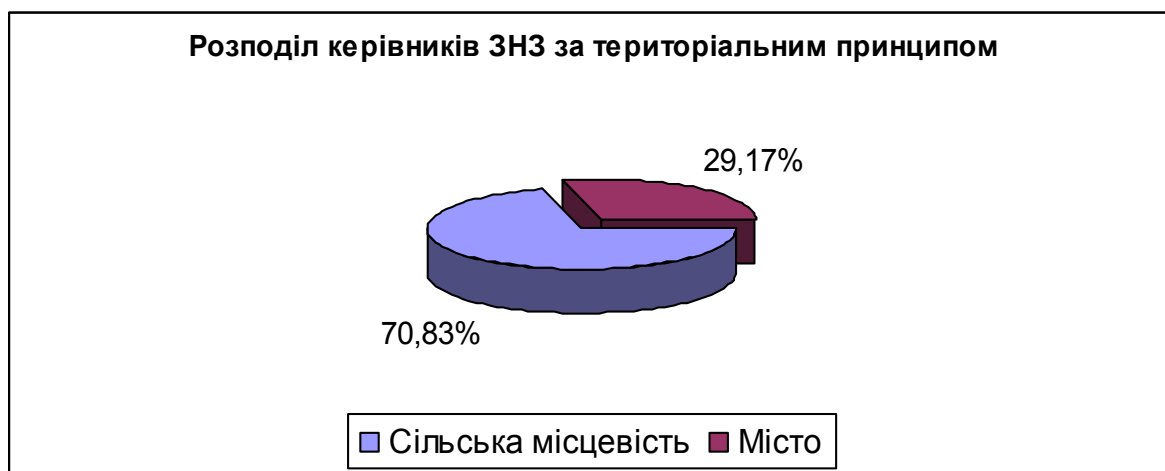
## **Інструментарій дослідження**

Анкетування залучених до опитування здійснювалося анонімно за пакетом матеріалів Міністерства освіти і науки України, який містив:

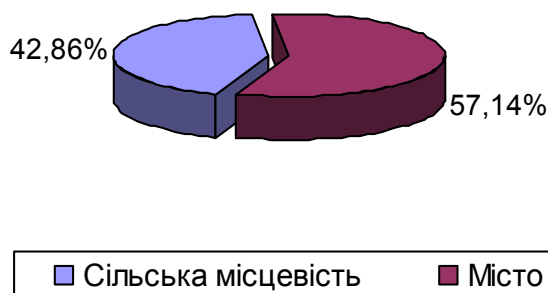
- інструктивно-методичні рекомендації щодо проведення моніторингового дослідження щодо ставлення молоді та інших категорій населення до реформ у галузі освіти;
- рекомендований склад вибірки дослідження (додаток 2 до наказу Міністерства освіти і науки України від 12.08.2009 № 745«Про проведення моніторингового дослідження щодо ставлення молоді та інших категорій населення до реформ у галузі освіти»);
- інформаційну довідку про результати моніторингового дослідження щодо ставлення молоді та інших категорій населення до реформ у галузі освіти;
- анкету для керівника загальноосвітнього навчального закладу;
- анкету для класного керівника;
- анкету для учня 11-го класу;
- анкету для батьків учнів 11-го класу;
- таблицю для узагальнення результатів опитування керівників загальноосвітніх навчальних закладів;
- таблицю для узагальнення результатів опитування класних керівників;
- таблицю для узагальнення результатів опитування учнів 11-го класу;
- таблицю для узагальнення результатів опитування батьків учнів 11-го класу.

## Аналіз результатів моніторингового дослідження

В області моніторинговим дослідженням щодо ставлення молоді та інших категорій населення до реформ у галузі освіти було охоплено 48 загальноосвітніх навчальних закладів різних типів (14 міських, 34 сільських), 48 керівників ЗНЗ (14 – з міст, 34 – з сільської місцевості), 50 класних керівників випускних класів (30 – з міст, 20 – з сільської місцевості), 140 учнів 11-х класів (80 – з міст, 60 – з сільської місцевості), 140 батьків учнів 11-х класів (80 – з міст, 60 – з сільської місцевості).

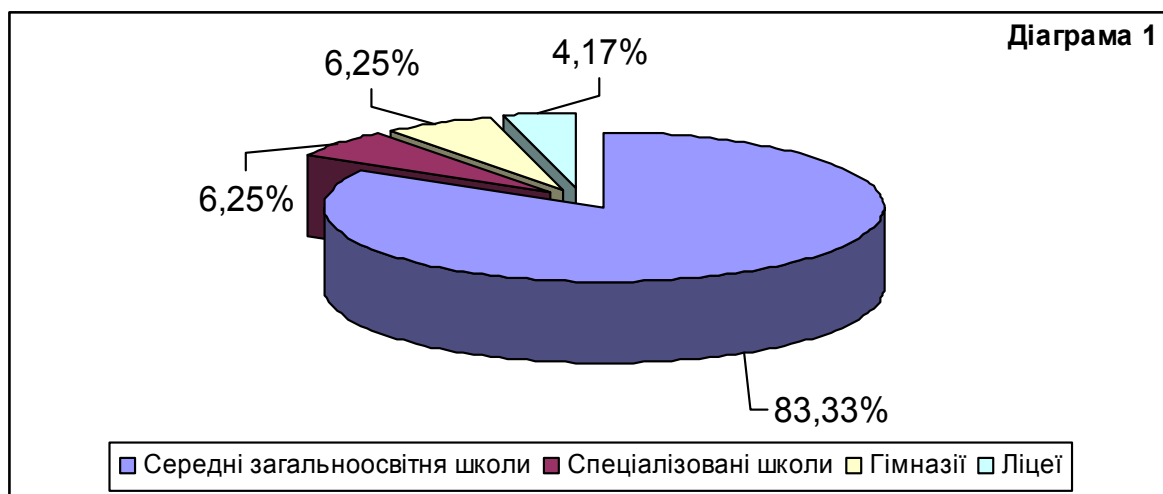


Розподіл учнів 11-х класів та батьків учнів 11-х класів за територіальним принципом

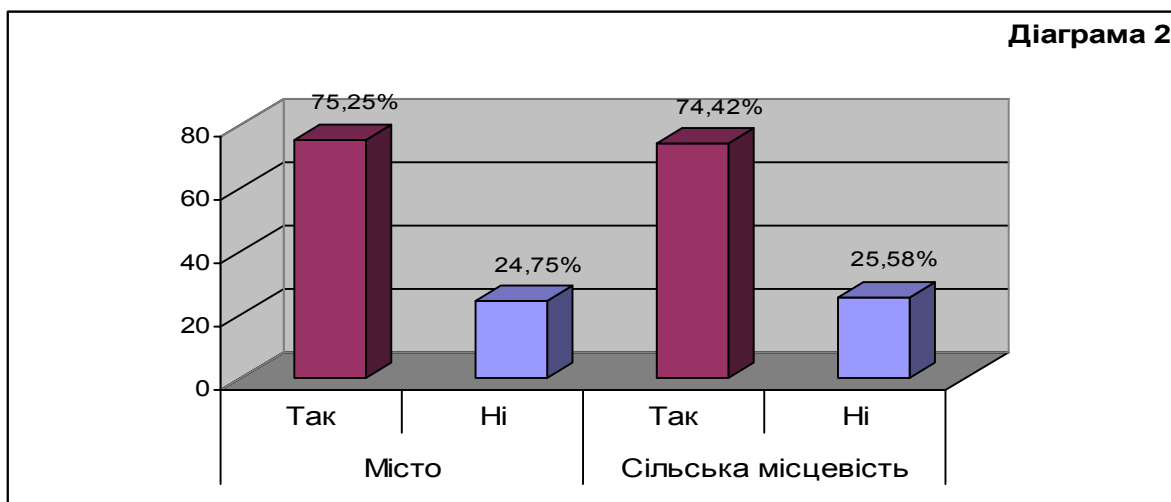


Вибіркою були охоплені загальноосвітні навчальні заклади різних типів (див. діаграму 1):

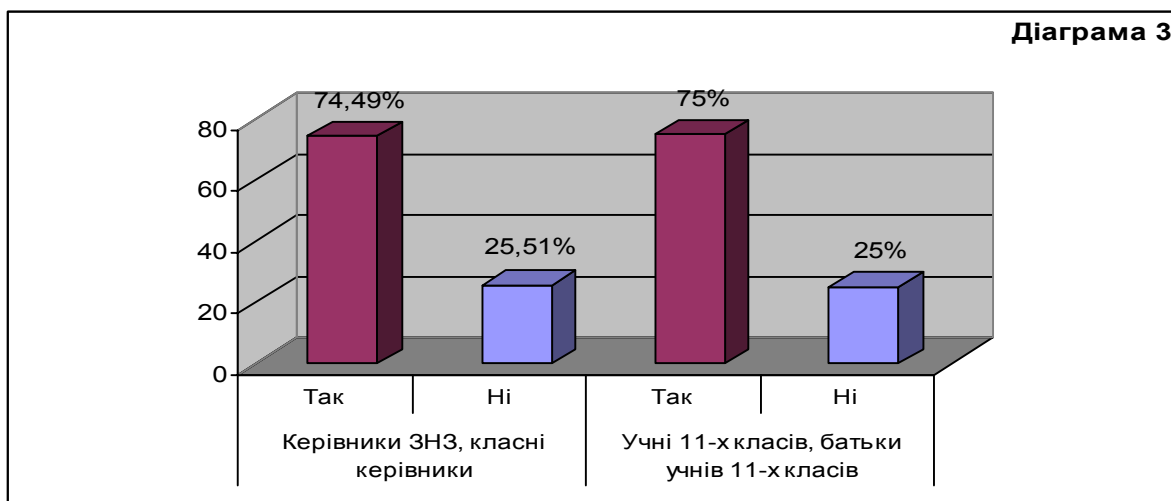
- 40 середніх загальноосвітніх шкіл;
- 3 спеціалізовані школи;
- 3 гімназії;
- 2 ліцеї.



У ході проведення моніторингового дослідження було з'ясовано, що якісну середню освіту вважає доступною переважна більшість опитаних незалежно від місця проживання: 75,25 % жителів міста та 74,42% жителів сільської місцевості (див. діаграму 2).



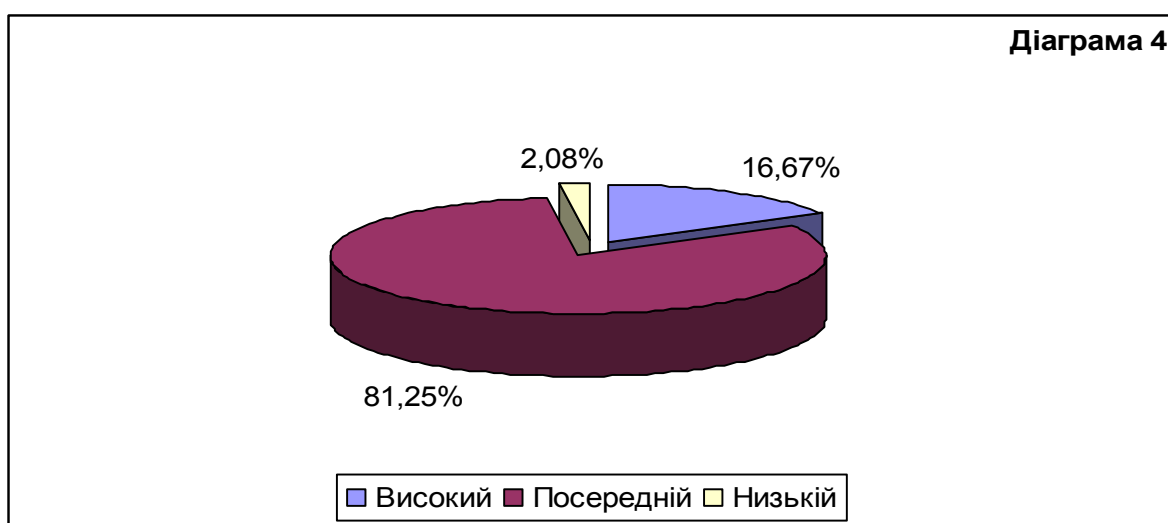
Різниця у відповідях на запитання щодо доступності якісної освіти між керівниками ЗНЗ і класними керівниками, з одного боку, та учнями 11-х класів і батьками учнів 11-х класів, з іншого, також виявилася несуттєвою (див. діаграму 3).



Аналіз результатів моніторингового дослідження свідчить про те, що останні реформи в галузі освіти позитивно вплинули на доступність якісної середньої освіти для всіх громадян. Але оцінка проблем рівного доступу громадян до якісної середньої освіти серед категорій респондентів відрізняється. Так, наприклад, із 140 опитаних батьків учнів 11-х класів 81 особа батьків назвав головною проблемою рівного доступу дітей до якісної середньої освіти соціально-майнове розшарування суспільства, 70 батьків – морально-духовну кризу суспільства, лише 48 – незрозуміння певною частиною батьків необхідності отримання якісної середньої освіти, тоді як із 48 опитаних

керівників ЗНЗ 39 першочерговою проблемою вважають нерозуміння батьками та учнями необхідності отримання якісної середньої освіти, 34 – морально-духовну кризу суспільства і лише 24 – соціально-майнове розшарування суспільства.

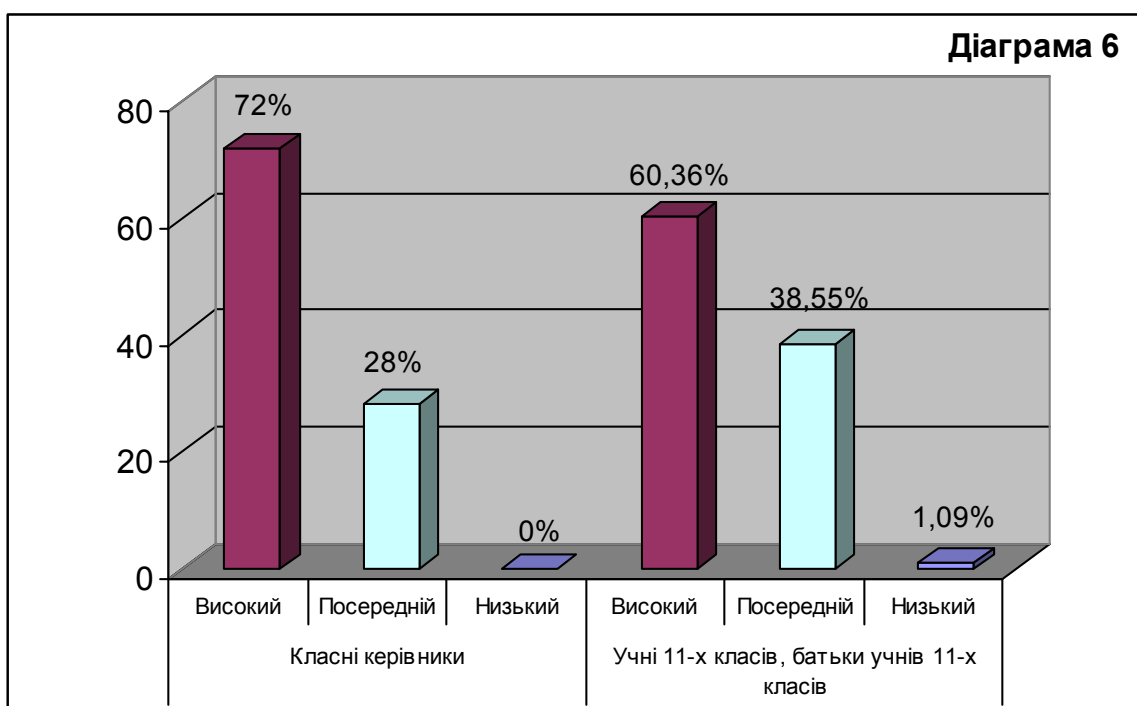
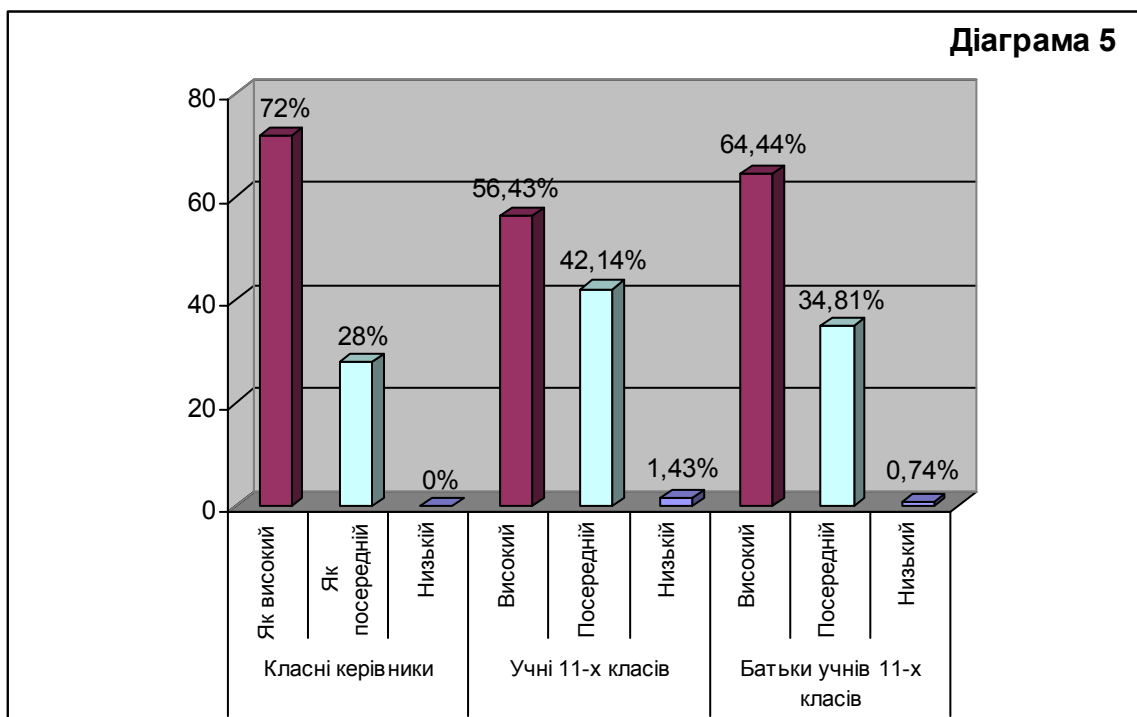
Керівникам загальноосвітніх навчальних закладів було поставлене запитання щодо рівня загальної середньої освіти, який забезпечує сучасна освітня система України (див. діаграму 4).



Керівники ЗНЗ та класні керівники вважають, що найбільшою мірою підвищенню якості загальної середньої освіти в країні сприятиме поліпшення матеріально-технічного та науково-методичного забезпечення навчально-виховного процесу (100% керівників сільських ЗНЗ та 85,71% – міських; 100% класних керівників сільських ЗНЗ та 96,67% – міських) та удосконалення механізмів фінансового забезпечення освітньої галузі (95,83% керівників сільських ЗНЗ та 86% – міських; 80% класних керівників сільських шкіл та 86,67% – міських).

У рамках дослідження класним керівникам, учням та батькам учнів було запропоновано запитання: «Як Ви оцінюєте рівень загальної середньої освіти, який забезпечує навчальний заклад, у якому Ви працюєте (навчаєтесь/навчаються ваші діти)?» (див. діаграми 5,6).

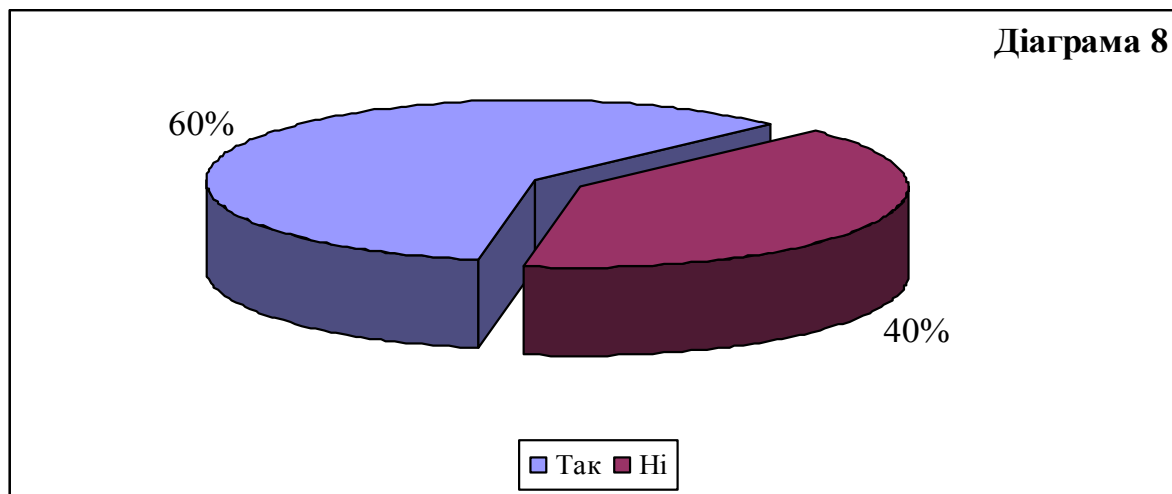
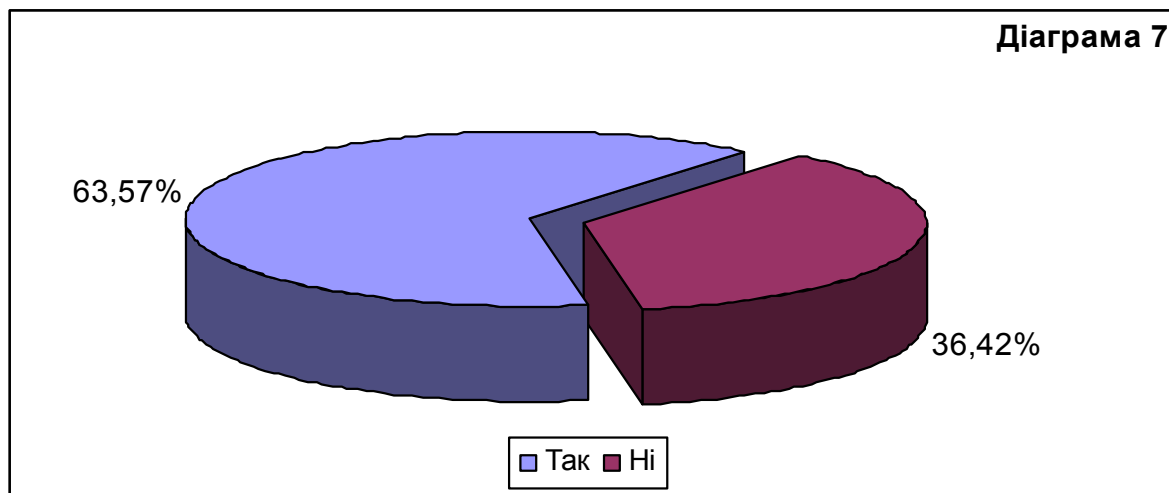




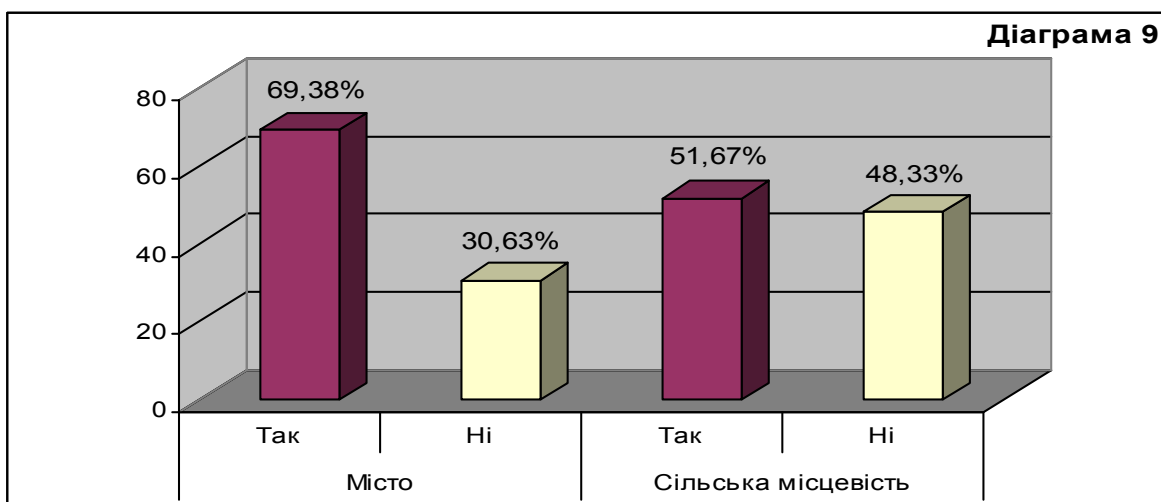
Аналіз діаграми показує, що учні 11-х класів та батьки учнів 11-х класів більш критично оцінюють рівень знань, який забезпечує їхній початковий заклад.

Моніторингове дослідження підтвердило бажання батьків та учнів отримати вищий рівень знань, про що свідчить кількість звернень до послуг

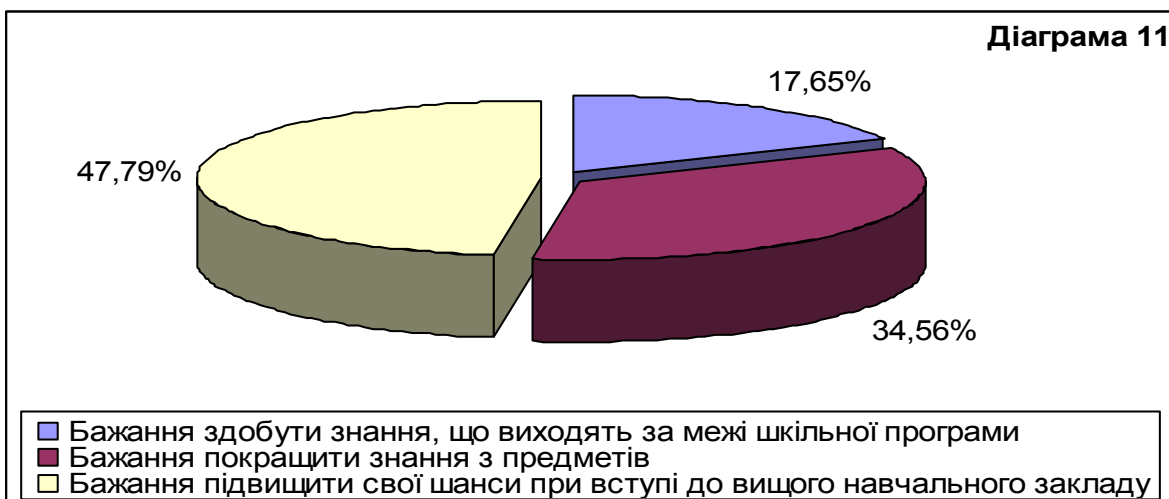
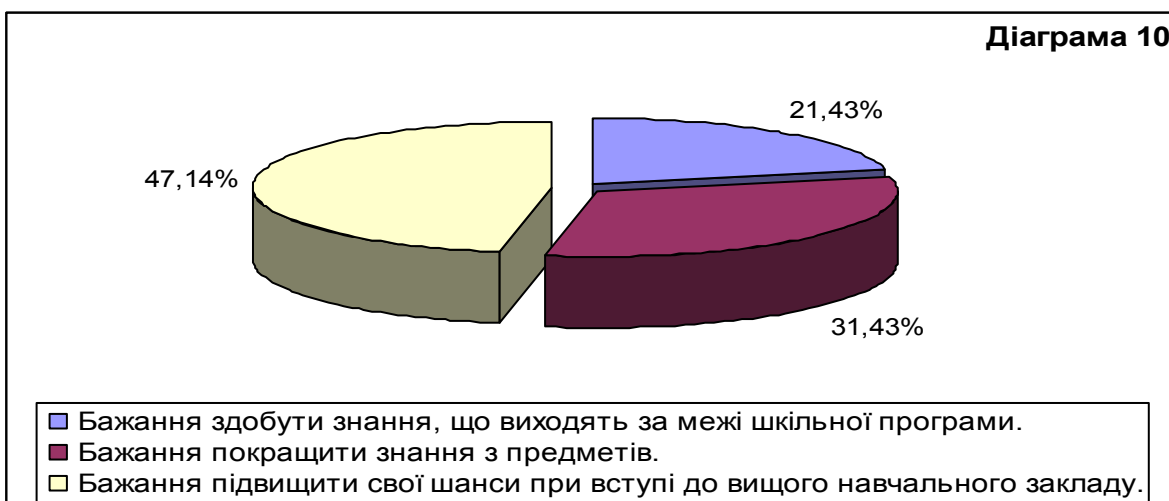
приватного репетитора: 63,57% опитаних батьків та 60% дітей користувалися такими послугами (див. діаграми 7, 8).



Було також з'ясовано, що послугами репетиторів частіше користуються мешканці міст (69,38%), ніж мешканці сільської місцевості (51,67%) (див. діаграму 9).

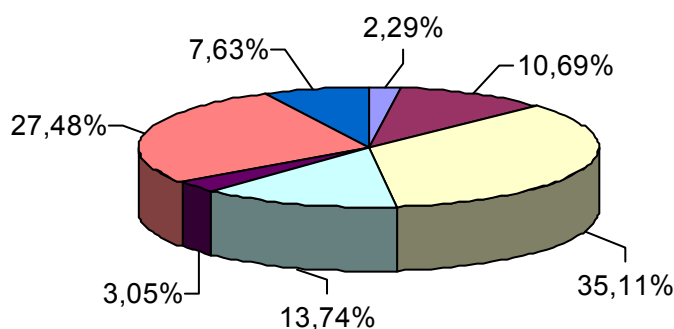


Варто зауважити, що як батьки, так і учні, користуючись послугами репетитора, перш за все, мають на меті підвищити шанси при вступі до вищого навчального закладу: 47,14 % опитаних батьків (див. діаграму 10) та 47,79% учнів 11-х класів (див. діаграму 11).



Відповідаючи на запитання: «Що, на Вашу думку, найбільшою мірою сприяє підвищенню якості загальної середньої освіти у країні?», 35,11% директорів ЗНЗ найважливішим чинником назвали поліпшення матеріально-технічного та науково-методичного забезпечення навчально-виховного процесу (100% директорів сільських шкіл та 85,71% – міських ) і 27,48% – вдосконалення механізмів фінансового забезпечення освітньої галузі (67,65 % директорів сільських шкіл та 92,86% – міських) (див. діаграму 12).\*

**Діаграма 12**

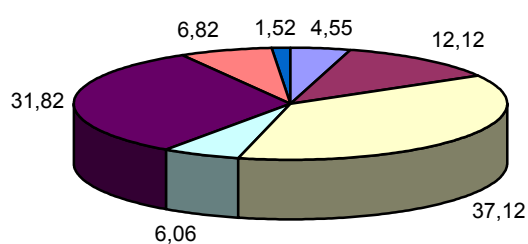


- Посилення контролю за ефективністю роботи шкіл з боку громадськості
- Модернізація системи підготовки, перепідготовки та атестації керівників та педагогічних кадрів
- Поліпшення матеріально – технічного та науково – методичного забезпечення навчально-виховного процесу
- Удосконалення моделі управління освітою
- Участь України в міжнародних заходах, спрямованих на оцінювання результативності освіти та якості освітньої системи нашої держави
- Удосконалення механізмів фінансового забезпечення освітньої галузі
- Удосконалення національної системи моніторингу якості освіти

Схожі відповіді на це запитання продемонстрували і класні керівники: 37,12% опитаних найголовнішим чинником назвали поліпшення матеріально-технічного та науково-методичного забезпечення навчально-виховного процесу (100% учителів сільських шкіл та 96,67% – міських), а 31,82% – удосконалення механізмів фінансового забезпечення освітньої галузі (80% учителів сільських шкіл та 86,67% – міських) (див. діаграму 13).\*

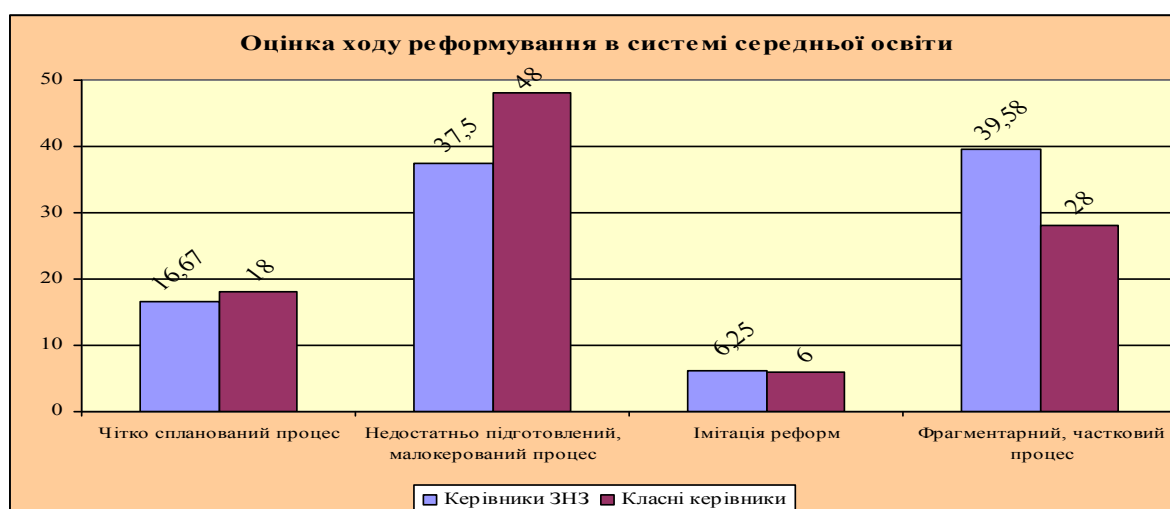
\* кожний учасник анкетування міг позначити не більше трьох відповідей

Діаграма 13



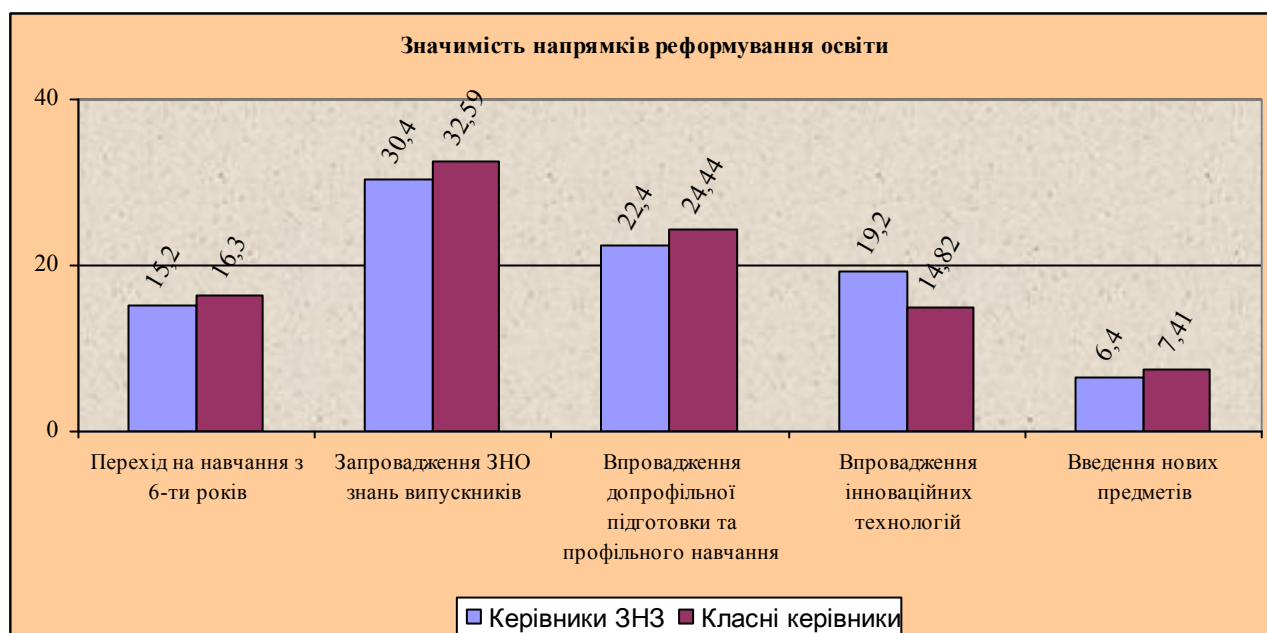
- Залучення громадськості до співпраці та контролю за ефективністю роботи шкіл.
- Модернізація системи підготовки, перепідготовки та атестації керівників та педагогічних кадрів.
- Поліпшення матеріально-технічного та науково-методичного забезпечення навчально-виховного процесу.
- Участь України в міжнародних заходах, спрямованих на оцінювання результативності та якості освітньої системи нашої держави.
- Удосконалення механізмів фінансового забезпечення освітньої галузі.
- Удосконалення національної системи моніторингу якості освіти.
- Інше

Було з'ясовано ставлення керівників ЗНЗ та класних керівників до реформ в галузі освіти. Аналіз анкетування засвідчив, що лише 16,67% керівників ЗНЗ та 18% класних керівників вважають реформування в системі загальної середньої освіти чітко спланованим процесом. Більшість опитаних вважають реформування недосконалим. Так, 37,5% керівників ЗНЗ і 48% класних керівників оцінюють реформування як недостатньо підготовлений процес, 39,58% і 28% відповідно вважають фрагментарним, частковим процесом.



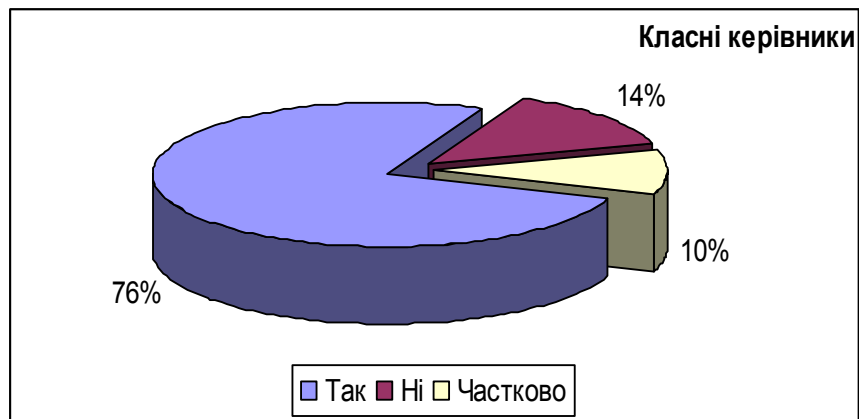
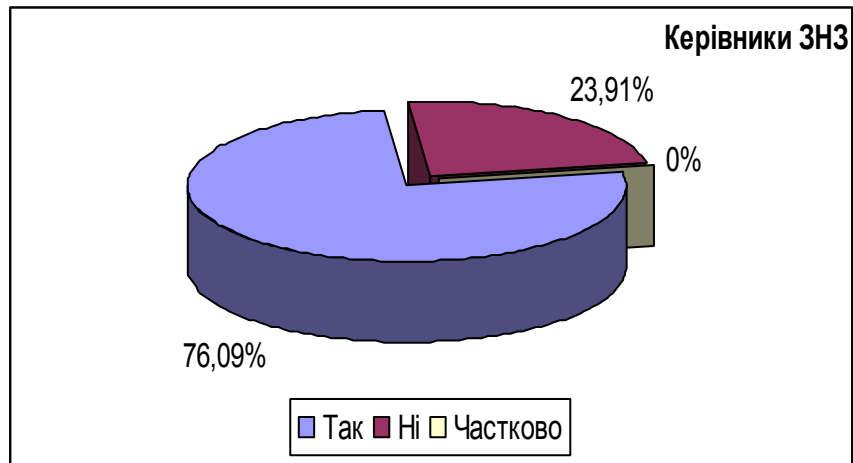
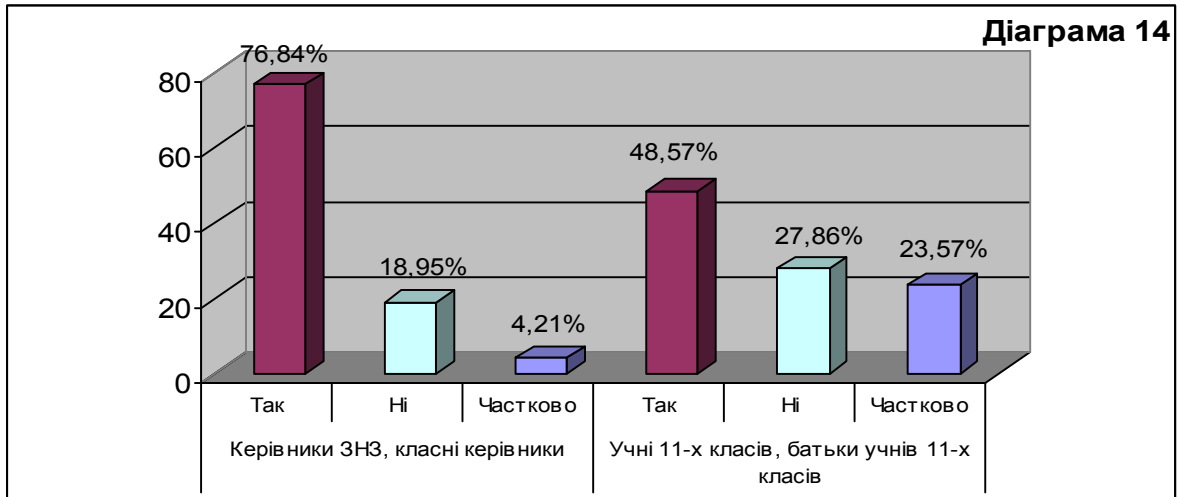
Посиленої уваги для успішного реформування освіти, на думку керівників ЗНЗ та класних керівників, потребує запровадження ЗНО знань випускників

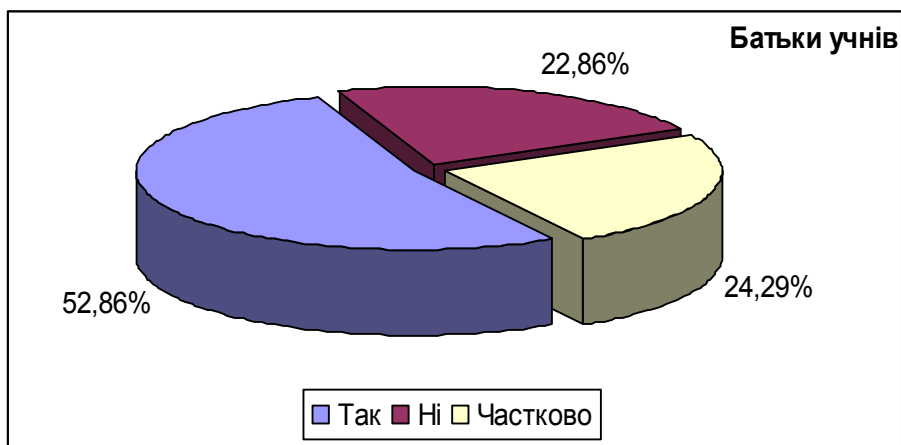
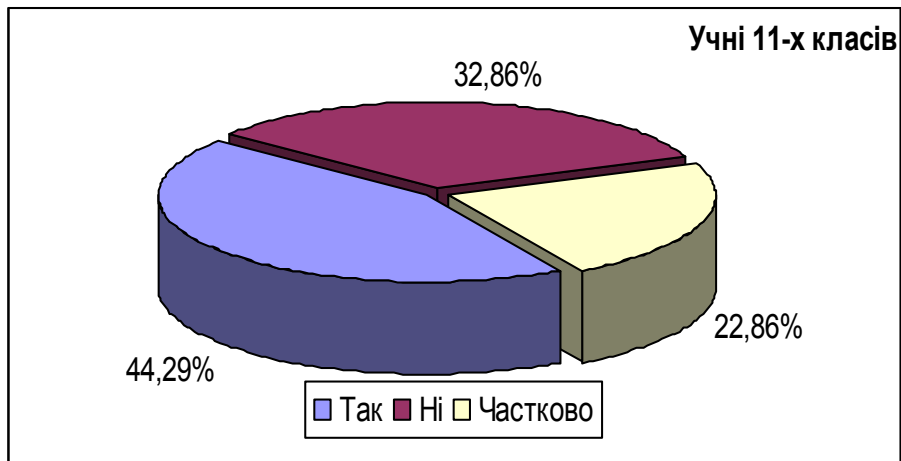
(30,4% та 32,59% відповідно) і впровадження допрофільної підготовки (22,4% та 24,44% відповідно), а найменшої уваги, на думку зазначених категорій, – реформа з введення нових предметів (6,4% та 7,41% відповідно). Лише на думку 6,4% керівників ЗНЗ важливою складовою реформування освіти є створення національної системи освітнього моніторингу та 2,96% класних керівників – створення системи внутрішкільного моніторингу.\*



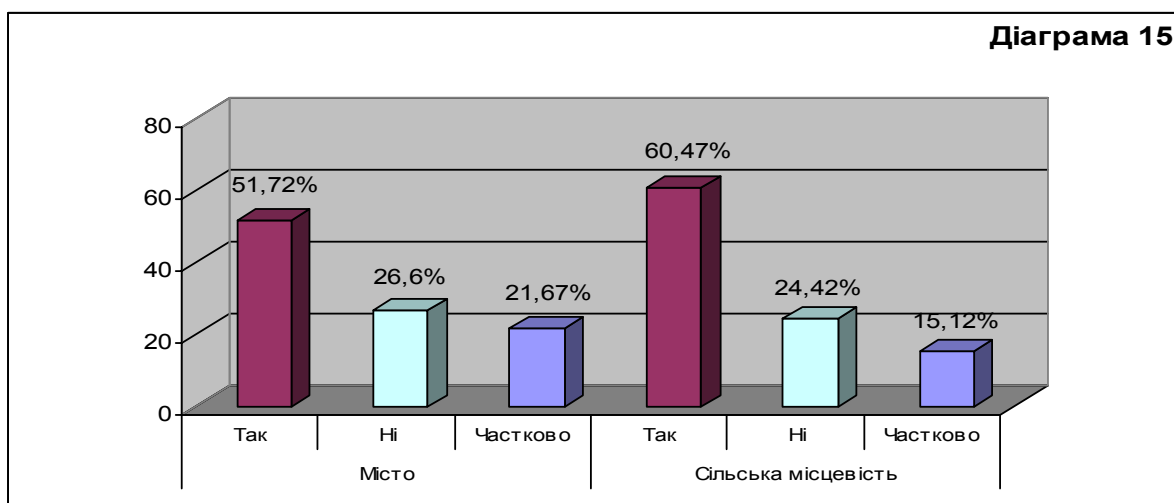
Хоча керівники ЗНЗ та класні керівники вважають ЗНО найважливішою складовою реформування загальної середньої освіти, проте в ході моніторингового дослідження було встановлено, що учні та батьки більш критично оцінюють зовнішнє незалежне оцінювання. Керівники ЗНЗ та класні керівники вважають зовнішнє незалежне оцінювання ефективною формою об'єктивного оцінювання навчальних досягнень випускників (76,84%), довіра ж до ЗНО з боку учнів та батьків не перевищує 50% (див. діаграму 14).

\* кожний учасник анкетування міг позначити не більше трьох відповідей





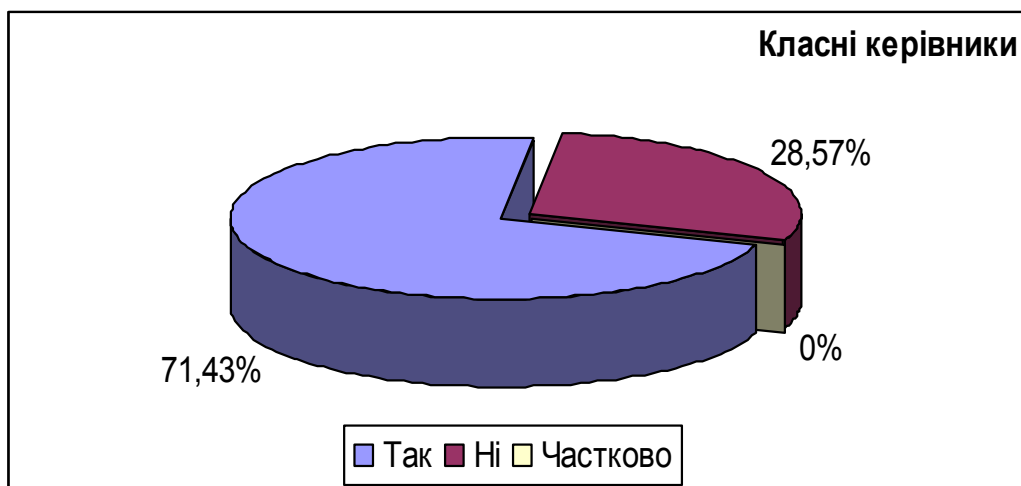
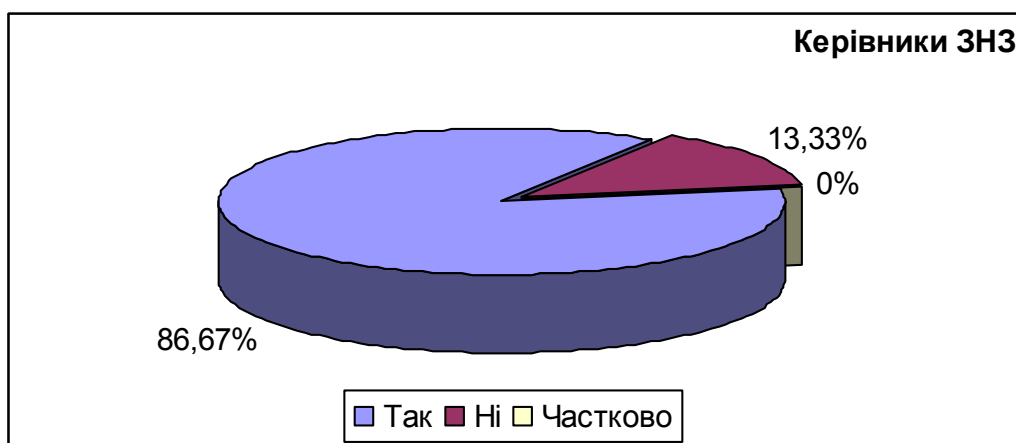
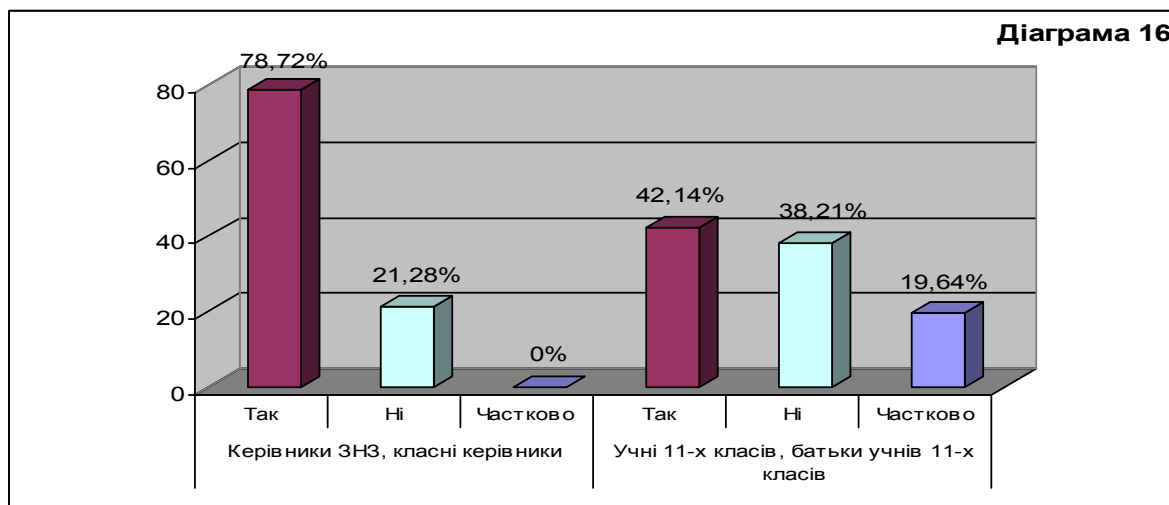
Ставлення до ЗНО як до ефективної форми об'єктивного оцінювання навчальних досягнень випускників залежить від місця проживання учасників моніторингового дослідження (див. діаграму 15).

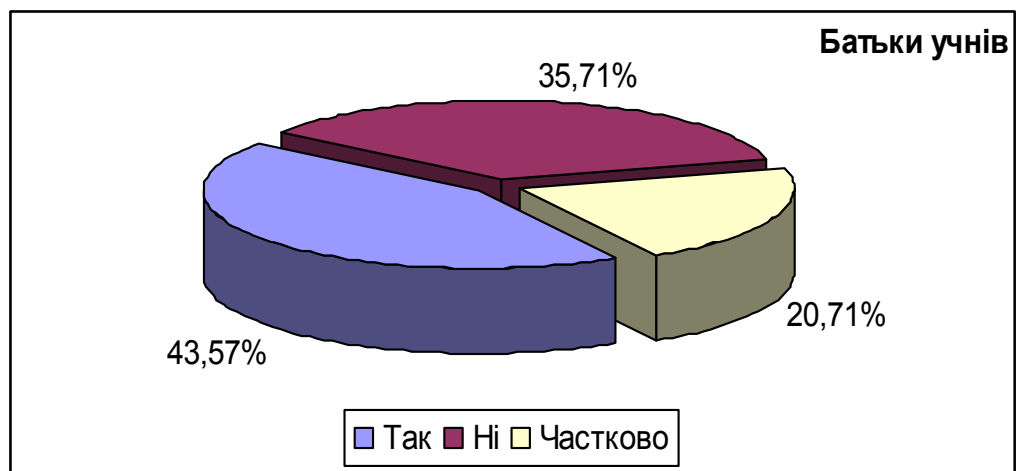
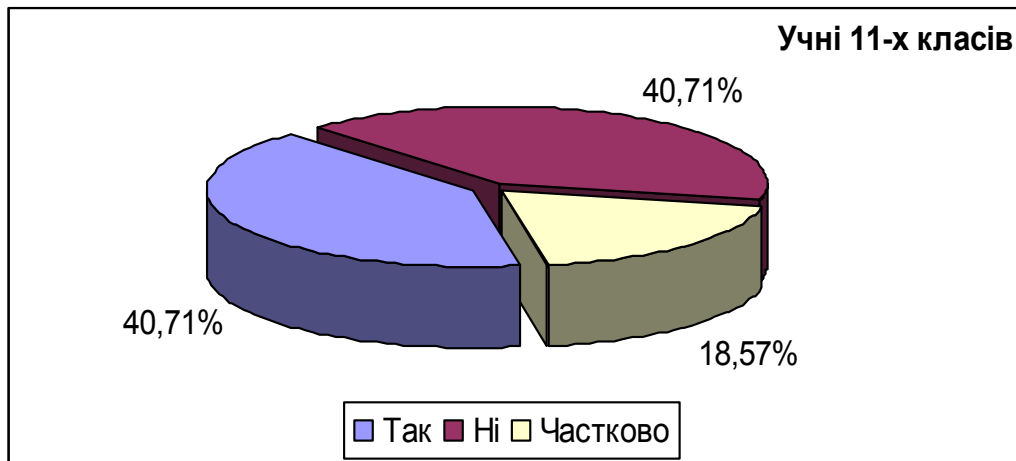


Розділилися відповіді опитуваних і щодо можливості ЗНО забезпечити рівний доступ до вищої школи. Так, наприклад, 78,72% керівників ЗНЗ і класних керівників вважають ЗНО таким чинником, що забезпечує рівний

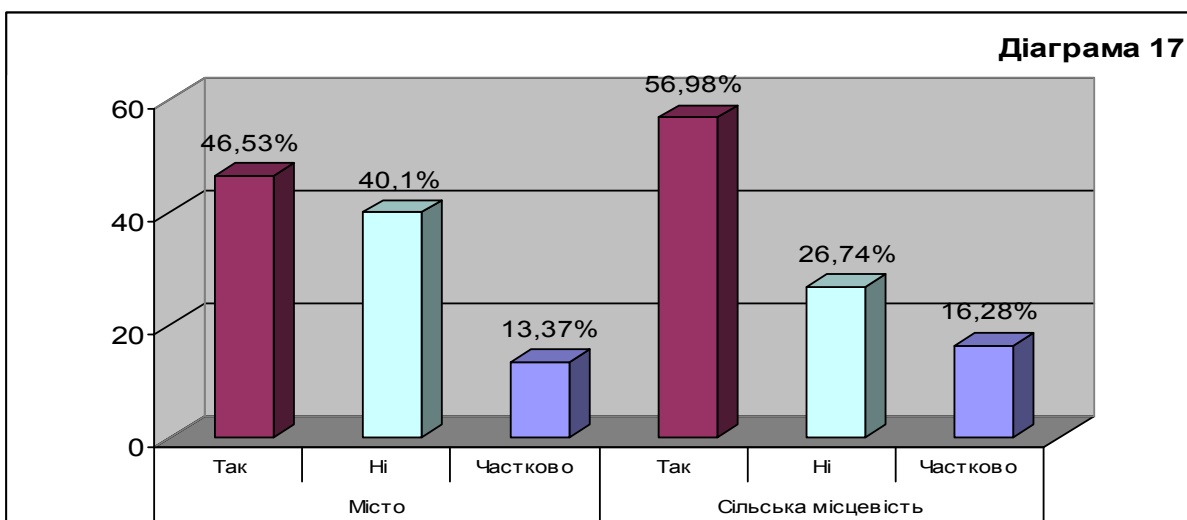


доступ до вищої освіти, тоді як лише 42,14% учнів та батьків підтримують цю думку (див. діаграму 16).

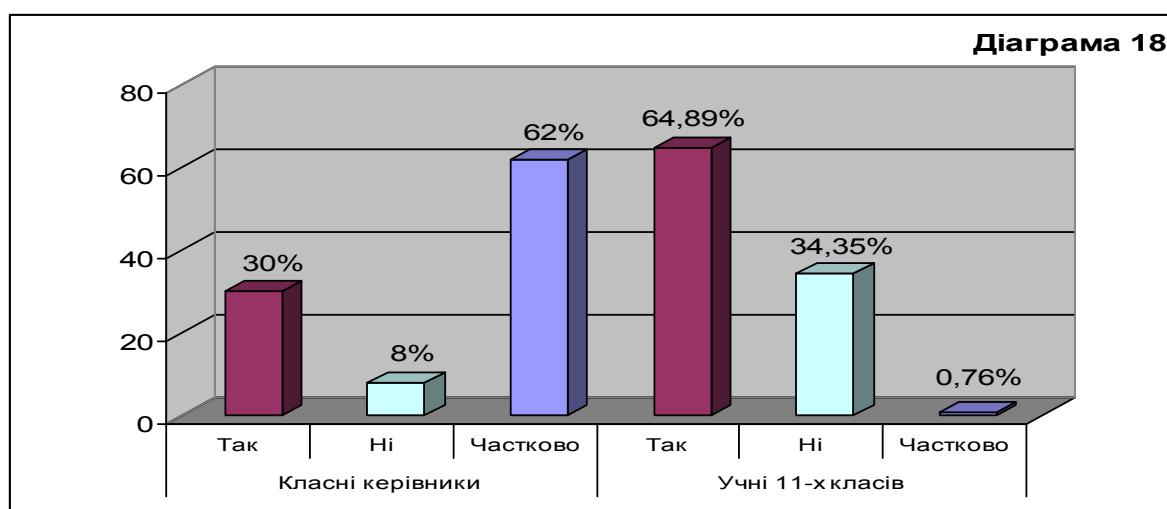




Аналіз моніторингового дослідження свідчить про те, що 56,98% опитаних, які проживають у сільській місцевості, вважають ЗНО чинником, що забезпечує рівний доступ до вищої освіти, а лише 46,53% жителів міст підтримують таку думку (див. діаграму 17).

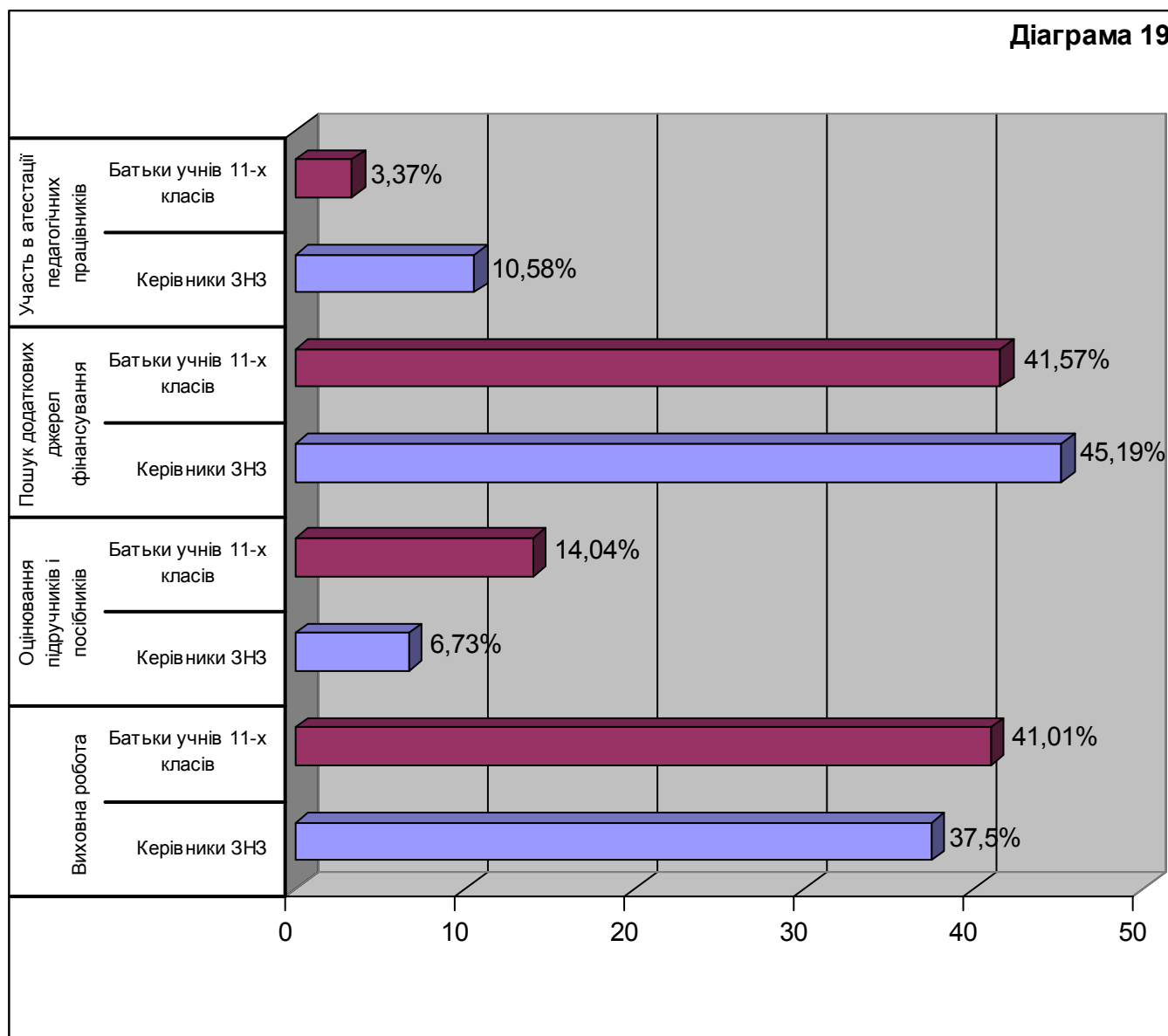


Важливим напрямком реформування освіти, на думку класних керівників і учнів 11-х класів, які брали участь у моніторинговому дослідженні, є введення допрофільної підготовки учнів. Опитування дало змогу проаналізувати ставлення класних керівників й учнів 11-х класів до профільного навчання. 67% учителів вважають, що профілізація частково забезпечує створення умов для життєвого та професійного самовизначення учнів, а 64,89% учнів стверджує, що профільне навчання допомогло їм визначитися у виборі майбутньої професії (див. діаграму 18).

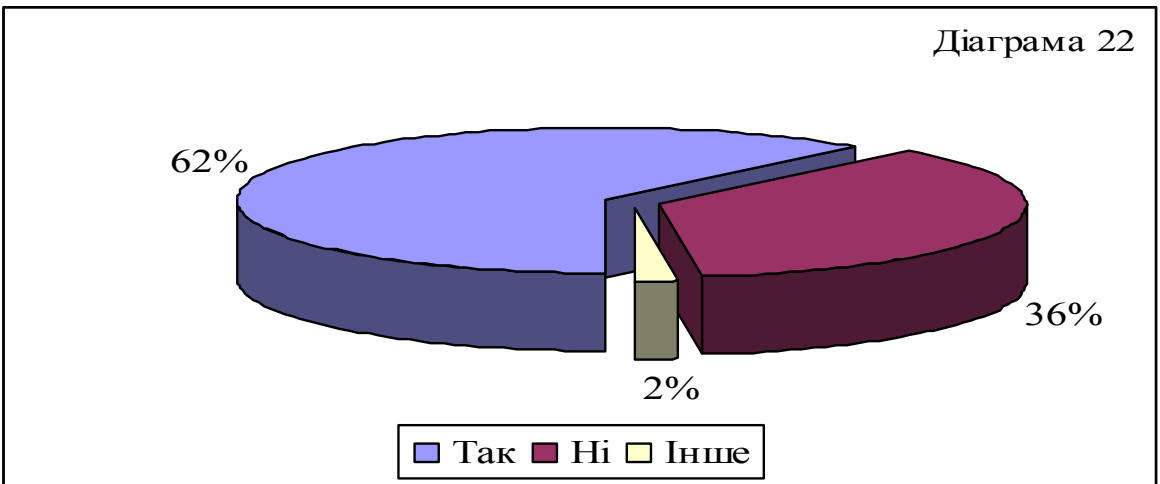
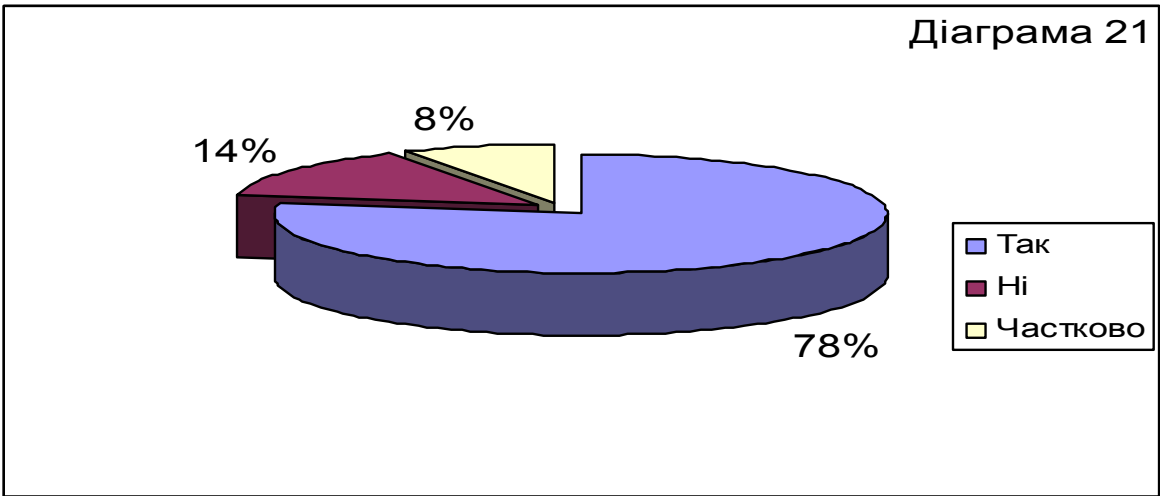
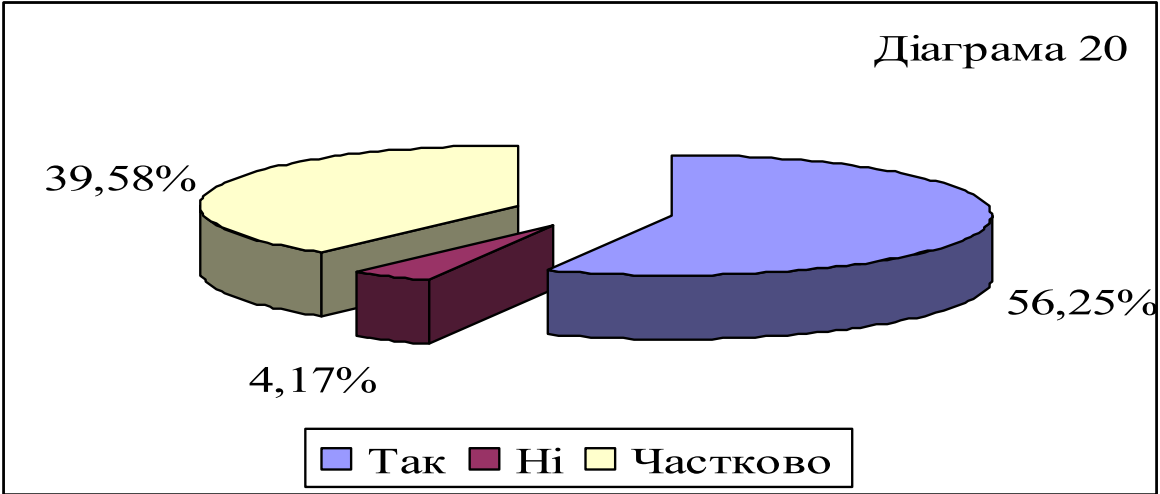


Було встановлено, що всі категорії респондентів вважають за необхідне залучати громадськість до вирішення проблем загальноосвітніх навчальних закладів. Серед основних проблем керівники ЗНЗ і батьки учнів називають пошук додаткових джерел фінансування (45,19% і 41,57% відповідно) і здійснення виховної роботи (37,5% і 41,01% відповідно) (див. діаграму 19).

Діаграма 19



Було проаналізовано ставлення освітян до сучасного рівня фахової перепідготовки: 56,25% керівників ЗНЗ мають змогу одержати та оновити свої базові професійні знання з управлінської діяльності (див. діаграму 20), 78% класних керівників існуюча система підготовки та перепідготовки педагогічних працівників дає змогу оперативного та ефективно підвищувати професійний рівень (див. діаграму 21), а 62% вважають досконалою існуючу систему атестації педагогічних працівників (див. діаграму 22).



З таблицями узагальнених результатів моніторингового дослідження щодо ставлення молоді та інших категорій населення до реформ у галузі освіти можна ознайомитися у додатках 1-4.

### *Додаток 1*

#### **Узагальнені результати опитування керівників загальноосвітніх навчальних закладів**

Розподіл респондентів за територіальним принципом	Кількість опитаних керівників ЗНЗ
Сільська місцевість	34
Місто	14
Загалом	48
Стаж роботи на керівній посаді	
0-5 років	6
5-10 років	19
10-15 років	10
15-20 років	5
більше 20 років	8
Спеціальна післядипломна підготовка	
Так	38
Ні	10
Як Ви оцінюєте рівень загальної середньої освіти, який забезпечує сучасна освітня система України?	Кількість відповідей
Високий	8
Посередній	39
Низький	1
Чи вважаєте Ви доступною для всіх громадян України якісну середню освіту?	Кількість відповідей
Так	36
Ні	12
Які з проблем рівного доступу дітей до якісної освіти є найбільш актуальними для Вашого навчального закладу?	Кількість відповідей
Неповні родини.	15
Нерозуміння певною частиною батьків і дітей необхідності здобуття якісної середньої освіти.	39
Морально – духовна криза суспільства.	34
Соціально – майнове розшарування суспільства.	24
Інтеграція дітей з особливими потребами до навчально-виховного процесу.	3
Територіальна віддаленість навчального закладу від місця проживання дитини.	3
Інше: - низька матеріальна база навчально-виховного процесу.	1
Як Ви оцінюєте хід реформування в системі середньої освіти?	Кількість відповідей
Як чітко спланований процес, який проводиться відповідно до стратегічних завдань та пріоритетних напрямків розвитку освіти.	8
Як недостатньо підготовлений, мало керований процес.	18
Як імітацію реформ.	3
Як фрагментарний, частковий.	19
Жодних змін не відбувається.	0
Які зі складових реформування освіти потребують підвищеної	Кількість відповідей

уваги з боку всіх учасників освітнього процесу для успішної реалізації основних завдань реформи?	
Перехід на навчання з 6-ти років.	19
Запровадження незалежного зовнішнього оцінювання знань випускників.	38
Впровадження допрофільної підготовки та профільного навчання.	28
Впровадження інноваційних технологій.	24
Введення нових предметів.	8
Створення національної системи освітнього моніторингу.	8
Як позначилася реалізація державних цільових програм («Вчитель», «Шкільний автобус», інформатизації ЗНЗ тощо) на підвищенні якості освітніх послуг, що надаються Вашим навчальним закладом?	Кількість відповідей
Позитивно.	24
Не позначилася.	7
Позитивно, але тільки реалізація програми: „Вчитель”.	5
Позитивно, але тільки реалізація програми: „Шкільний автобус”.	1
Позитивно, але тільки реалізація програми: інформатизації ЗНЗ.	11
Інше	0
З якими проблемами Вам, як керівнику, доводиться стикатися при організації профільного навчання?	Кількість відповідей
Незацікавленість учнів.	9
Незацікавленість батьків учнів.	18
Непідготовленість учителів до роботи в профільних класах.	6
Неготовність Вас та Ваших заступників до організації профільного навчання.	0
Незадовільне матеріально-технічне забезпечення.	42
Незадовільне навчально-методичне забезпечення.	28
Незадовільний рівень допомоги від міського (районного) органу управління освітою.	5
Інше: - неможливість поділу на профільні групи в малокомплектній школі; - незацікавленість держави.	3
Які мотиви є найбільш вагомими для Вашого навчального закладу під час формування профілів навчання?	Кількість відповідей
Результати діагностики схильностей учнів.	34
Освітні запити батьків учнів.	15
Кадрове забезпечення, готовність учителів до роботи у профільних класах.	20
Науково – методичне забезпечення того чи іншого профілю.	4
Накопичений досвід щодо організації навчання певного профілю.	12
Що насамперед враховується під час комплектування профільних класів у Вашому навчальному закладі?	Кількість відповідей
Бажання учнів.	37
Бажання батьків учнів.	17
Рекомендації вчителів.	6
Середній бал з предметів.	3
Допрофільна підготовка учнів.	20
Середній бал з предметів, які будуть вивчатися як профільні.	2
Результати участі учнів у предметних олімпіадах ,конкурсах	1

тощо.			
Які з проблем організаційно – управлінського характеру є актуальними для Вашого навчального закладу?	Кількість відповідей		
Недостатня оснащеність навчального закладу інформаційно – комунікативними засобами.	26		
Запровадження освітніх інновацій без попередньої апробації.	11		
Недостатнє навчально – методичне забезпечення.	23		
Неготовність учителів до впровадження освітніх реформ.	2		
Нестача вчителів із певних предметів.	1		
Недостатній рівень кваліфікації працівників органів управління освітою.	2		
Недостатнє фінансування освітніх потреб.	44		
Створення сприятливого мікроклімату в педагогічному колективі	1		
Інше: - надходить дуже багато листів, розпоряджень.	1		
З яких джерел Ви отримуєте інформацію щодо модернізації освіти?	Кількість відповідей		
Урядова преса.	13		
Національна педагогічна преса.	41		
Регіональна педагогічна преса.	11		
Заходи для педагогів національного та регіонального рівнів.	20		
Телебачення.	14		
Радіо.	1		
Інтернет.	33		
Інше: - зустрічі з колегами на всеукраїнському рівні.	1		
У вирішенні яких проблем ЗНЗ участь громадськості є необхідною?	Кількість відповідей		
Виховна позакласна та позашкільна робота.	39		
Оцінювання підручників і посібників.	7		
Створення додаткових джерел фінансування.	47		
Участь в атестації педагогічних працівників.	11		
Що, на Вашу думку, найбільшою мірою сприяє підвищенню якості загальної середньої освіти у країні?	Кількість відповідей		
Посилення контролю за ефективністю роботи шкіл з боку громадськості.	3		
Модернізація системи підготовки, перепідготовки та атестації керівників та педагогічних кадрів.	14		
Поліпшення матеріально – технічного та науково – методичного забезпечення навчально-виховного процесу.	46		
Удосконалення моделі управління освітою.	18		
Участь України в міжнародних заходах, спрямованих на оцінювання результативності освіти та якості освітньої системи нашої держави.	4		
Удосконалення механізмів фінансового забезпечення освітньої галузі.	36		
Удосконалення національної системи моніторингу якості освіти.	10		
Інше	0		
	Кількість відповідей		
	Так	Ні	Частково. Інше
Чи організовано в очолюваному Вами навчальному закладі профконсультаційну психодіагностику учнів основної школи з метою визначення їх професійних	18	4	26



інтересів?			
Чи вважаєте Ви зовнішнє незалежне оцінювання тим фактором, що забезпечує рівний доступ випускників до вищої освіти? Інше : - слід вирішити питання пільгових категорій при вступі до ВНЗ; - за умов удосконалення проведення ЗНО (спрощення процедури та ін.); - частково, так як існує суб'єктивний фактор (хвилювання, розгубленість).	39	6	3
Чи вважаєте Ви зовнішнє незалежне оцінювання ефективною формою оцінювання навчальних досягнень випускників? Інше: - не в повній мірі.	35	11	2
Чи забезпечує існуюча система підготовки й підвищення кваліфікації керівних кадрів (школа резерву керівників ЗНЗ, курси підвищення кваліфікації) надання та оновлення Ваших професійних базових знань з управлінської діяльності?	27	2	19
Чи функціонує у Вашому навчальному закладі система внутрішкільного моніторингу?	48	0	0

## Узагальнені результати опитування класних керівників

Розподіл респондентів за територіальним принципом	Кількість опитаних
Сільська місцевість	20
Місто	30
Загалом	50
Педагогічний стаж	
0-5 років	1
5-10 років	2
10-15 років	8
15-20 років	7
більше 20 років	32
Кваліфікаційна категорія	
Спеціаліст	1
Друга	2
Перша	16
Вища	31
Як Ви оцінюєте рівень загальної середньої освіти, який забезпечує навчальний заклад, у якому Ви працюєте?	Кількість відповідей
Як високий	36
Як посередній	14
Як низький	0
Чи вважаєте Ви доступною для всіх громадян України якісну середню освіту?	Кількість відповідей
Так	37
Ні	13
Як Ви оцінюєте хід реформування в системі середньої освіти?	Кількість відповідей
Як чітко спланований процес.	9
Як недостатньо підготовлений, мало керований процес.	24
Як імітацію реформ.	3
Як фрагментарний, частковий.	14
Жодних змін не відбувається.	0
Які з напрямків реформування загальної середньої освіти потребують підвищеної уваги з боку всіх учасників освітнього процесу для успішної реалізації основних завдань реформи?	Кількість відповідей
Перехід на навчання з 6-ти років.	22
Запровадження незалежного зовнішнього оцінювання знань випускників.	44
Впровадження допрофільної підготовки та профільного навчання.	33
Впровадження інноваційних технологій.	20
Введення нових предметів.	10
Створення системи внутрішкільного моніторингу.	4
Інше: - створення універсальної програми навчання для всіх учнів; - заборона видачі атестатів при 1-3 балах з будь-якого предмету.	2
Які, на Ваш погляд, причини існування репетиторства?	Кількість відповідей
Бажання учнів здобути знання, що виходять за межі шкільної програми.	33
Бажання учнів підвищити рівень знань з предметів.	40
Бажання учнів підвищити оцінку з предмета.	11
Невідповідність між рівнем вимог до знань вступників до ВНЗ та	22

рівнем знань випускників середньої школи.	
Невідповідність між обсягом функціональних обов'язків учителя та рівнем його заробітної плати.	6
Інше: - коли профілізація не співпадає з бажаннями дітей до вивчення інших предметів; - невідповідність між профілем навчання і вибором майбутньої професії.	2
Що, на Вашу думку, найбільшою мірою сприятиме формуванню культури здорового способу життя серед учнів?	Кількість відповідей
Навчальні предмети, що формують позитивне ставлення до здорового способу життя.	22
Відвідування учнями спортивних секцій, гуртків, факультативів тощо.	31
Активне залучення батьків та громадськості до роботи з формування здорового способу життя серед молоді.	17
Інноваційні проекти щодо формування навичок здорового способу життя.	11
Робота правоохоронних органів, соціальної та медичної служб з молоддю.	8
Інше: - пропаганда здорового способу життя по телебаченню, заборона реклами тютюну та алкоголю, пропаганди насильства.	1
Чи проводяться у Вашому навчальному закладі моніторингові дослідження щодо впливу профілактичних програм зі здорового способу життя на поведінку учнів?	Кількість відповідей
Так. Проводиться постійно.	40
Проводиться з окремих питань (яких саме): профілактика наркоманії; фізична культура; шкідливість наркотиків, алкоголю, тютюнопаління.	10
Ні.	0
Чи відчуваєте Ви позитивний вплив освітніх реформ на свою професійну діяльність та соціально - побутову сферу Вашого життя?	Кількість відповідей
Так, Відчуваю в повній мірі.	3
Так, але тільки у сфері своєї професійної діяльності.	13
Так, але тільки у соціально - побутовій сфері.	0
Відчуваю лише частково.	25
Ні, не відчуваю жодних позитивних змін.	9
З яких джерел Ви отримуєте інформацію щодо модернізації освіти?	Кількість відповідей
Урядова преса.	7
Національна педагогічна преса.	36
Регіональна педагогічна преса.	12
Заходи для педагогів національного та регіонального рівнів.	22
Телебачення.	30
Радіо.	8
Інтернет.	28
Інше: - шкільні наради, методоб'єднання.	1
Що, на Вашу думку, найбільшою мірою може сприяти підвищенню якості загальної середньої освіти в Україні?	Кількість відповідей
Залучення громадськості до співпраці та контролю за	6

ефективністю роботи шкіл.			
Модернізація системи підготовки, перепідготовки та атестації керівників та педагогічних кадрів.		16	
Поліпшення матеріально-технічного та науково-методичного забезпечення навчально-виховного процесу.		49	
Участь України в міжнародних заходах, спрямованих на оцінювання результативності та якості освітньої системи нашої держави.		8	
Удосконалення механізмів фінансового забезпечення освітньої галузі.		42	
Удосконалення національної системи моніторингу якості освіти.		9	
Інше: - вдосконалення програм, підручників; - відповідність навчальних програм вимогам сучасності.		2	
	Кількість відповідей		
	Так	Ні	Частково
Чи забезпечує профілізація старшої школи створення умов для життєвого та професійного самовизначення учнів?	15	4	31
Інше			
Чи вважаєте Ви зовнішнє незалежне оцінювання тим чинником, що забезпечує рівний доступ випускників до вищої освіти?	35	14	0
Інше: - відносно рівний.			1
Чи вважаєте Ви зовнішнє незалежне оцінювання ефективною формою оцінювання навчальних досягнень випускників?	38	7	4
Інше: - за умови, що будуть добиратися завдання, які відображають суть певної теми, а не дріб'язкові.			1
Ваше ставлення до приватного репетиторства?	24	0	26
Інше			
Чи дає Вам змогу існуюча система перепідготовки педагогічних працівників оперативно та ефективно підвищувати професійний рівень?	39	7	4
Чи вважаєте Ви досконалою існуючу систему атестації педагогічних працівників?	31	18	0
Інше: - мало звертається уваги на практичну сторону роботи. Доцільними вважаю виїзні семінари за участю методистів ОПОПП.			1

## Узагальнені результати опитування учнів 11-го класу

Розподіл респондентів за територіальним принципом	Кількість опитаних
Сільська місцевість	60
Місто	80
Загалом	140
Як Ви оцінюєте рівень освіти, який забезпечує школа, у якій Ви навчаєтеся?	Кількість відповідей
Високий	79
Посередній	59
Низькій	2
Важко відповісти	0
Яку роль відіграє освіта в Вашому житті?	Кількість відповідей
Стане запорукою моєї успішної кар'єри.	112
Можна бути успішним і без освіти.	7
Освіта лише певною мірою сприятиме моєму успіху в житті та кар'єрі.	21
Чи плануєте Ви продовжити освіту після закінчення школи?	Кількість відповідей
Так, я планую навчатись у вищому навчальному закладі.	133
Так, я планую навчатись у професійно – технічному навчальному закладі.	5
Вважаю, що мені не потрібно продовжувати навчання.	1
Ні, я планую влаштуватися на роботу.	1
Інше	0
Яка Ваша головна вимога до майбутньої професії?	Кількість відповідей
Соціально значима для суспільства.	26
Надає можливість самореалізуватися повною мірою.	70
Високооплачувана.	32
„Модна”	4
Інше:- високооплачувана, цікава, модна; - улюблена, на яку приємно ходити, приємно працювати, тоді від цієї професії буде користь; соціально-значима і високооплачувана; можливість працевлаштування, зацікавленість професією; цікава.	8
Що спонукає Вас звертатися до послуг репетитора?	Кількість відповідей
Бажання здобути знання, що виходять за межі шкільної програми.	24
Бажання покращити знання з предметів.	47
Бажання підвищити свої шанси при вступі до вищого навчального закладу.	65
Що спонукає Вас відвідувати підготовчі курси при вищих навчальних закладах?	Кількість відповідей
Бажання здобути знання, що виходять за межі шкільної програми.	6
Бажання покращити знання з предметів.	8
Бажання підвищити свої шанси при вступі до вищого навчального закладу.	17
Інше	0
Які форми позаурочної навчально – виховної роботи є для Вас цікавими?	Кількість відповідей
Факультативи.	85

Спортивні секції.	62		
Конференції, семінари.	29		
Шкільні олімпіади з навчальних предметів.	37		
Шкільні вечори.	65		
Зустрічі з працівниками правоохоронних та соціальних служб, медиками тощо.	19		
Інше: - гурток художньої самодіяльності; - створення профільних науково-пізнавальних клубів; - відвідування музичної школи; - гуртки.	7		
Які з перерахованих явищ існують в учнівському середовищі Вашого навчального закладу?	Кількість відповідей		
Куріння.	108		
Вживання спиртних напоїв.	38		
Вживання наркотиків.	0		
Захворювання на інфекції, що передаються статевим шляхом.	0		
Молодіжні об'єднання деструктивного спрямування.	4		
Крадіжки, бійки, образи тощо.	16		
Інше:- поодинокі випадки образ серед учнів; - образи.	7		
З яких джерел найчастіше Ви отримуєте інформацію про життя та навчання ровесників у країні та за кордоном?	Кількість відповідей		
Преса.	49		
Телебачення.	105		
Шкільна бібліотека.	9		
Радіо.	5		
Інтернет.	99		
Мене не цікавить це питання.	6		
Інше: - розповіді знайомих; спілкування з друзями, що проживають в інших містах України чи за кордоном; на деяких уроках; від друзів.	4		
	Так	Ні	Частково, інше, вагаюся відповісти, важко відповісти
Чи вважаєте Ви, що якісна середня освіта однаково доступна для всіх учнів? Інше:- може завадити стан здоров'я.	101	37	2
Чи визначилися Ви з вибором майбутньої професії?	63	11	66
Чи допомогло Вам профільне навчання з вибором майбутньої професії?	85	45	1
Чи сприяє профільне навчання підвищенню рівня Ваших знань?	102	9	20
Чи задовольняє Вас рівень викладання профільних предметів у Вашій школі?	106	8	17
Чи вважаєте Ви зовнішнє незалежнє оцінювання ефективною формою оцінювання навчальних досягнень випускників?	62	46	32

Чи вважаєте Ви зовнішнє незалежне оцінювання тим чинником, що забезпечує рівний доступ українських випускників до вищої освіти?	57	57	26
Чи доводилося Вам користуватися послугами репетиторів?	84	56	0
Чи доводилося Вам відвідувати підготовчі курси при вищих навчальних закладах?	14	126	0

## Узагальнені результати опитування батьків учнів 11-го класу

Розподіл респондентів за територіальним принципом	Кількість опитаних
Сільська місцевість	60
Місто	80
Загалом	140
Вік респондентів	
До 30- років	1
30-35 років	15
35-40 років	49
40-45 років	44
Старше 45 років	31
Освіта респондентів	
Неповна середня	1
Повна середня	7
Середня спеціальна	40
Не повна вища	18
Вища	74
Як Ви оцінюєте рівень освіти, який забезпечує школа, у якій навчаються Ваші діти?	Кількість відповідей
Високий	87
Посередній	47
Низький	1
Важко відповісти	5
Які з проблем рівного доступу дітей до якісної освіти, на Ваш погляд, існують сьогодні?	Кількість відповідей
Конкурсний відбір при зарахуванні дитини до навчального закладу.	32
Неповні родини (сирітство).	28
Нерозуміння певною частиною батьків необхідності отримання якісної середньої освіти.	48
Морально – духовна криза суспільства.	70
Соціально – майнове розшарування суспільства.	81
Інтеграція дітей з особливими потребами до навчально-виховного процесу.	11
Територіальна віддаленість навчального закладу від місця проживання дитини.	27
Проблем не існує.	6
Інше: - погляди вчителів на соціально-майнове розшарування суспільства; - кадрове забезпечення шкіл.	2
Які чинники, на Вашу думку, найбільшою мірою впливають на підготовку учнівської молоді до самостійного життя?	Кількість відповідей
Виховання в сім'ї.	135
Навчання у школі.	117
Засоби масової інформації.	60
Інтернет - ресурси.	23
Неформальні молодіжні організації.	6
Політичні партії та рухи.	1
Інше: - віра в Бога;	4



спілкування зі старшою молоддю; матеріальна стабільність; бажання самої молоді готуватися до самостійного життя.	
Що, на Вашу думку, найчастіше спонукає батьків та учнів звертатися до репетитора?	Кількість відповідей
Бажання здобути знання, що виходять за межі шкільної програми.	30
Бажання покращити знання з предметів.	44
Бажання підвищити свої шанси при вступі до вищого навчального закладу.	66
Що, на Вашу думку, найчастіше спонукає учнів відвідувати підготовчі курси?	Кількість відповідей
Бажання здобути знання, що виходять за межі шкільної програми.	26
Бажання покращити знання з предметів.	32
Бажання підвищити свої шанси при вступі до вищого навчального закладу.	82
Інше	0
Що найбільшою мірою сприяє формуванню культури здорового способу життя Ваших дітей?	Кількість відповідей
Навчальні предмети, що формують позитивне ставлення до здорового способу життя.	87
Відвідування дітьми спортивних секцій, гуртків, факультативів тощо.	102
Активне залучення громадськості до роботи з формування здорового способу життя серед молоді.	45
Інноваційні проекти щодо формування навичок здорового способу життя.	31
Робота правоохоронних органів, соціальної та медичної служб з молоддю.	22
Інше: - виховання в сім'ї; формування здорового способу життя у сім'ї; постійні бесіди з дитиною вдома; праця; приклад батьків.	10
До розв'язання яких питань шкільного життя, на Вашу думку, повинна залучатися громадськість?	Кількість відповідей
Оцінювання підручників і навчальних посібників.	25
Пошук додаткових джерел фінансування.	74
Виховна робота з дітьми.	73
Участь у плануванні роботи школи.	16
Участь в атестації керівництва та вчителів.	6
Інше: - контроль навчального та виховного процесу.	1
Які форми співпраці батьків та школи, на Ваш погляд, є найбільш ефективними?	Кількість відповідей
Робота шкільного батьківського комітету.	64
Робота педагогічного лекторію для батьків.	32
Відвідування вчителями сім'ї школяра.	18
Планове запрошення батьків до школи.	39
Тематичні батьківські збори.	56
Спільні заходи за участю учнів, батьків та вчителів.	88
Інше: - індивідуальні зустрічі батьків з учителями; відкриті уроки для батьків;	5

дні відкритих дверей.			
Що, на Вашу думку, найбільшою мірою може сприяти підвищенню якості загальної середньої освіти у країні?		Кількість відповідей	
Залучення громадськості до контролю за ефективністю роботи шкіл.		29	
Модернізація системи підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.		40	
Поліпшення матеріально-технічного та науково-методичного забезпечення навчально-виховного процесу.		101	
Участь України в міжнародних заходах, спрямованих на оцінювання результативності та якості освітньої системи нашої держави.		21	
Удосконалення механізмів фінансового забезпечення освітньої галузі.		84	
Удосконалення національної системи моніторингу якості освіти.		21	
Інше: - якісні, зрозумілі, доступні підручники.		1	
З яких джерел найчастіше Ви отримуєте інформацію про зміни в освіті нашої держави?		Кількість відповідей	
Преса.		88	
Телебачення.		104	
Радіо.		25	
Інтернет.		38	
Я не цікавлюся цим питанням.		0	
Інше		0	
	Так	Ні	Частково, інше, вагаюся відповісти, складно відповісти
Чи вважаєте Ви, що якісна середня освіта в Україні однаково доступна для всіх громадян?	106	32	2
Інше: - так, якщо родина в цьому зацікавлена; - менш доступна для сільського населення.			
Чи вважаєте Ви зовнішнє незалежнє оцінювання ефективною формою оцінювання навчальних досягнень Вашої дитини?	74	32	34
Чи вважаєте Ви зовнішнє незалежнє оцінювання тим чинником, що забезпечує рівний доступ випускників до вищої освіти?	61	50	29
Чи визначилися Ваші діти з вибором майбутньої професії?	52	13	75
Чи доводилося Вашій дитині звертатися до послуг репетитора?	89	51	0
Чи доводилося Вашій дитині відвідувати підготовчі курси при вищих навчальних закладах?	23	117	0
Чи задовольнила Вас якість наданих підготовчими курсами освітніх послуг?	13	8	2

## Висновки

Результати моніторингового дослідження щодо ставлення молоді та інших категорій населення до реформ в галузі освіти дають підстави зробити висновок, що реформування освітньої сфери, на думку більшості опитаних, зробило освіту більш доступною і якісною. Серед різних категорій населення знайшло підтримку впровадження зовнішнього незалежного оцінювання, моніторингових досліджень; освітяни задоволені рівнем фахової підготовки в системі післядипломної освіти.

Моніторинговим дослідженням встановлено, що:

- необхідно покращити інформаційно-роз'яснювальну роботу серед учнів та їхніх батьків щодо принципів рівного доступу до якісної освіти, реалізації мети, особливостей зовнішнього незалежного оцінювання;
- потребує поліпшення матеріально-технічне та науково-методичне забезпечення навчально-виховного процесу загальноосвітніх навчальних закладів;
- необхідно вдосконалювати механізми фінансового забезпечення освітньої галузі;
- потрібно більше уваги приділити значимості системи моніторингу якості освіти як на регіональному, районному/міському, так і на внутрішкільному рівнях;
- процес реформування освіти потребує системного підходу до його здійснення.

*Соціологічне дослідження  
з питань переходу до 12-річного терміну навчання*

## **Програма проведення соціологічного дослідження**

**Об'єкт соціологічного дослідження:** стан упровадження 12-річного терміну навчання.

**Предмет соціологічного дослідження:** ставлення учнів, учителів, батьків та керівників загальноосвітніх навчальних закладів (далі ЗНЗ) до переходу на 12-річний термін здобуття середньої освіти.

**Мета соціологічного дослідження:** вивчити ставлення учнів, учителів, батьків та керівників ЗНЗ до переходу на 12-річний термін навчання.

### **Завдання соціологічного дослідження:**

- дослідити ставлення учнів, учителів, батьків та керівників ЗНЗ до переходу на 12-річний термін здобуття середньої освіти;
- порівняти ставлення учнів, учителів, батьків та керівників ЗНЗ до переходу на 12-річний термін навчання;
- визначити основні пріоритети та недоліки 12-річного терміну здобуття середньої освіти.

**Суб'єкти соціологічного дослідження:** учні, вчителі, батьки, керівники ЗНЗ.

## Загальна характеристика дослідження

Проведення соціологічного дослідження з питань переходу до 12-річного терміну навчання було ініційовано Міністерством освіти і науки України.

Згідно з листом МОН України від 21.04.2010 №1.4/18-1573 соціологічне дослідження проведене у травні 2010 року.

Дослідження проводилось анонімно методом анкетування, що дає підстави вважати результати дослідження вірогідними і такими, що можуть бути проаналізовані. Статистичну вибірку сформовано з урахуванням чисельності міського та сільського населення, кількості загальноосвітніх навчальних закладів різних типів. До соціологічного дослідження було залучено 26 директорів ЗНЗ, 26 учителів 1-х класів, 129 батьків учнів 1-х класів, 26 класних керівників 9-х класів, 130 учнів 9-х класів та 130 батьків учнів 9-х класів (див. додаток).

### Склад вибірки

Склад вибірки дослідження було сформовано згідно з додатком до листа Черкаського ОПОПП від 23.04.2010 №01-06/405 «Про соціологічне моніторингове дослідження».

№	Назва загальноосвітнього навчального закладу	Кількість керівників ЗНЗ	Кількість учителів 1-х класів	Кількість батьків учнів 1-х класів	Кількість класних керівників 9-х класів	Кількість учнів 9-х класів	Кількість батьків учнів
1.	Білозірська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів Черкаської районної ради Черкаської області	1	1	5	1	5	5

2.	Білоусівський НВК «Загальноосвітня школа I-III ступенів - ліцей» Драбівської районної ради Черкаської області	1	1	5	1	5	5
3.	Ватутінська загальноосвітня школа I-III ступенів № 2 ім. М.Ф. Ватутіна Ватутінської міської ради Черкаської області	1	1	4	1	5	5
4.	Вербівська загальноосвітня школа I-III ступенів Кам'янської районної ради Черкаської області	1	1	5	1	5	5
5.	Виноградський НВК «Дошкільний навчальний заклад - загальноосвітня школа I-III ступенів» Лисянської районної ради Черкаської області	1	1	5	1	5	5
6.	Гімназія Корсунь-Шевченківської районної ради Черкаської області	1	1	5	1	5	5
7.	Дубівський НВК «Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітня школа I-III ступенів» Уманської районної ради Черкаської області	1	1	5	1	5	5
8.	Єрківська загальноосвітня школа I-III ступенів Катеринопільської районної ради Черкаської області	1	1	5	1	5	5
9.	Жашківська спеціалізована школа I-III ступенів №1 з поглибленим вивченням окремих предметів Жашківської районної ради Черкаської області	1	1	5	1	5	5
10.	Звенигородська загальноосвітня школа I-III ступенів № 2 Звенигородської районної ради Черкаської області	1	1	5	1	5	5
11.	Золотоніська загальноосвітня школа I-III ступенів № 5 Золотоніської міської ради Черкаської області	1	1	5	1	5	5
12.	Іваньківська загальноосвітня школа I-III ступенів Маньківської районної ради Черкаської області	1	1	5	1	5	5
13.	Канівська гімназія імені Івана Франка Канівської міської ради Черкаської області	1	1	5	1	5	5
14.	Костянтинівська спеціалізована загальноосвітня школа I-III ступенів Смілянської районної ради Черкаської області	1	1	5	1	5	5
15.	Кропивнянська спеціалізована загальноосвітня школа I-III ступенів Золотоніської районної ради Черкаської області	1	1	5	1	5	5
16.	Лукашівський НВК «Дошкільний навчальний заклад-загальноосвітня школа I-III ступенів» Чорнобаївської районної ради Черкаської області	1	1	5	1	5	5

17.	Мартинівський НВК «Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітня школа I-III ступенів» Канівської районної ради Черкаської області	1	1	5	1	5	5
18.	НВК «Дошкільний навчальний заклад загальноосвітня школа I-III ступенів» с. Коритця Монастирищенської районної ради Черкаської області	1	1	5	1	5	5
19.	Орловецька загальноосвітня школа I-III ступенів Городищенської районної ради Черкаської області	1	1	5	1	5	5
20.	Смілянська спеціалізована школа I - III ступенів №12 Смілянської міської ради Черкаської області	1	1	5	1	5	5
21.	Тальнівська загальноосвітня школа I-III ступенів №1 Тальнівської районної ради Черкаської області	1	1	5	1	5	5
22.	Уманський НВК «Загальноосвітня школа I-III ступенів №7- колегіум» Уманської міської ради Черкаської області	1	1	5	1	5	5
23.	Христинівська загальноосвітня школа I-III ступенів №2 Христинівської районної ради Черкаської області	1	1	5	1	5	5
24.	Черкаський фізико-математичний ліцей (ФІМЛІ) Черкаської міської ради Черкаської області	1	1	5	1	5	5
25.	Чигиринський НВК «Дошкільний навчальний заклад – спеціалізована школа I-III ступенів № 2» Чигиринської міської ради Черкаської області	1	1	5	1	5	5
26.	Шполянська загальноосвітня школа I-III ступенів №1 Шполянської районної ради Черкаської області	1	1	5	1	5	5



## Організаційні заходи

Підготовку до проведення моніторингового дослідження здійснював обласний координатор – лабораторія-центр моніторингу якості освіти – та відповідальні за проведення моніторингових досліджень у районах/містах області.

Для проведення дослідження в області було здійснено такі організаційні заходи:

- призначено у загальноосвітні навчальні заклади (згідно з додатком до листа Черкаського ОІПОПІ від 23.04.2010 №01-06/405 «Про соціологічне моніторингове дослідження») відповідальних педагогічних працівників відділів освіти, методичних кабінетів для проведення моніторингового дослідження;
- проведено навчання керівників загальноосвітніх навчальних закладів щодо процедури дослідження;
- забезпечено тиражування анкет та інформаційних матеріалів.

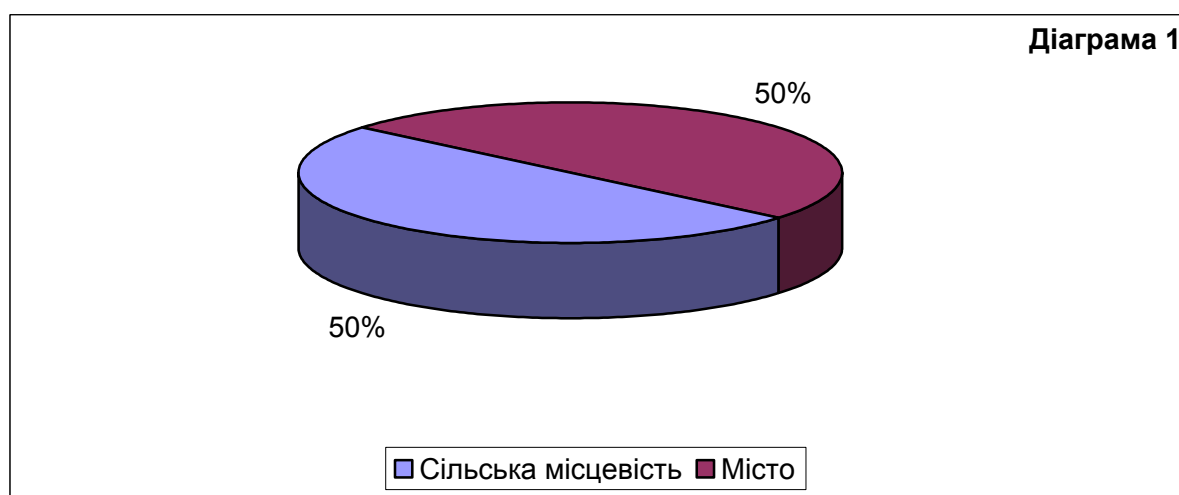
## Інструментарій дослідження

Анкетування залучених до опитування здійснювалося анонімно за пакетом матеріалів Міністерства освіти і науки України, який містив:

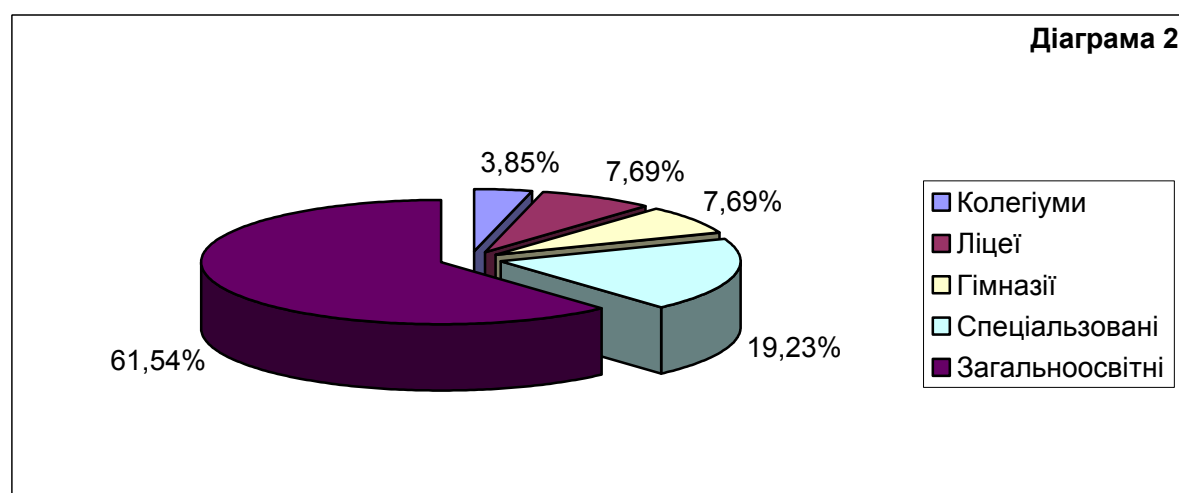
- інструктивно-методичні рекомендації щодо проведення соціологічного дослідження з питань переходу загальної середньої освіти до 12-річного терміну навчання;
- анкету для керівника загальноосвітнього навчального закладу;
- анкету для вчителя 1-го класу;
- анкету для батьків учнів 1-го класу;
- анкету для класного керівника 9-го класу;
- анкету для учня 9-го класу;
- анкету для батьків учнів 9-го класу;
- узагальнені результати опитування керівників ЗНЗ;
- узагальнені результати опитування вчителів 1-х класів;
- узагальнені результати опитування батьків учнів 1-х класів;
- узагальнені результати опитування класних керівників учнів 9-х класів;
- узагальнені результати опитування учнів 9-х класів;
- узагальнені результати опитування батьків учнів 9-х класів.

## Результати соціологічного дослідження

Анкетуванням було охоплено 26 загальноосвітніх навчальних закладів I-III ступенів. Кількість шкіл та суб'єктів дослідження розділилася порівну між сільською місцевістю та містом – по 50% (див. діаграму 1).



У вибірці представлено загальноосвітні навчальні заклади всіх типів. Більшість становлять загальноосвітні (близько 62%) та спеціалізовані (19%) школи (див. діаграму 2).

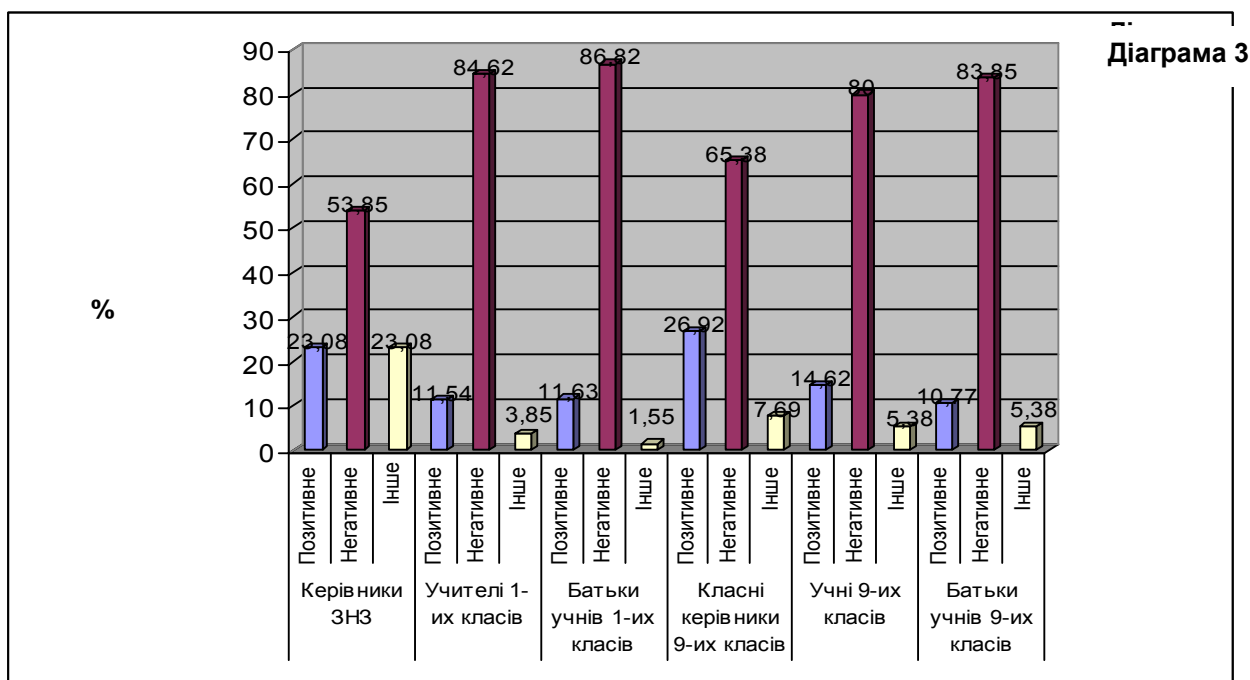


Одним з головних завдань соціологічного дослідження стало вивчення думки щодо ставлення учнів, учителів, батьків та керівників ЗНЗ до

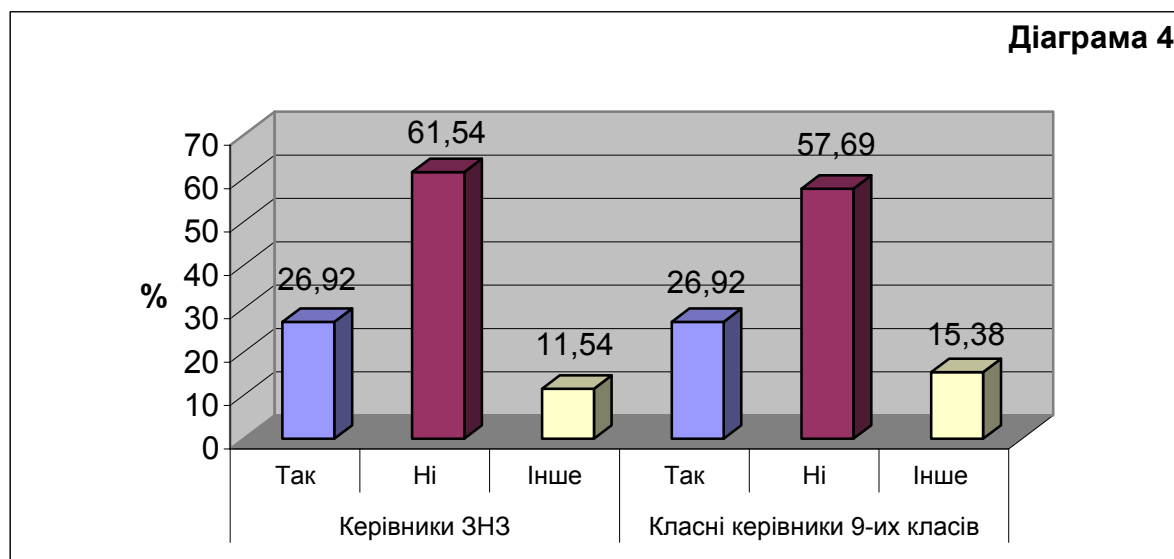
запровадження 12-річного терміну навчання. У ході проведення моніторингового дослідження було з'ясовано, що більшість опитаних негативно оцінюють перехід до 12-річного терміну навчання – 378 осіб (80,94%) із 467. Найбільше незадоволення викликав у батьків учнів 1-х класів і вчителів 1-х класів перехід до 12-річної школи – 86,82% та 84,62% відповідно. Проти таких нововведень налаштовані і батьки учнів 9-х класів – 83,85% та учні 9-х класів – 80%. Керівників ЗНЗ та вчителів 1-х класів, як показали результати анкетування, не задовольняють освітні стандарти, програми, підручники 12-річної школи та відсутність необхідної матеріально-технічної бази для навчання дітей 6-річного віку. Відповідаючи на запитання: «Ваше ставлення до запровадження 12-річного терміну навчання учнів?» тільки 23,08% директорів підтримали цю реформу.

Позитивно сприйняли перехід до 12-річного навчання лише 64 особи, що становить 16,93% від загальної кількості опитаних.

У порівнянні з іншими категоріями респондентів, найбільш оптимістично налаштовані класні керівники 9-х класів. 26, 92% із них позитивно ставляться до запровадження 12-річного терміну навчання (див. діаграму 3).

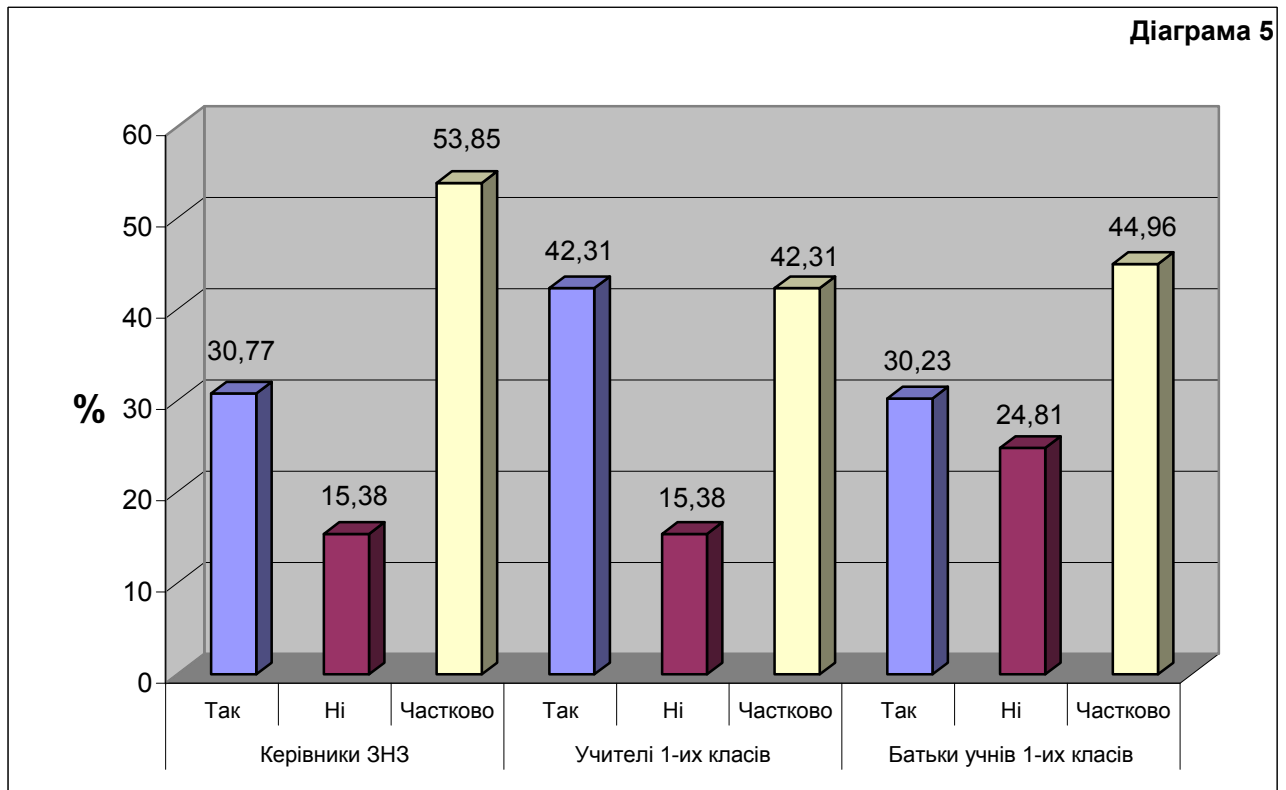


Результати анкетування виявили, що по 26,92% керівників ЗНЗ та класних керівників 9-х класів вважають, що в Україні необхідно впроваджувати європейську модель середньої освіти (зокрема, 12-річний термін навчання)?» (див. діаграму 4).

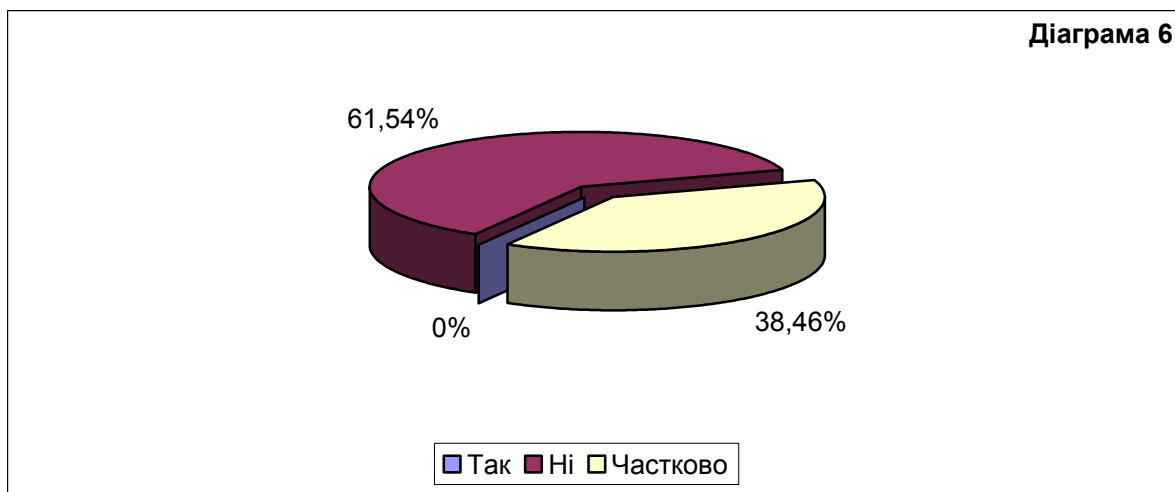


61,54% керівників ЗНЗ та 57,69% класних керівників 9-х класів не вважають за необхідне наслідувати європейську модель середньої освіти (16 і 15 осіб відповідно).

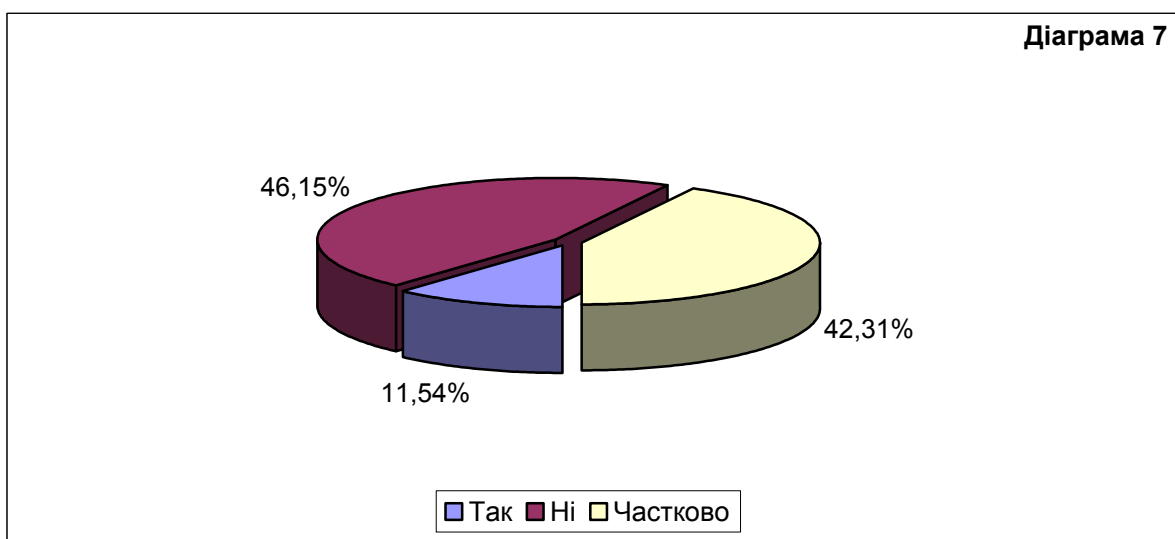
Важливим для адаптації та навчання є наявність спеціальних умов для дітей 6-річного віку. З допомогою запитання «Чи створено у Вашому навчальному закладі спеціальні умови (санітарно-гігієнічні, матеріально-технічні) для навчання дітей з 6-річного віку?» було встановлено, що 30,77% директорів задоволені санітарно-гігієнічними та матеріально-технічними умовами власного навчального закладу, 15,38% – не задоволені, 53,85% – «задоволені частково». Слід зазначити, що більш високо оцінюють матеріально-технічний та санітарно-гігієнічний стан навчального закладу керівники та вчителі 1-х класів. Як видно з діаграми, лише 30,23% батьків учнів 1-х класів задоволені умовами, створеними у навчальному закладі, в якому навчаються їхні діти, 24,81% батьків – не задоволені, 44,96% – задоволені частково (див. діаграму 5).



Як показало анкетування, керівники ЗНЗ пояснюють такий стан речей недостатнім фінансуванням шкіл. З 26 опитаних директорів не знайшлося жодного, який був би повністю задоволений бюджетним фінансуванням власного навчального закладу з метою створення спеціальних умов для навчання дітей 6-річного віку: 61, 54% респондентів не задоволені фінансуванням (16 осіб), 38,46% –задоволені частково (10 осіб) (див. діаграму 6).

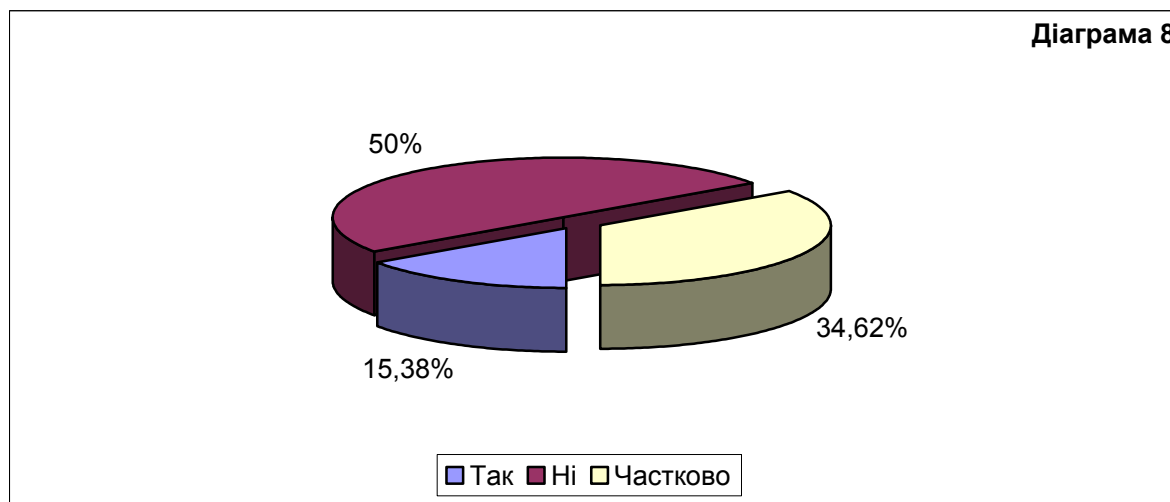


У ході дослідження керівникам ЗНЗ було запропоновано запитання «Чи впливає, на Вашу думку, 12-річний термін навчання на підвищення якості знань учнів?» Як видно із результатів опитування, 11,54% директорів вважають, що запровадження 12-річної освіти сприяє підвищенню знань учнів, 46,15% повністю з цим не згодні, 42,31% - впливає частково. Таким чином, можна зробити висновок, що майже половина опитаних директорів (12 осіб) не впевнена, що 12-річна освіта виконає одне з головних завдань – підвищення рівня навчальних досягнень учнів (див. діаграму 7).





На думку 11,54% керівників ЗНЗ перехід на 12-річний термін навчання сприяє збереженню фізичного та психічного здоров'я учнів, 50% респондентів вважають, що не сприяє, 34,62% - сприяє частково (див. діаграму 8).

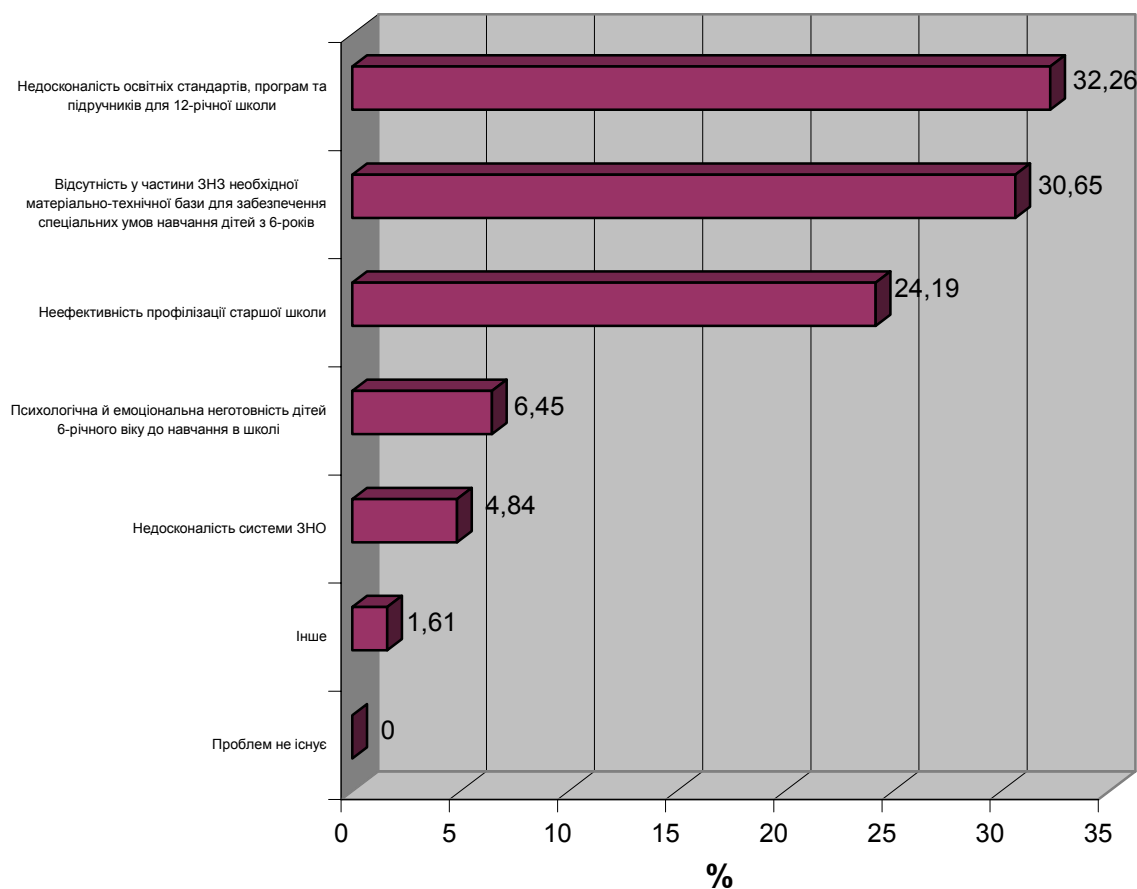


Завданням соціологічного дослідження є виявлення головних проблем, що виникли під час впровадження 12-річної освіти, та пошук шляхів їх розв'язання. Керівникам ЗНЗ було запропоновано запитання: «Які з названих проблем потребують, на Ваш погляд, першочергового вирішення в умовах переходу до 12-річного терміну навчання?». 32,26% директорів головною проблемою назвали недосконалість освітніх стандартів, програм та підручників для 12-річної школи, 30,65% респондентів вказали на відсутність у ЗНЗ необхідної матеріально-технічної бази для забезпечення спеціальних умов навчання дітей з 6 років, 24,19% вважають неефективною профілізацію старшої школи, 6,45% – психологічну та емоційну неготовність дітей 6-річного віку (див. діаграму 9)\*.

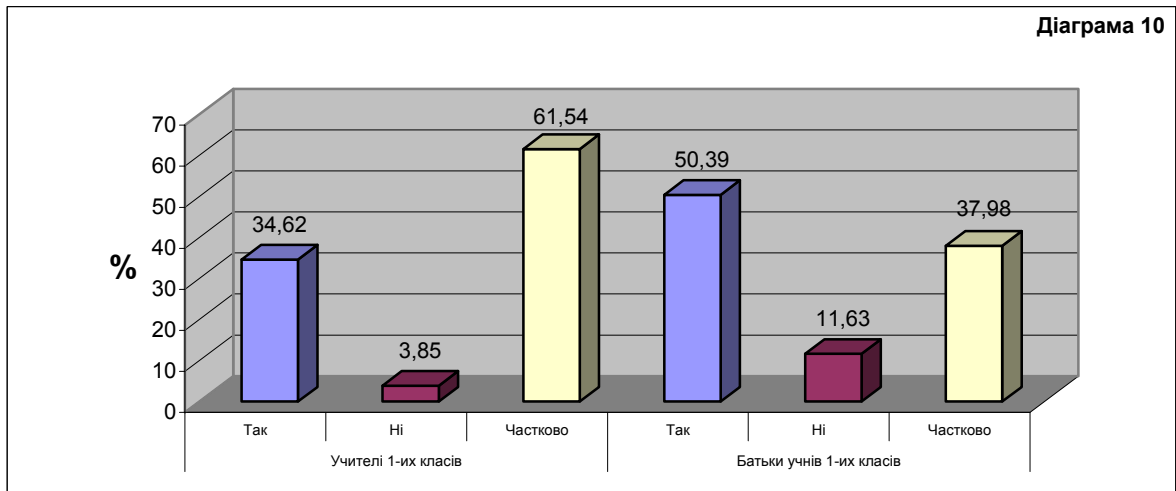
---

\* кожний учасник анкетування міг обрати не більше трьох відповідей

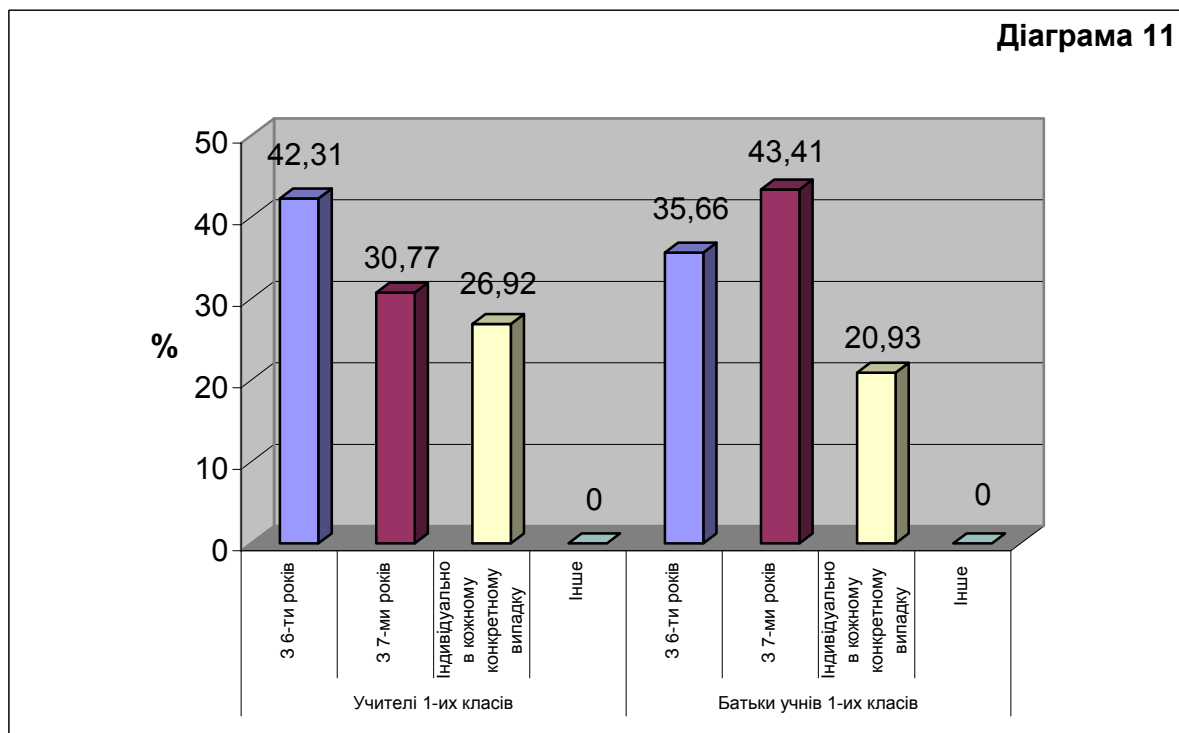
Діаграма 9



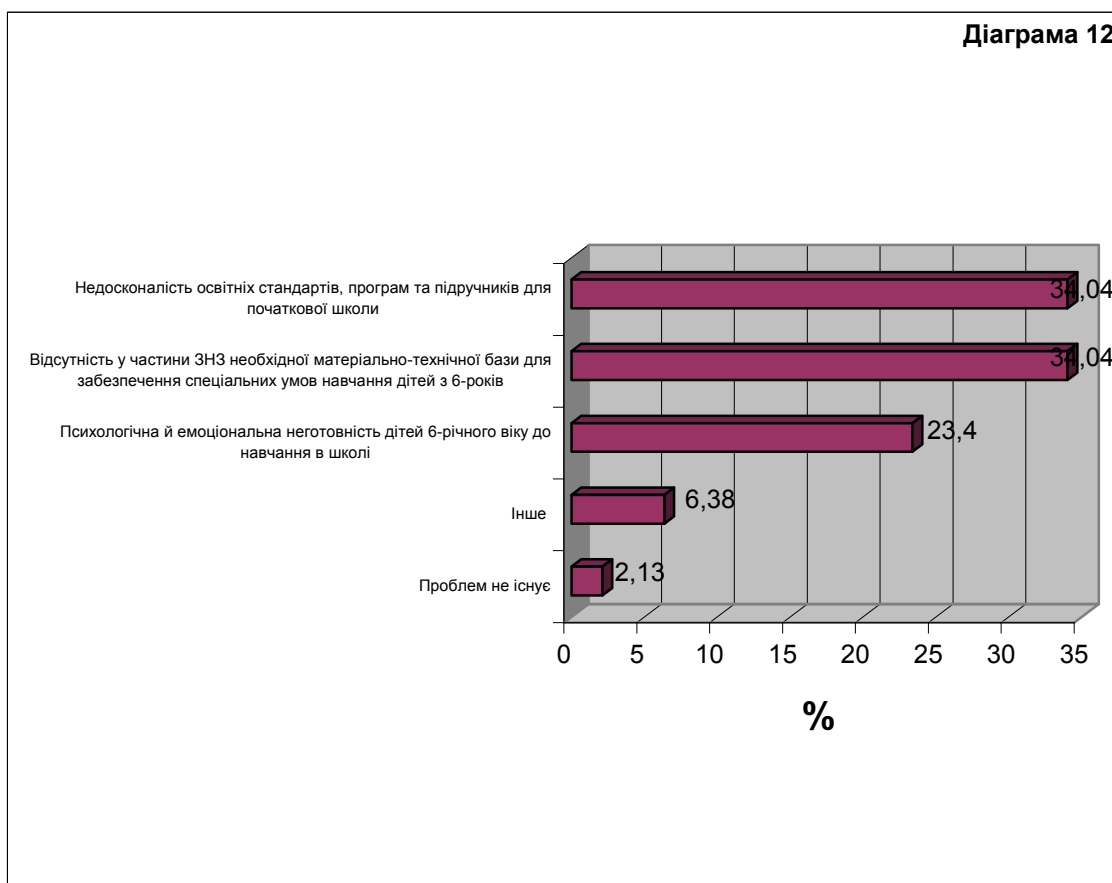
Для вивчення проблеми психологічної та емоційної готовності дітей 6-річного віку до навчання у 12-річній школі респондентам було запропоновано запитання: «Чи готові, на Вашу думку, фізично, психологічно та емоційно 6-річні діти до навчання в школі?». Результати (див. діаграму 10): 34,62% вчителів 1-х класів та 50,39% батьків учнів 1-х класів не бачать у цьому проблеми, 3,85% вчителів і 11,63% батьків вважають 6-річних дітей не готовими до навчання, 37,98% батьків і 61,54% вчителів – готовими частково.



Дослідження показало також, що 42,31% учителів 1-х класів та 35,66% батьків учнів 1-х класів вважають доцільним розпочинати навчання з 6 років, 30,77% вчителів та 43,41% батьків – з 7 років, 26,92% і 20,93% відповідно вважають, що в кожному конкретному випадку необхідний індивідуальний підхід (див. діаграму 11).



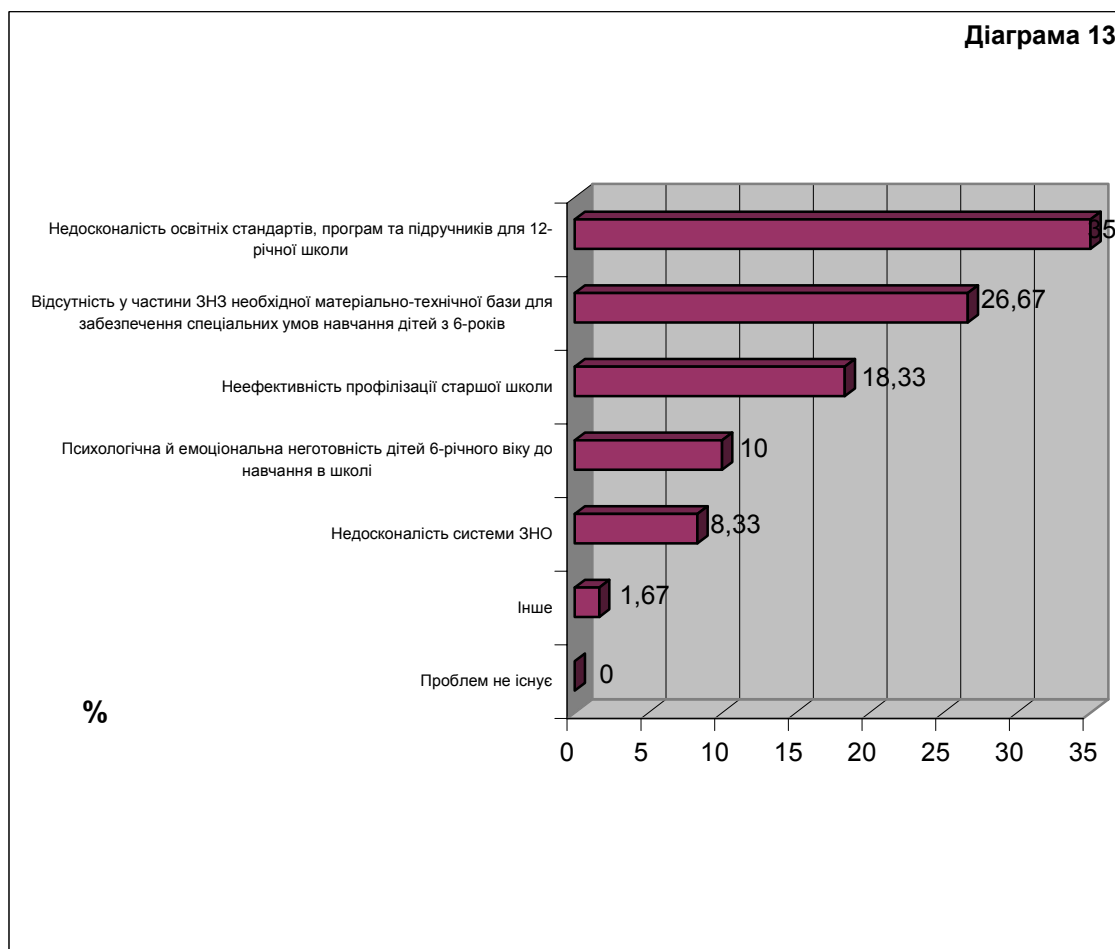
Вчителям 1-х класів було запропоновано запитання: «Які з названих проблем потребують, на Ваш погляд, першочергового вирішення в умовах переходу до 12- річного терміну навчання?» (див. діаграму 12)\*. 34,04% вказали на недосконалість освітніх стандартів, програм та підручників для початкової школи, 23,4% - на психологічну й емоційну неготовність дітей 6-річного віку до навчання в школі. Хоча лише один вчитель з опитаних вважає, що 6-ти річні діти фізично, психологічно та емоційно не готові до навчання в школі (див. діаграму 10).



Анкетування допомогло з'ясувати, що недосконалими освітні стандарти вважають і класні керівники 9-х класів – 35%, не задоволені рівнем матеріально-технічного забезпечення власного навчального закладу 26,67%

\* кожний учасник анкетування міг обрати не більше трьох відповідей

опитаних, 18,33% вважають профілізацію старшої школи неефективною (див. діаграму 13).\*



Соціологічне дослідження допомогло встановити, який термін отримання повної загальної середньої освіти учасники анкетування вважають оптимальним (див. діаграму 14). Відповіді розділилися таким чином:

***10-річну школу підтримують:***

- 3,85% керівників ЗНЗ;
- 38,76% батьків учнів 1-х класів;
- 15,38% класних керівників 9-х класів;
- 16,15% учнів 9-х класів;

\* кожний учасник анкетування міг обрати не більше трьох відповідей

- 29,23% батьків учнів 9-х класів.

**11-річну школу підтримують:**

- 76,92% керівників ЗНЗ;

- 54,26% батьків учнів 1-х класів;

- 69,23% класних керівників 9-х класів;

- 77,69% учнів 9-х класів;

- 59,23% батьків учнів 9-х класів.

**12-річну школу підтримують:**

-19,23% керівників ЗНЗ;

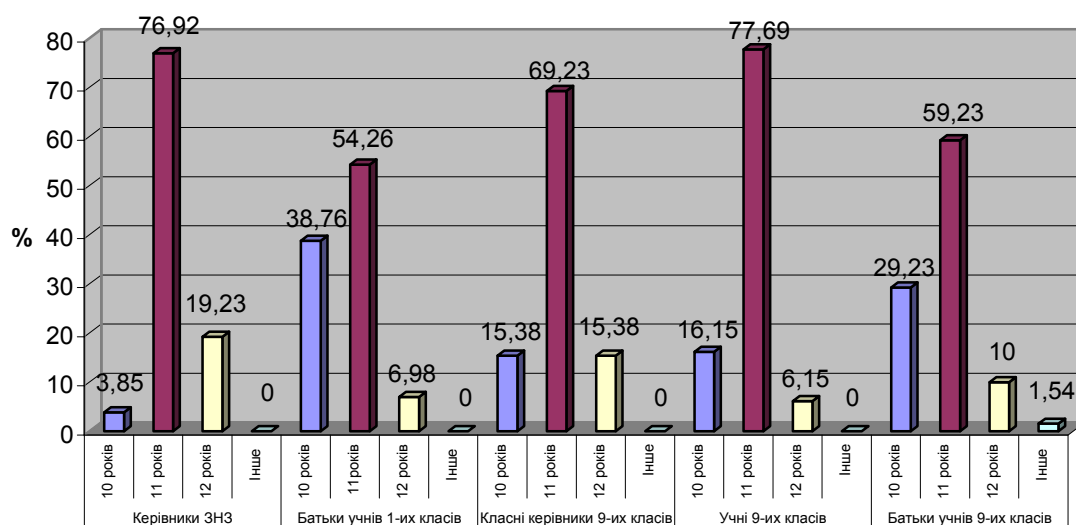
- 6,98% батьків учнів 1-х класів;

- 15,3% класних керівників 9-х класів;

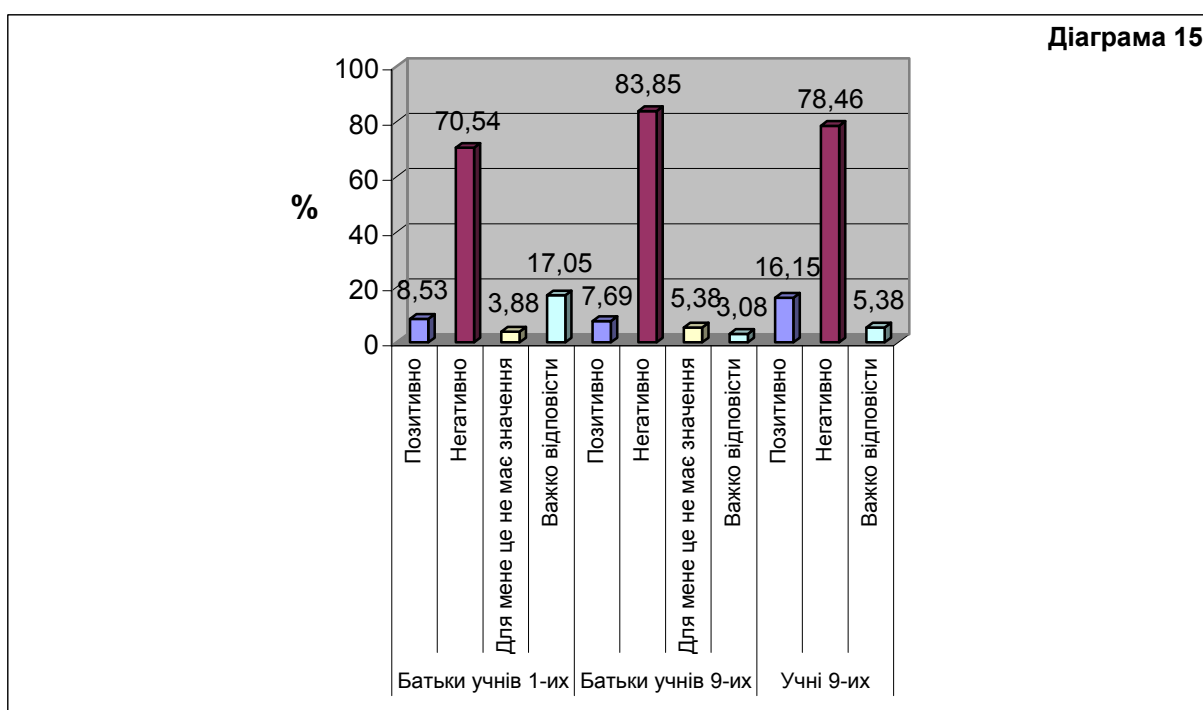
- 6,15% учнів 9-х класів;

- 10% батьків учнів 9-х класів.

Діаграма 14

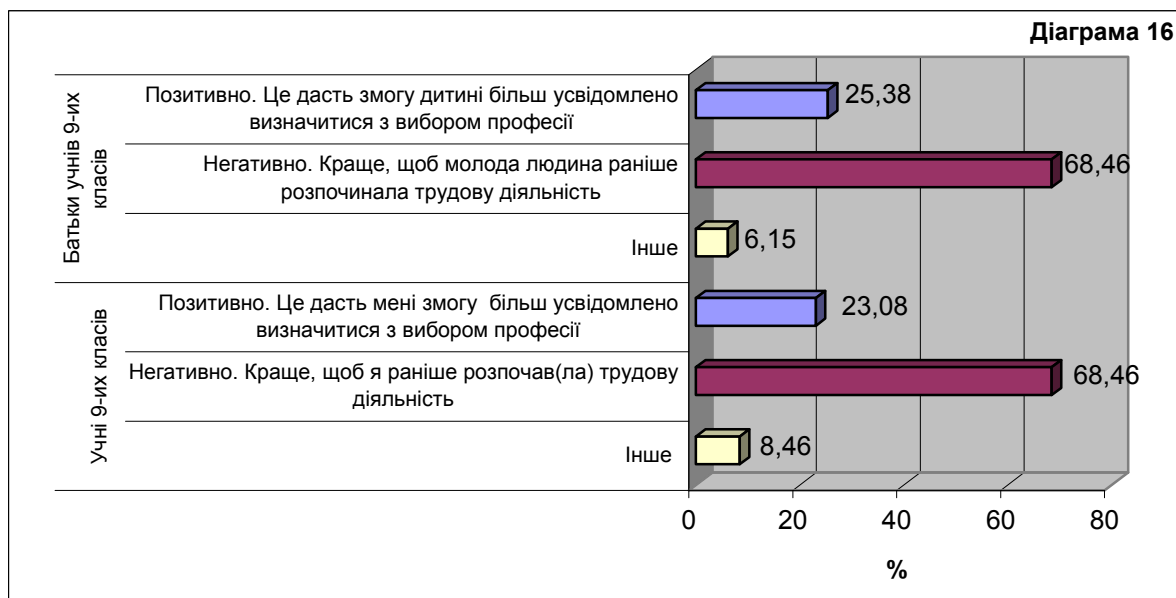


Анкетуванням виявлено, що батьки учнів 1-х класів, учні 9-х класів та батьки учнів 9-х класів критично ставляться до запровадження 12-річного терміну навчання. Лише 34 особи (8,74%) позитивно ставляться до того, що вони або їхні діти закінчать школу у 18-19 років, більшість респондентів, 247 осіб (63,5%), ставляться до цього негативно. Розподіл відповідей за категоріями показано на діаграмі 15.



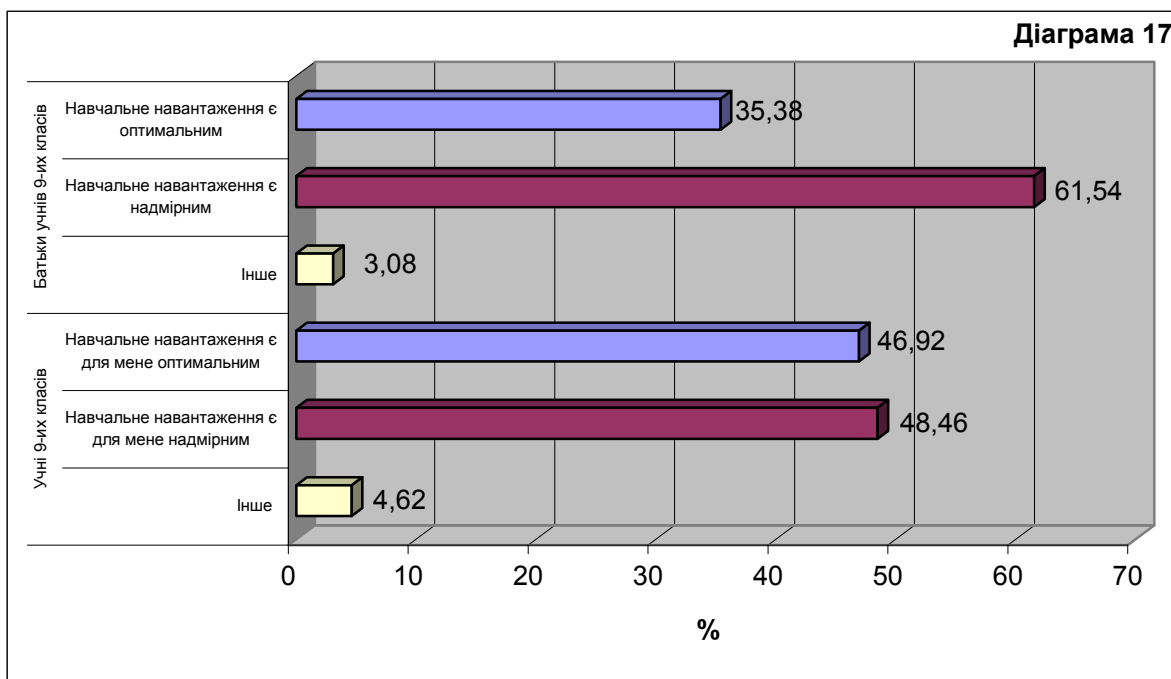
У ході опитування учням та батькам учнів 9-х класів було поставлено запитання щодо впливу 12-річного терміну навчання на власну професійну кар'єру або кар'єру їхньої дитини. Як видно з діаграми 16, 68,46% (178 осіб) батьків та учнів негативно оцінюють вплив 12-річної освіти на подальше працевлаштування. Така точка зору, на наш погляд, є суб'єктивною, адже відомо, що молодь в умовах конкуренції та відсутності досвіду на ринку праці не завжди може знайти роботу. Згідно з Концепцією загальної середньої освіти,

12-річна школа – економічно доцільна й ефективна форма зайнятості молоді 17 - 18-річного віку. Крім того, вона спрямована на вироблення умінь практичного і творчого застосування здобутих знань.



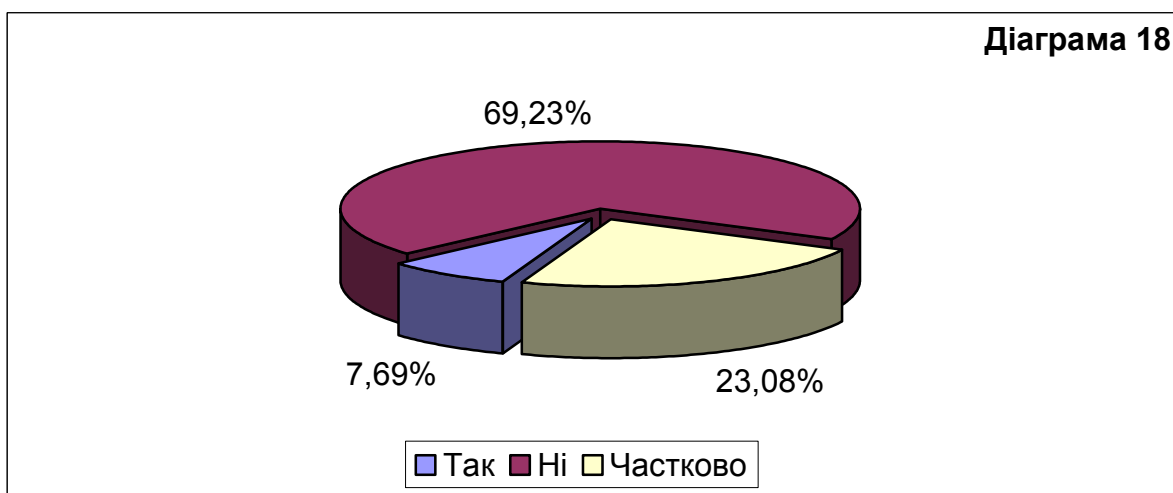
Навчання в 12-річній школі, як правило, п'ятиденне і спрямоване на зменшення навчального навантаження на учнів. Тому в ході моніторингового дослідження респондентам було запропоновано оцінити рівень навчального навантаження в школі (кількість уроків, обсяг домашніх завдань тощо). 41,15% (107 осіб) учнів та батьків назвали навчальне навантаження оптимальним, 55% (143 респонденти) - надмірним. Розподіл відповідей на це запитання у розрізі категорій показано на діаграмі 17.



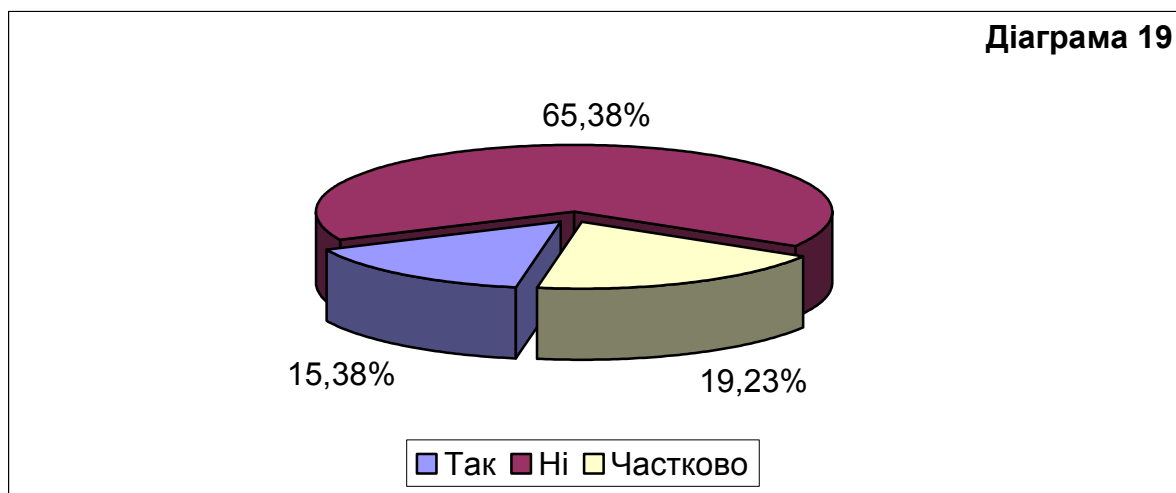


Рівень навчального навантаження було запропоновано оцінити й учителям 1-х класів та класним керівникам 9-х. 11,54% (6 осіб) учителів вважають, що введення 12-річної освіти зменшило навчальне навантаження, 67,31% (35 осіб) – ні, 21,15% (11 осіб) опитаних погодилися з цим частково (див діаграми 18, 19).

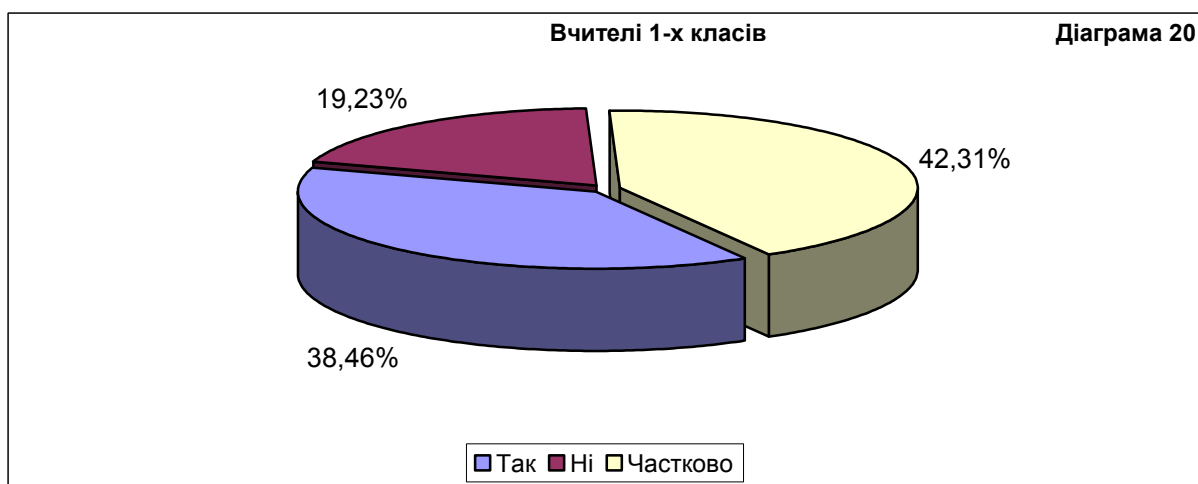
**Чи дозволив перехід на 12-річний термін навчання зменшити навчальне навантаження учнів початкової школи? (вчителі 1-х класів)**

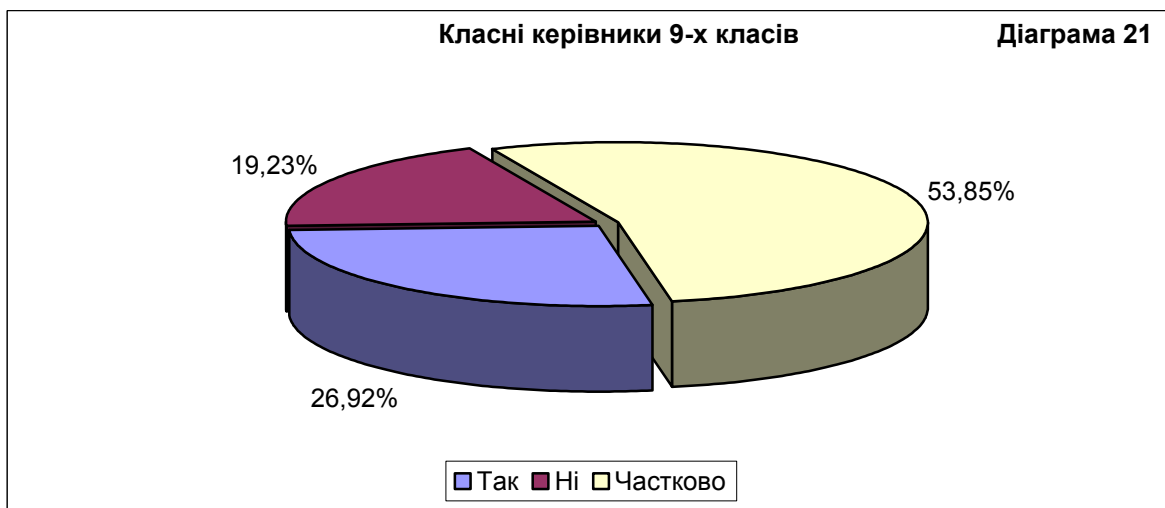


**Чи дозволив перехід на 12-річний термін навчання  
зменшити навчальне навантаження учнів?  
(класні керівники 9-х класів)**

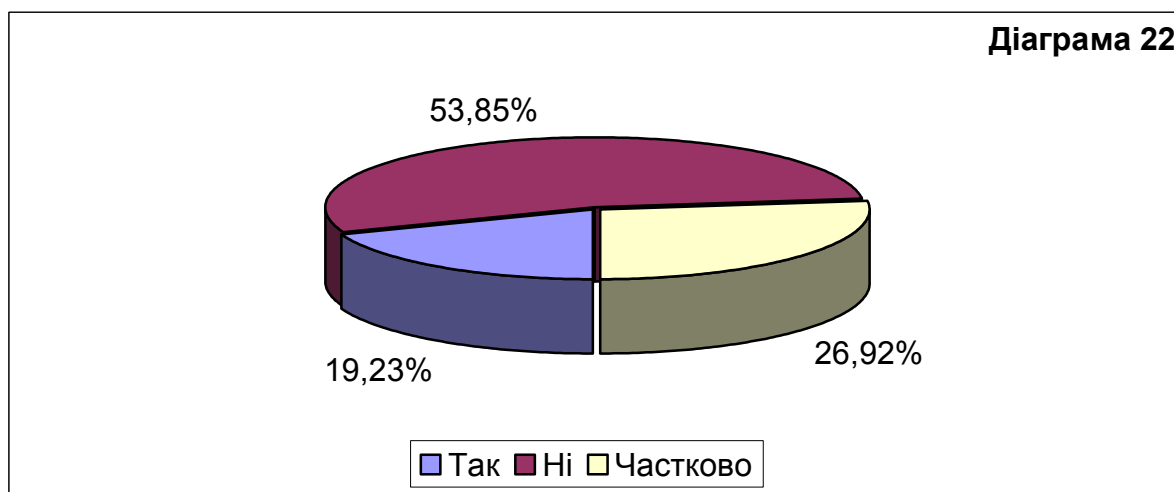


12-річна школа має на меті не тільки зменшити навчальне навантаження на учнів, а й передбачає залежність проектування навчального змісту і методичного забезпечення від вікових та індивідуальних особливостей школярів. Тому вчителям було поставлено запитання: «Чи сприяє 12-річний термін отримання середньої освіти впровадженню в навчально – виховний процес особистісно-орієнтованих педагогічних технологій?» 32,69% учителів 1-х та 9-х класів (17 осіб) вважають, що сприяє, 19,23% (10 осіб) – ні, 48,08% опитаних (25 осіб) дали відповідь «частково» (див. діаграми 20, 21).



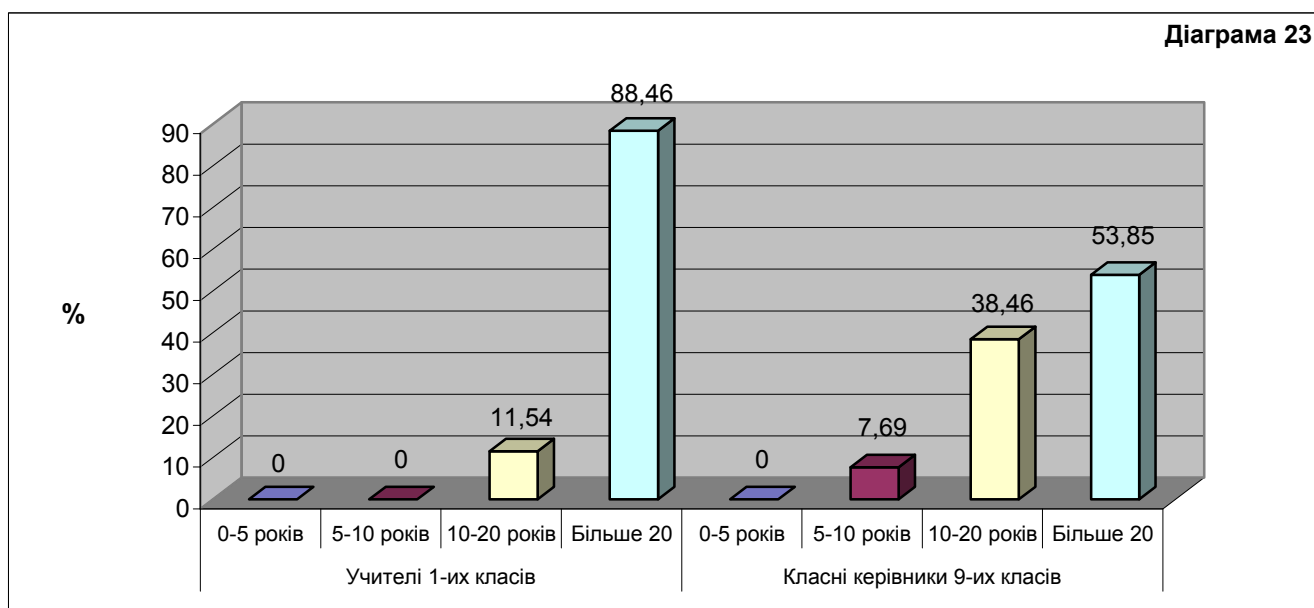


Згідно з результатами соціологічного моніторингового дослідження було з'ясовано, що більшість класних керівників 9-х класів не вважає 12 річну школу такою, яка сприяє підвищенню якості знань учнів, – 53,85% респондентів, 19,23% вважають, що 12-річна освіта підвищила якість знань учнів, 26,92% вважають, що якість знань підвищилась частково (див. діаграму 22).

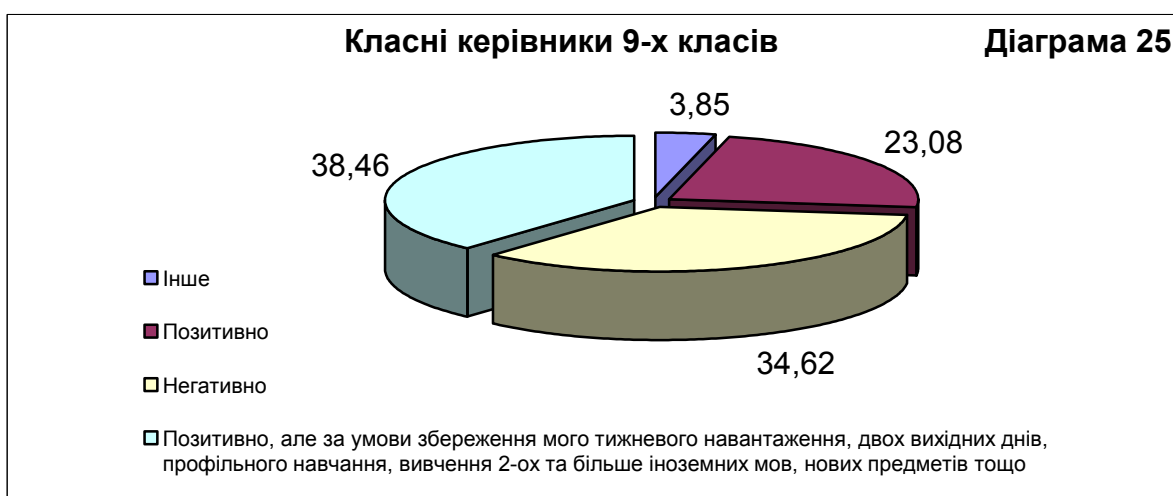
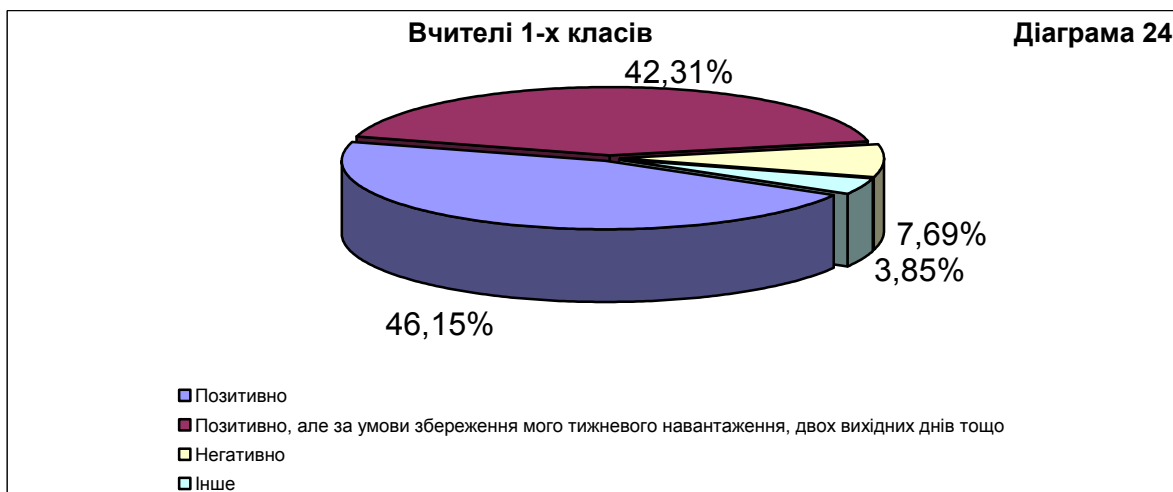


Анкетування дозволило проаналізувати залежність ставлення до 12-річного терміну навчання від педагогічного стажу педагогічних працівників. Більшість учителів, залучених до опитування, мають педагогічний стаж більше

20 років, що дає підстави пояснити їхню прихильність до 10-річної школи (див. діаграму 23).



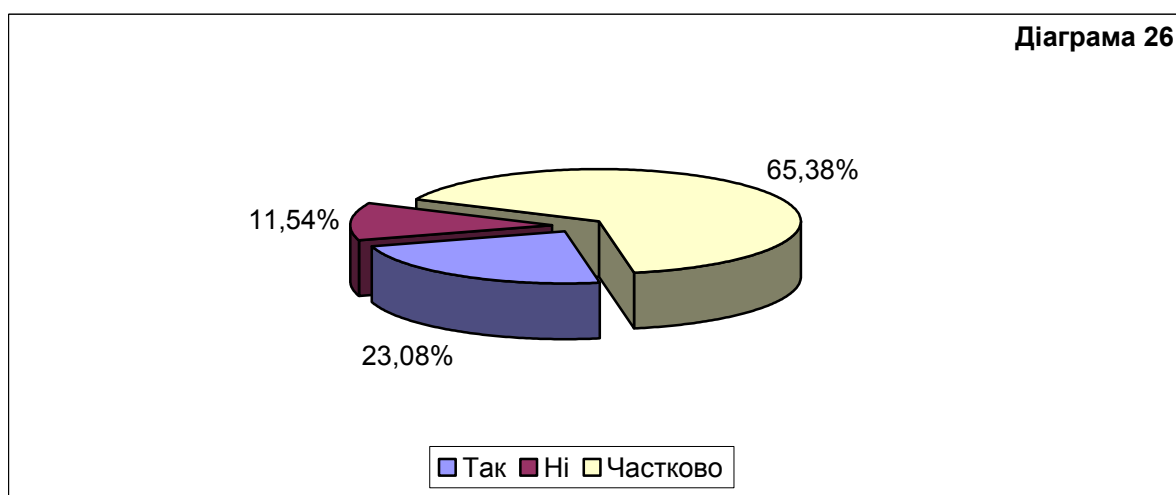
18 учителів, учасників дослідження, позитивно ставляться до можливості зменшення терміну навчання у школі, 21 учитель – позитивно за умови збереження власного тижневого навантаження, двох вихідних днів, профільного навчання, вивчення 2-х та більше іноземних мов, нових предметів тощо, 11 учителів ставляться до зменшення терміну навчання негативно. Більше прихильників запровадження 12-річного терміну навчання, як показало опитування, серед учителів 9-х класів. За його збереження висловилося 9 класних керівників 9-х класів і лише 2 вчителі 1-х класів (див. діаграми 24, 25).



Одним із етапів переходу до 12-річної школи є впровадження допрофільної підготовки та профільного навчання. Тому важливим є виявлення проблем, що виникають під час організації допрофільної підготовки та профільного навчання. Такі моніторингові дослідження були проведені у 2007 та 2009 роках.

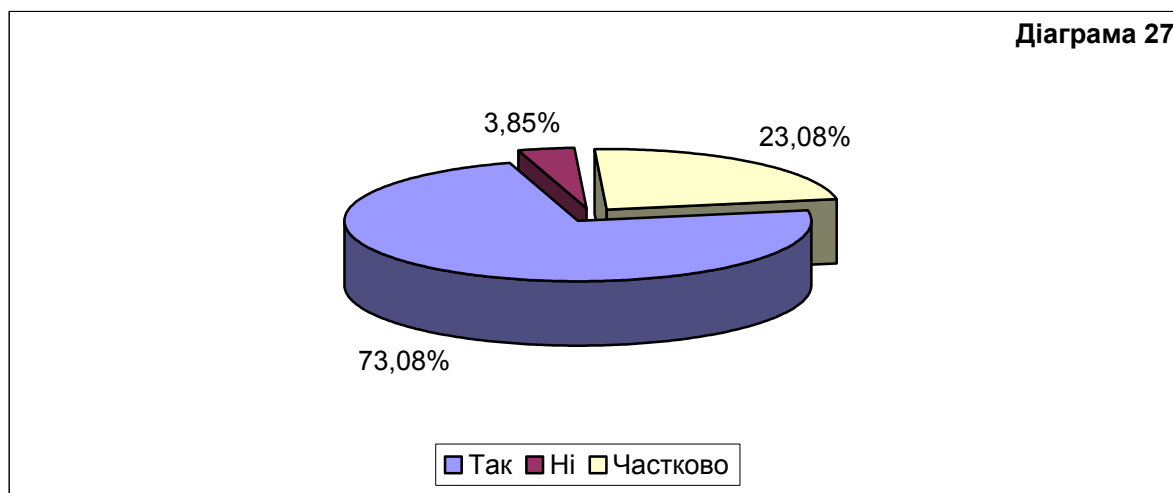
Якісно організувати допрофільну підготовку та профільне навчання неможливо без належної матеріально-технічної бази. За результатами моніторингового дослідження 2008 року 47,06% керівників ЗНЗ вважають незадовільним матеріально-технічне забезпечення власного навчального закладу, такої ж думки у 2009 році були і 37,84% керівників. Згідно з

соціологічним опитуванням 2010 року на незадовільне матеріально-технічне забезпечення вказали 11,54% опитаних. 65,38% директорів ЗНЗ вважають, що матеріально-технічна база їхнього навчального закладу дозволяє ефективно впроваджувати допрофільну підготовку та профільне навчання частково, 23,08% респондентів задовольняє рівень матеріально-технічного забезпечення власного ЗНЗ (див. діаграму 26).



Ефективність упровадження профільного навчання вимагає зростання професійного рівня педагогів, залучених до викладання у профільних класах. Якщо у 2008 та 2009 роках незадоволеними професійним рівнем педагогів було 8,82% та 5,41% керівників ЗНЗ відповідно, то у 2010 році цей показник становить 3,85% (див. діаграму 27).

**Чи дозволяє рівень професійної підготовки педагогів Вашого навчального закладу ефективно реалізовувати завдання щодо впровадження профільного навчання? (керівники ЗНЗ)**



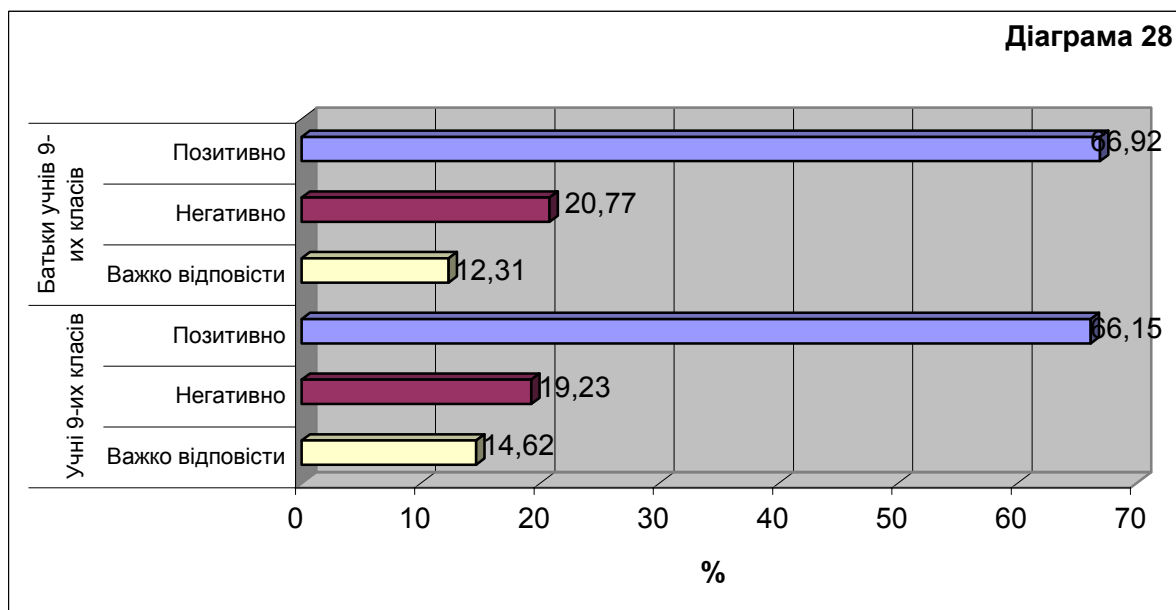
Моніторингове дослідження показало, що ставлення до профільного навчання і допрофільної підготовки серед учнів змінилося. У 2007 році профільне навчання підтримало 50,77% учнів 11-х класів, у 2010 році - 66,15% учнів 9-х класів (див. діаграму 28).

**Порівняння результатів анкетування за роками:\***

Рік	Учні	Позитивно	Негативно	Важко відповісти/частково
2007	11-х класів	50,77%	5,38%	43,85%
2010	9-х класів	66,92%	20,77%	12,31%

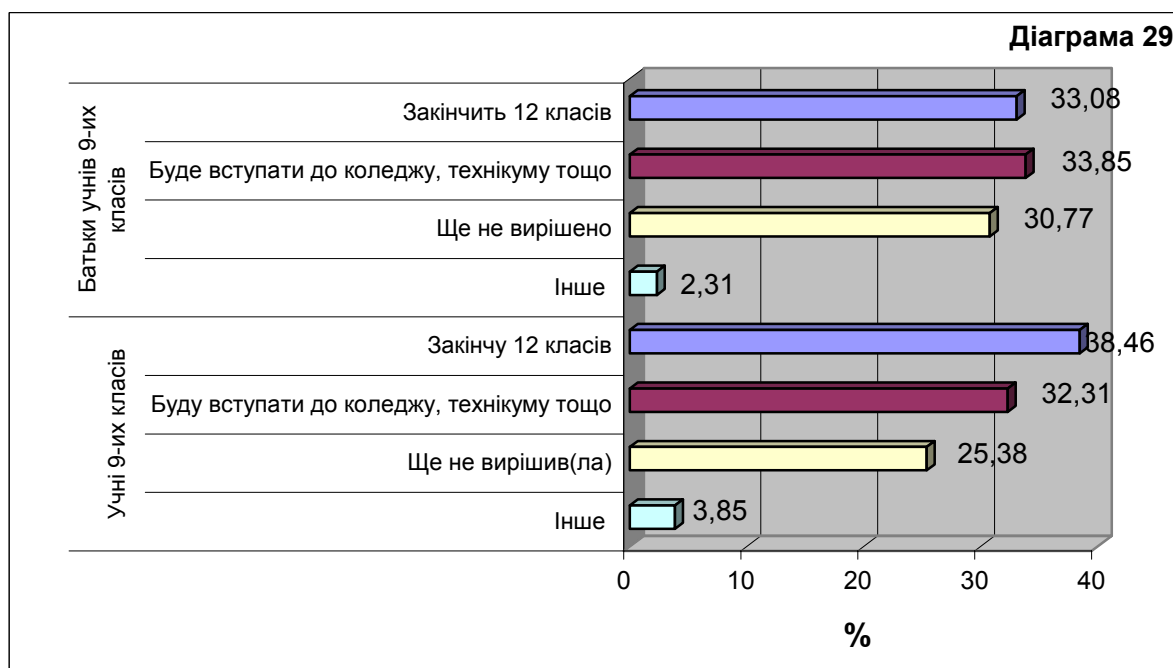
Як видно із таблиці, серед учнів зросла кількість як прихильників запровадження допрофільної підготовки та профільного навчання, так і тих, хто не підтримує такої новації.

\* у 2007 році була відсутня відповідь частково

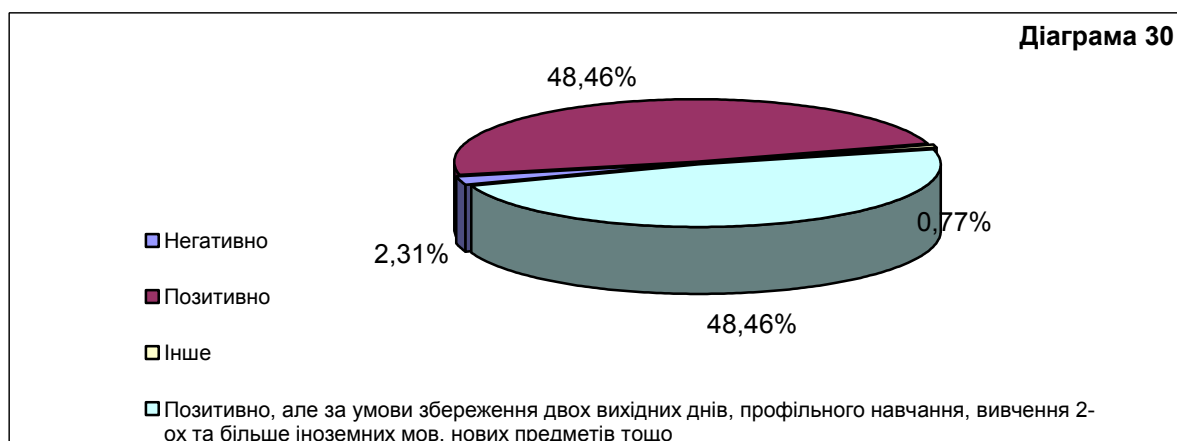


Одним із завдань профільного навчання та допрофільної підготовки є забезпечення умов для життєвого і професійного самовизначення учнів, формування готовності до свідомого вибору і оволодіння майбутньою професією. Однак, як показало дослідження, майже третина учнів 9-х класів ще не визначилися зі своїм майбутнім. У ході соціологічного дослідження учням та батькам учнів 9-х класів було поставлено запитання: «Як ти (ваша дитина) плануєш(є) отримати повну загальну середню освіту?». Закінчувати 12 класів планують 33,08% учнів, 33,85% вступатимуть до коледжу, технікуму тощо, ще не визначилися 30,77% опитаних (див. діаграму 29).





Незважаючи на негативне ставлення більшості батьків до 12-річної школи, майже половина батьків учнів 9-х класів не бажають зменшення терміну навчання власних дітей, якщо це вплине на кількість предметів, що викладаються, та зменшення кількості вихідних днів. Відповідаючи на запитання щодо можливості зменшення терміну навчання у школі, 48,46% опитаних ставляться до цього позитивно, 48,46% - позитивно, але за умови збереження двох вихідних днів, профільного навчання, вивчення 2-ох та більше іноземних мов, нових предметів та 2,31% - негативно (див. діаграму 30).



З таблицями узагальнених результатів моніторингового дослідження щодо ставлення молоді та інших категорій населення до реформ у галузі освіти можна ознайомитися у додатках 1-6.

### *Додаток 1*

#### **Узагальнені результати опитування керівників загальноосвітніх навчальних закладів**

Керівники ЗНЗ	Кількість відповідей
Місце розташування ЗНЗ.	
Сільська місцевість	13
Місто	13
Ваше ставлення до запровадження 12-річного терміну навчання учнів.	26
Позитивне	6
Негативне	14
Інше	6
Чи вважаєте Ви, що Україні необхідно наслідувати європейську модель середньої освіти (зокрема, 12- річний термін навчання)?	26
Так	7
Ні	16
Інше	3
Чи створено у Вашому навчальному закладі спеціальні умови (санітарно-гігієнічні, матеріально - технічні) для навчання дітей з 6-річного віку?	26
Так	8
Ні	4
Частково	14
Чи достатньо, на Ваш погляд, бюджетного фінансування для створення у Вашому навчальному закладі спеціальних умов для навчання дітей з 6-річного віку?	26
Так	
Ні	16
Частково	10
Чи впливає, на Вашу думку, 12-річний термін навчання на підвищення якості знань учнів?	26
Так	3
Ні	12
Частково	11
Чи сприяє, по-вашому, 12-річний термін навчання збереженню фізичного та психічного здоров'я учнів?	26
Так	4
Ні	13
Частково	9
Чи дозволяє матеріально-технічна база Вашого ЗНЗ ефективно впроваджувати допрофільну підготовку та профільне навчання?	26
Так	6
Ні	3
Частково	17
Чи дозволяє рівень професійної підготовки педагогів Вашого навчального закладу ефективно реалізовувати завдання щодо	26

впроваджувати профільного навчання?	
Так	19
Ні	1
Частково	6
Яким, по – вашому, повинен бути оптимальний термін одержання повної середньої освіти?	26
10 років	1
11 років	20
12 років	5
Інше	
Чи можливо, на Вашу думку, сьогодні зробити обґрунтовані висновки щодо ефективності впровадження 12-річного терміну навчання.	26
Так	3
Ні. Потрібно, щоб закінчився повний цикл 12- річного навчання	8
Можна зробити лише часткові висновки	15
Які з названих проблем потребують, на Ваш погляд, першочергового вирішення в умовах переходу до 12- річного терміну навчання? (Оберіть не більше трьох відповідей)	26
Психологічна й емоціональна неготовність дітей 6-річного віку до навчання в школі	4
Відсутність у частини ЗНЗ необхідної матеріально-технічної бази для забезпечення спеціальних умов навчання дітей з 6-років	19
Недосконалість освітніх стандартів, програм та підручників для 12-річної школи	20
Неефективність профілізації старшої школи	15
Недосконалість системи ЗНО	3
Проблем не існує	
Інше	1

## Узагальнені результати опитування учителів 1-х класів

Учителі 1-их класів	Кількість відповідей
Місце розташування ЗНЗ.	
Сільська місцевість	13
Місто	13
Педагогічний стаж.	26
0-5 років	
5-10 років	
10-20 років	3
Більше 20	23
Кваліфікаційна категорія.	26
Спеціаліст	2
Друга	1
Перша	9
Вища	14
Ваше ставлення до запровадження 12-річного терміну навчання учнів.	26
Позитивне	3
Негативне	22
Інше	1
Чи створено у школі, де Ви працюєте, спеціальні умови (кімнати для денного сну, ігрові кімнати тощо) для дітей 6-річного віку?	26
Так	11
Ні	4
Частково	11
Чи готові, на Вашу думку, фізично, психологічно та емоційно 6-річні діти до навчання в школі?	26
Так	9
Ні	1
Частково	16
Інше	
З якого віку, на Вашу думку, доцільно дитині розпочинати навчання в школі?	26
З 6-ти років	11
З 7-ми років	8
Індивідуально в кожному конкретному випадку	7
Яка форма отримання освіти 6-річними дітьми, на Ваш погляд, є найкращою?	26
Підготовча група в дитячому садку	7
1-й клас у загальноосвітній школі	17
Інше	2
Чи дозволив перехід на 12-річний термін навчання зменшити навчальне навантаження учнів початкової школи?	26
Так	2
Ні	18
Частково	6
Чи сприяє 12-річний термін отримання середньої освіти впровадженню в навчально – виховний процес особистісно-	26

орієнтованих педагогічних технологій?	
Так	10
Ні	5
Частково	11
Яким, по – вашому, повинен бути оптимальний термін навчання в початковій школі?	26
3 роки	6
4 роки	19
Інше	1
Як Ви ставитесь до можливості зменшення терміну навчання учнів у школі?	26
Позитивно.	12
Позитивно, але за умови збереження мого тижневого навантаження, двох вихідних днів тощо	11
Негативно	2
Інше	1
Які з названих проблем потребують, на Ваш погляд, першочергового вирішення в умовах переходу до 12- річного терміну навчання? (Оберіть не більше трьох відповідей).	26
Психологічна й емоціональна неготовність дітей 6-річного віку до навчання в школі	11
Відсутність у частини ЗНЗ необхідної матеріально-технічної бази для забезпечення спеціальних умов навчання дітей з 6- років	16
Недосконалість освітніх стандартів, програм та підручників для початкової школи	16
Проблем не існує	1
Інше	3

## Узагальнені результати опитування батьків учнів 1-х класів

Батьки учнів 1-их класів	Кількість відповідей
Місце проживання.	
Сільська місцевість	65
Місто	64
Стать Вашої дитини.	129
ж	63
ч	66
Ваше ставлення до запровадження 12-річного терміну навчання учнів.	129
Позитивне	15
Негативне	112
Інше	2
Чи створено у школі, де навчається Ваша дитина, спеціальні умови (кімнати для денного сну, ігрові кімнати тощо) для дітей 6-річного віку?	129
Так	39
Ні	32
Частково	56
Чи була фізично і психологічно готова Ваша дитина в 6-річному віці до навчання в школі?	127
Так	65
Ні	15
Частково	49
З якого віку, на Вашу думку, доцільно дитині розпочинати навчання в школі?	
З 6-ти років	46
З 7-ми років	56
Індивідуально в кожному конкретному випадку	27
Інше	
Яка форма отримання освіти 6-річними дітьми, на Ваш погляд, є найкращою?	
Підготовча група в дитячому садку.	58
1-й клас у загальноосвітній школі.	68
Інше	3
Як Ви ставитесь до того, що Ваша дитина закінчить загальноосвітній навчальний заклад у 18 – 19 років?	
Позитивно	11
Негативно	91
Для мене це не має значення	5
Важко відповісти	22
Яким, по – вашому, повинен бути оптимальний термін одержання повної середньої освіти?	
10 років	50
11 років	70
12 років	9
Інше	

## Узагальнені результати опитування класних керівників 9-х класів

Класні керівники 9-их класів	Кількість відповідей
Місце розташування ЗНЗ.	
Сільська місцевість	13
Місто	13
Педагогічний стаж.	26
0-5 років	
5-10 років	2
10-20 років	10
Більше 20	14
Кваліфікаційна категорія.	26
Спеціаліст	
Друга	1
Перша	8
Вища	17
Ваше ставлення до запровадження 12-річного терміну навчання учнів.	26
Позитивне	7
Негативне	17
Інше	2
Чи вважаєте Ви, що Україні необхідно наслідувати європейську модель середньої освіти (зокрема, 12- річний термін навчання)?	26
Так	7
Ні	15
Інше	4
Чи впливає, на Вашу думку, 12-річний термін навчання на підвищення якості знань учнів?	26
Так	5
Ні	14
Частково	7
Чи сприяє, по-вашому, 12-річний термін навчання збереженню фізичного та психічного здоров'я учнів?	26
Так	4
Ні	16
Частково	6
Чи дозволив перехід на 12-річний термін навчання зменшити навчальне навантаження учнів?	26
Так	4
Ні	17
Частково	5
Чи сприяє 12-річний термін отримання середньої освіти впровадженню в навчально – виховний процес особистісно-орієнтованих педагогічних технологій?	26
Так	7
Ні	5
Частково	14
Чи є, на ваш погляд перехід на 12-річний термін навчання тим фактором, що сприятиме успішній майбутній кар'єрі випускників?	26

Так. Це дасть змогу учням більш усвідомлено визначитися з вибором професії	9
Ні. Краще, щоб молода людина раніше розпочинала трудову діяльність	13
Інше	4
Яким, по – вашому, повинен бути оптимальний термін одержання повної середньої освіти?	26
10 років	4
11 років	18
12 років	4
Інше	
Як Ви ставитесь до можливості повернення до 10-річної школи?	26
Позитивно	6
Позитивно, але за умови збереження мого тижневого навантаження, двох вихідних днів, профільного навчання, вивчення 2-ох та більше іноземних мов, нових предметів тощо	10
Негативно	9
Інше	1
Які з названих проблем потребують, на Ваш погляд, першочергового вирішення в умовах переходу до 12- річного терміну навчання? (Оберіть не більше трьох відповідей)	26
Психологічна й емоціональна неготовність дітей 6-річного віку до навчання в школі	6
Відсутність у частини ЗНЗ необхідної матеріально-технічної бази для забезпечення спеціальних умов навчання дітей з 6-років	16
Недосконалість освітніх стандартів, програм та підручників для 12-річної школи	21
Неефективність профілізації старшої школи	11
Недосконалість системи ЗНО	5
Проблем не існує	
Інше	1



## Узагальнені результати опитування учнів 9-х класів

Учні 9-их класів	Кількість відповідей
Місце розташування ЗНЗ.	
Сільська місцевість	65
Місто	65
Стать.	130
ж	77
ч	53
Як ти ставишся до запровадження 12-річного терміну навчання?	130
Позитивно	19
Негативно	104
Важко відповісти	7
Як ти ставишся до того, що закінчиш школу в 18 – 19 років?	130
Позитивно	21
Негативно	102
Важко відповісти	7
Як саме ти оцінив(ла) б своє навчальне навантаження в школі (кількість уроків, обсяг домашніх завдань тощо)?	130
Навчальне навантаження є для мене оптимальним	61
Навчальне навантаження є для мене надмірним	63
Інше	6
Як ти ставишся до запровадження допрофільної підготовки та профільного навчання?	130
Позитивно	86
Негативно	25
Важко відповісти	19
Як, по – твоєму, вплине 12-річний термін навчання на твою професійну кар'єру?	130
Позитивно. Це дасть мені змогу більш усвідомлено визначитися з вибором професії	30
Негативно. Краще, щоб я раніше розпочав(ла) трудову діяльність	89
Інше	11
Як ти плануєш отримати повну загальну середню освіту?	130
Закінчу 12 класів	50
Буду вступати до коледжу, технікуму тощо	42
Ще не вирішив(ла)	33
Інше	5
Яким, по – твоєму, повинен бути оптимальний термін одержання повної середньої освіти?	130
10 років	21
11 років	101
12 років	8
Інше	

## Узагальнені результати опитування батьків учнів 11-го класу

Батьки учнів 9-их класів	Кількість відповідей
Місце проживання.	
Сільська місцевість	64
Місто	66
Стать Вашої дитини.	130
ж	78
ч	52
Ваше ставлення до запровадження 12-річного терміну здобуття середньої освіти.	130
Позитивне	14
Негативне	109
Інше	7
Як Ви ставитесь до того, що Ваша дитина закінчить школу в 18 – 19 років?	130
Позитивно	10
Негативно	109
Для мене це не має значення	7
Важко відповісти	4
Як саме Ви оцінили б навчальне навантаження дитини в школі (кількість уроків, обсяг домашніх завдань тощо)?	130
Навчальне навантаження є оптимальним	46
Навчальне навантаження є надмірним	80
Інше	4
Як Ви ставитесь до запровадження допрофільної підготовки та профільного навчання?	130
Позитивно	87
Негативно	27
Важко відповісти	16
Як, по - вашому, вплине 12-річний термін навчання на професійну кар'єру дитини?	130
Позитивно. Це дасть змогу дитині більш усвідомлено визначитися з вибором професії	33
Негативно. Краще, щоб молода людина раніше розпочинала трудову діяльність	89
Інше	8
Як Ви ставитесь до можливості зменшення терміну навчання в школі?	130
Позитивно	63
Позитивно, але за умови збереження двох вихідних днів, профільного навчання, вивчення 2-ох та більше іноземних мов, нових предметів тощо	63
Негативно	3
Інше	1
Як планує Ваша дитина отримати повну загальну середню освіти?	130
Закінчить 12 класів	43
Буде вступати до коледжу, технікуму тощо	44
Ще не вирішено	40
Інше	3

Яким, по – вашому, повинен бути оптимальний термін одержання повної середньої освіти?	130
10 років	38
11 років	77
12 років	13
Інше	2

## Висновки

Результати соціологічного дослідження з питань переходу до 12-річного терміну навчання учнів показали, що більшість респондентів віддають перевагу 11-річній школі, негативно сприймають також повернення до 10-річного терміну навчання.

Перехід до 12-річної школи вимагає створення умов для навчання дітей 6-річного віку та матеріальної бази для впровадження допрофільної підготовки та профільного навчання відповідно до вимог створення профільної школи. Незважаючи на значне покращення матеріально-технічної бази загальноосвітніх начальних закладів, директори вказують на недостатність бюджетного фінансування власного навчального закладу.

Однією з причин, яка, на думку респондентів, не дозволяє якісно впроваджувати 12-річну освіту, є недосконалість освітніх стандартів, програм та підручників для 12-річної школи. На думку вчителів, 12-річна школа не виконує одного зі своїх головних завдань – зменшення навчального навантаження на учнів. Проте майже половина учнів, залучених до опитування, вважає навчальне навантаження оптимальним.

Більшість учнів (їх підтримують батьки) незадоволені тим, що вони закінчують навчання у 18-19 років, пояснюючи це бажанням раніше розпочинати трудову діяльність.

Виявлено, що частина дев'ятикласників ще не визначилася у виборі майбутньої професії. Це дає підстави говорити про необхідність активізації

роз'яснювальної роботи серед учнів основної школи з метою підвищення ефективності допрофільної підготовки.

Аналіз результатів дослідження показав, що частково покращилася матеріально-технічна база ЗНЗ та зріс професійний рівень педагогічних кадрів області.

*Моніторингове дослідження  
стану організації профільного навчання у  
загальноосвітніх навчальних закладах  
Черкаської області*

## **Програма проведення моніторингового дослідження**

Входження української освіти в європейський освітній простір потребує реформування всіх її ланок, насамперед загальної середньої освіти. Нові підходи до організації освіти у старшій школі закладено в Національній доктрині розвитку освіти (2002), законі України «Про загальну середню освіту», Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа) та Концепції профільного навчання у старшій школі.

У названих документах вказано на те, що старша школа має функціонувати як профільна. На концептуальному рівні профільне навчання визначається як один із шляхів забезпечення рівного доступу до якісної освіти. А тому основними завданнями профільного навчання є:

- створення умов для врахування й розвитку навчально-пізнавальних і професійних інтересів, нахилів, здібностей і потреб учнів старшої школи в процесі їхньої загальноосвітньої підготовки;
- забезпечення умов для життєвого і професійного самовизначення старшокласників, формування готовності до свідомого вибору і оволодіння майбутньою професією;
- формування загальнокультурної, соціальної, комунікативної, інформаційної, громадянської, технічної, здоров'язбережної компетенцій учнів на допрофесійному рівні, спрямування молоді щодо майбутньої професійної діяльності;
- забезпечення наступно-перспективних зв'язків між загальною середньою і професійною освітою відповідно до обраного профілю.

Профіль навчання визначається з урахуванням інтересів школярів та їхніх батьків, перспектив здобуття подальшої освіти і життєвих планів учнівської молоді; кадрових, матеріально-технічних, інформаційних ресурсів школи; соціокультурної і виробничої інфраструктури району, регіону.

Профільне навчання здійснюється у загальноосвітніх навчальних закладах різного типу, однопрофільних і багатопрофільних школах, спеціалізованих

школах, ліцеях, гімназіях, колегіумах, школах з класами з поглибленим вивченням окремих предметів.

Важливою умовою є створення психологічного супроводження навчального процесу в 8-9, 10-12 класах, що здійснюється з метою своєчасної оцінки комплексу індивідуальних особливостей підлітка з точки зору його готовності до успішного навчання за певним профілем, попередження дезадаптації в умовах виникнення навчальних труднощів і стресів, пов'язаних із спілкуванням у новому колективі. Важливо досягти усвідомлення учнем себе як суб'єкта вибору профілю навчання.

**Об'єкт моніторингового дослідження:** організація профільного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах (далі ЗНЗ) області.

**Предмет моніторингового дослідження:** стан організації профільного навчання у ЗНЗ області.

**Мета моніторингового дослідження:** вивчити стан організації профільного навчання у ЗНЗ області.

**Завдання моніторингового дослідження:**

- дослідити стан організації профільного навчання у ЗНЗ області;
- порівняти результати моніторингових досліджень 2007-2008 та 2009-2010 навчальних років;
- результати моніторингового дослідження узагальнити, направити до Головного управління освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації.

**Суб'єкти моніторингового дослідження:** керівники загальноосвітніх навчальних закладів, класні керівники, учні, батьки учнів.



## Загальна характеристика дослідження

Міністерством освіти і науки України протягом 2007-2008 – 2009-2010 н.р. було ініційовано проведення ряд моніторингових досліджень щодо стану організації профільного навчання та допрофільної підготовки з метою усунення проблем, які виникають під час реформувань.

Дослідження було проведено методом вибіркового анкетування різних груп респондентів. Так, у 2007-2008 н.р. до вибірки було залучено 48 керівників ЗНЗ, 130 учнів 11-х класів та 130 батьків учнів. У ході моніторингового дослідження, що проводилось у 2009-2010 н.р., до опитування залучено 48 керівників, 50 класних керівників, 140 учнів 11-х класів та 140 батьків учнів ЗНЗ I-III ступенів комунального і державного типів власності, спеціалізованих закладів освіти, гімназій та ліцеїв.

Анкетування проводилось анонімно, що дає підстави вважати результати дослідження вірогідними і такими, що можуть бути проаналізовані. Вони дають можливість з'ясувати позитивні й негативні тенденції профілізації загальної середньої освіти, зробити загальну оцінку стану практичної реалізації ідеї профільного навчання в області, виробити рекомендації для усунення виявлених негативних явищ.

### Склад вибірки

Склад вибірки дослідження було сформовано згідно з додатком 2 до наказу Міністерства освіти і науки України від 12.08.2009 № 745 «Про проведення моніторингового дослідження щодо ставлення молоді та інших категорій населення до реформ у галузі освіти» та наказом Головного управління освіти від 22.09.2009 № 518 «Про моніторингове дослідження».

№	Назва загальноосвітнього навчального закладу	Кількість керівників ЗНЗ	Кількість класних керівників	Кількість учнів 11-х класів	Кількість батьків учнів
1.	Черкаська гімназія № 9 ім. О.М.Луценка Черкаської міської ради Черкаської області	1	3	6	6
2.	Черкаська спеціалізована школа I-III ступенів № 17 Черкаської міської ради Черкаської області	1	3	6	6

3.	Черкаська загальноосвітня школа I-III ступенів № 21 Черкаської міської ради Черкаської області	1	2	5	5
4.	Черкаська загальноосвітня школа I-III ступенів № 22 Черкаської міської ради Черкаської області	1	2	5	5
5.	Черкаська загальноосвітня школа I-III ступенів № 26 Черкаської міської ради Черкаської області	1	2	6	6
6.	Черкаська загальноосвітня школа I-III ступенів № 29 Черкаської міської ради Черкаської області	1	1	6	6
7.	Черкаська загальноосвітня школа I-III ступенів № 30 Черкаської міської ради Черкаської області	1	2	6	6
8.	Уманська міська гімназія Уманської міської ради Черкаської області	1	3	6	6
9.	Уманська загальноосвітня школа I-III ступенів №10 Уманської міської ради Черкаської області	1	1	5	5
10.	Смілянська спеціалізована школа I-III ступенів № 5 Смілянської міської ради Черкаської області	1	3	6	6
11.	Смілянський природничо-математичний ліцей Смілянської міської ради Черкаської області	1	2	5	5
12.	Канівська загальноосвітня школа I-III ступенів № 1 Канівської міської ради Черкаської області	1	2	6	6
13.	Золотоніська спеціалізована школа № 2 інформаційних технологій Золотоніської міської ради Черкаської області	1	2	6	6
14.	Ватутінська загальноосвітня школа I-III ступенів №5 Ватутінської міської ради Черкаської обл.	1	2	6	6
15.	Вільшанська загальноосвітня школа I-III ступенів Городищенської районної ради Черкаської області	1	1	2	2
16.	В'язівська загальноосвітня школа I-III ступенів Городищенської районної ради Черкаської області	1	0	2	2
17.	Драбівський навчально-виховний комплекс "Загальноосвітня школа I-III ступенів ім. С.В.Васильченка - гімназія" Драбівської районної ради Черкаської області	1	1	2	2
18.	Шрамківська загальноосвітня школа I-III ступенів Драбівської районної ради Черкаської області	1	0	2	2

19.	Новогребельська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів Жашківської районної ради Черкаської області	1	1	2	2
20.	Пугачівська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів Жашківської районної ради Черкаської області	1	0	2	2
21.	Тарасівська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів Звенигородської районної ради Черкаської області	1	1	2	2
22.	Юрківська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів Звенигородської районної ради Черкаської області	1	0	2	2
23.	Дмитрівський навчально-виховний комплекс "Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів - дошкільний навчальний заклад" Золотоніської районної ради Черкаської області	1	1	1	1
24.	Пальмірська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів Золотоніської районної ради Черкаської області	1	0	1	1
25.	Михайлівська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів Кам'янської районної ради Черкаської області	1	1	1	1
26.	Телепинська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів Кам'янської районної ради Черкаської області	1	0	1	1
27.	Таганчанська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів імені С.К.Федоренка Канівської районної ради Черкаської області	1	1	2	2
28.	Катеринопільський ліцей Катеринопільської районної ради Черкаської області	1	1	2	2
29.	Стеблівська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів ім. І.С.Нечуя-Левицького Корсунь-Шевченківської районної ради Черкаської області	1	1	2	2
30.	Деренківський навчально-виховний комплекс "Дошкільний навчальний заклад- загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів" Корсунь-Шевченківської районної ради Черкаської області	1	0	1	1
31.	Лисянський навчально-виховний комплекс "Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів №1 - гімназія" Лисянської районної ради Черкаської області	1	1	1	1
32.	Буцька загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів Маньківської районної ради Черкаської області	1	1	2	2

33.	Маньківська загальноосвітня школа I-III ступенів №1 Маньківської районної ради Черкаської області	1	0	1	1
34.	Цибулівська загальноосвітня школа I-III ступенів Монастирищенської районної ради Черкаської області	1	1	2	2
35.	Бачкуринська загальноосвітня школа I-III ступенів Монастирищенської районної ради Черкаської області	1	0	1	1
36.	Балаклеївська спеціалізована школа I-III ступенів №1 ім. Є.Гуглі Смілянського району Черкаської області	1	1	2	2
37.	Колодистенська загальноосвітня школа I-III ступенів Тальнівської районної ради Черкаської області	1	1	2	2
38.	Бабанська загальноосвітня школа I-III ступенів Уманської районної ради Черкаської області	1	1	2	2
39.	Оксанинська загальноосвітня школа I-III ступенів Уманської районної ради Черкаської області	1	0	1	1
40.	Кузьминогребельська загальноосвітня школа I-III ступенів Христинівської районної ради Черкаської області	1	1	3	3
41.	Байбузівська загальноосвітня школа I-III ступенів Черкаської районної ради Черкаської області	1	1	2	2
42.	Червонослобідська загальноосвітня школа I-III ступенів № 1 Черкаської районної ради Черкаської області	1	0	2	2
43.	Геронимівська загальноосвітня школа I-III ступенів Черкаської районної ради Черкаської області	1	0	2	2
44.	Стецівська загальноосвітня школа I-III ступенів Чигиринської районної ради Черкаської області	1	1	2	2
45.	Чорнобаївська гімназія Чорнобаївської районної ради Черкаської області	1	1	2	2
46.	Хрестителівська загальноосвітня школа I-III ступенів Чорнобаївської районної ради Черкаської області	1	0	2	2
47.	Іскренська загальноосвітня школа I-III ступенів Шполянської районної ради Черкаської області	1	1	2	2
48.	Матусівський навчально-виховний комплекс "Дошкільний навчальний заклад-загальноосвітня школа I-III ступенів №2" Шполянської районної ради Черкаської області	1	0	2	2

## Організаційні заходи

Підготовку до проведення моніторингового дослідження здійснював обласний координатор – лабораторія-центр моніторингу якості освіти – та відповідальні за проведення моніторингових досліджень у районах/містах області.

Для проведення дослідження в області було здійснено такі організаційні заходи:

- 23.09.2009 на базі ЧОПОПП проведено навчання відповідальних за проведення моніторингового дослідження;
- призначено у загальноосвітні навчальні заклади (згідно з додатком до наказу Головного управління освіти і науки облдержадміністрації від 22.09.2009 № 518 «Про моніторингове дослідження») відповідальних відділів освіти, методичних кабінетів для проведення моніторингового дослідження;
- до 07.10.2009р. проведено навчання керівників загальноосвітніх навчальних закладів щодо процедури дослідження;
- забезпечено тиражування анкет та інформаційних матеріалів.

## **Інструментарій дослідження**

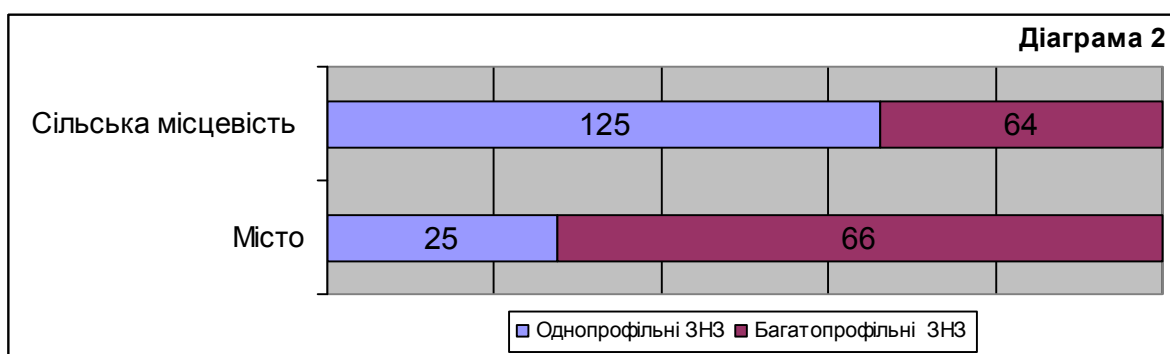
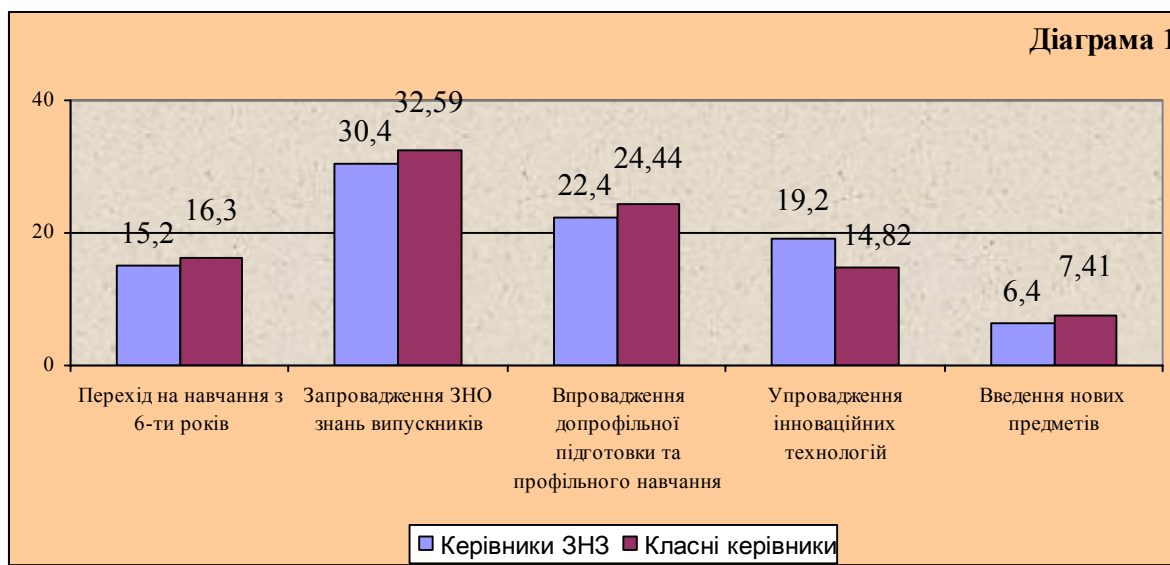
Анкетування залучених до опитування здійснювалося анонімно за пакетом матеріалів Міністерства освіти і науки України, який містив:

- інструктивно-методичні рекомендації щодо проведення моніторингового дослідження;
- рекомендований склад вибірки дослідження (додаток 2 до наказу Міністерства освіти і науки України від 12.08.2009 № 745 «Про проведення моніторингового дослідження щодо ставлення молоді та інших категорій населення до реформ у галузі освіти»);
- інформаційну довідку про результати моніторингового дослідження;
- анкету для керівника загальноосвітнього навчального закладу;
- анкету для класного керівника;
- анкету для учня 11-го класу;
- анкету для батьків учнів 11-го класу;
- таблицю для узагальнення результатів опитування керівників загальноосвітніх навчальних закладів;
- таблицю для узагальнення результатів опитування класних керівників;
- таблицю для узагальнення результатів опитування учнів 11-го класу;
- таблицю для узагальнення результатів опитування батьків учнів 11-го класу.

## Результати моніторингових досліджень у 2007-2008, 2009-2010 н.р.

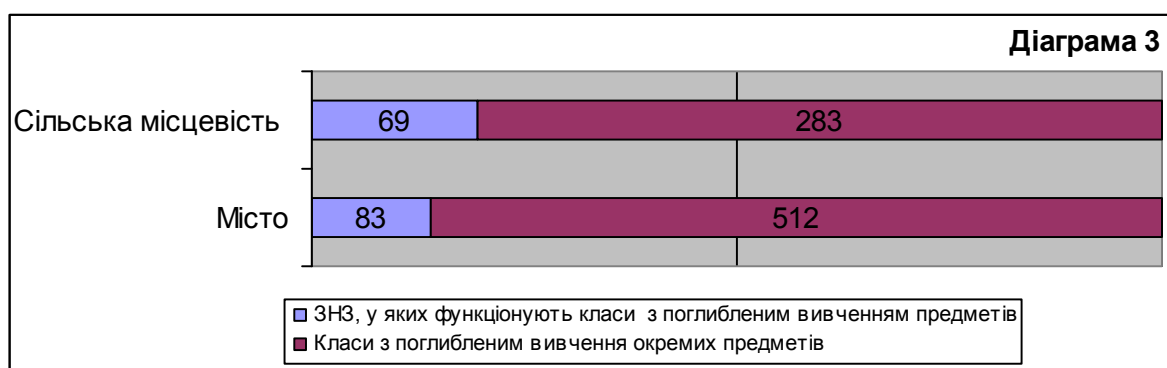
Узагальнені результати показали, що 22,4% керівників ЗНЗ та 24,44% класних керівників одним з найбільш важливих напрямів реформування освіти назвали впровадження профільного навчання (див. діаграму 1).\*

*Стан охоплення профільним навчанням у Черкаській області у 2007-2008 н.р. (ЗНЗ I-III ступенів усіх типів і форм власності)*

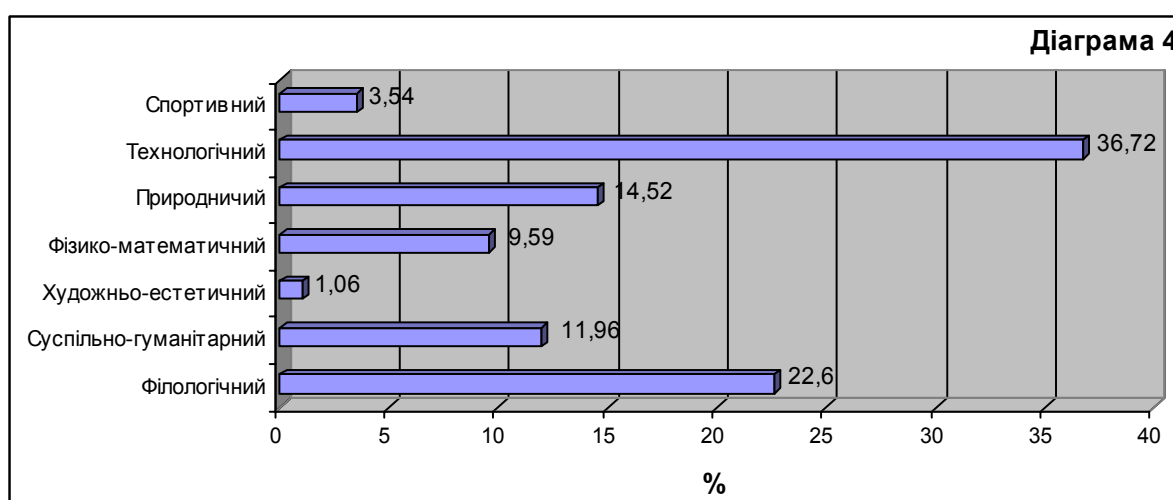


\* кожний учасник анкетування мав можливість позначити не більше трьох відповідей

*Стан охоплення допрофільною підготовкою у Черкаській області у 2007-2008 н.р. (ЗНЗ I-III ступенів усіх типів і форм власності)*



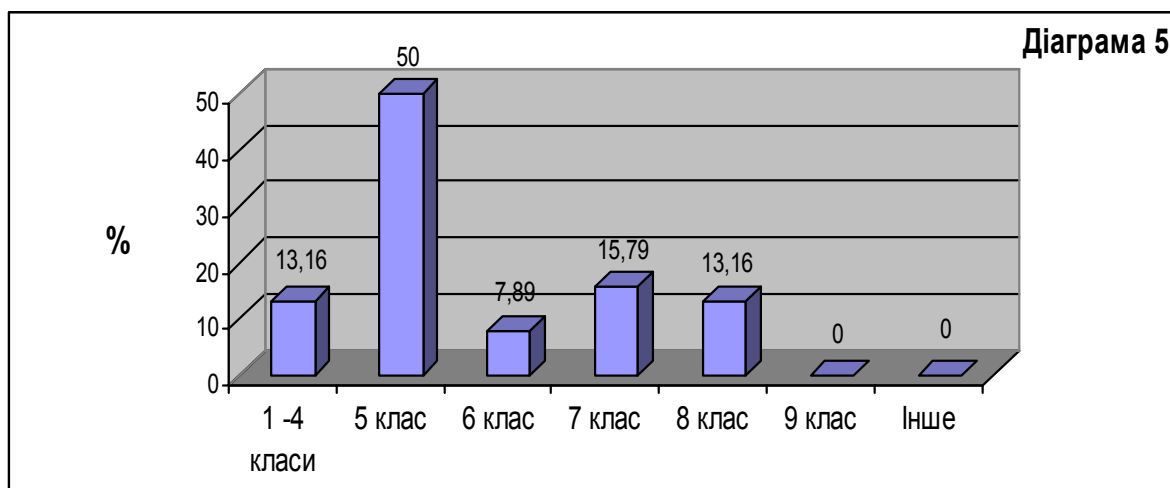
*Кількість учнів, охоплених профілями ЗНЗ Черкаської області (2007-2008 н.р.)*



Отже, за даними 2007 року найпопулярнішими напрямками і профілями в області стали технологічний, філологічний і природничий (36,72%, 22,6% та 14,52% відповідно).

Вибору учнем профілю навчання у старшій школі має передувати його допрофільне навчання, оскільки у становленні профільної школи особлива роль належить допрофільній орієнтації учнів. Керівникам ЗНЗ було запропоновано відповісти на запитання: «З якого класу, на Ваш погляд, варто розпочинати допрофільну підготовку учнів?» (див. діаграму 5).





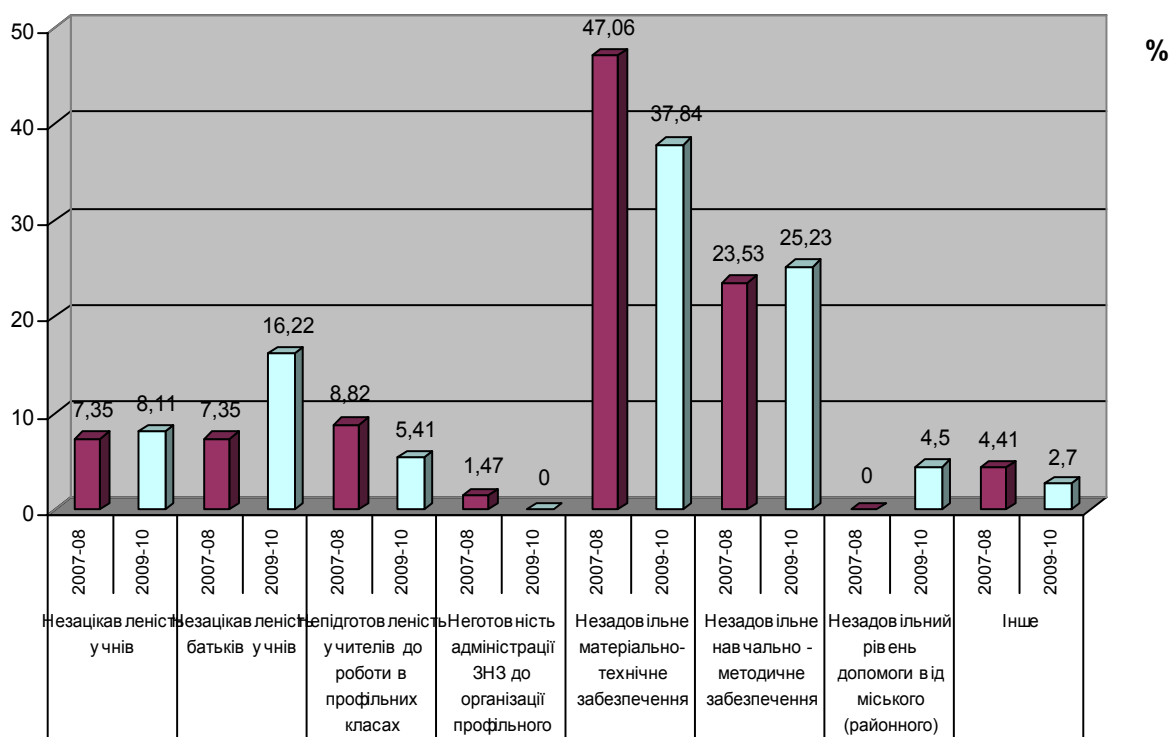
Отже, опитування показало, що більшість респондентів вважають, що допрофільну підготовку потрібно впроваджувати з 5 класу: 50% по Черкаській області (2007р.), з'ясовано, що організацію допрофільної підготовки у 5 класі підтримували лише 26,53% опитаних (2-а позиція по Україні), 35,53% залучених до опитування вважало, що розпочинати допрофільну підготовку потрібно у 8-му класі (2004р.).

У ході проведення моніторингових досліджень у 2007-2008 та 2009-2010 н.р. одним із основних завдань було вивчення думки керівників ЗНЗ щодо проблем, з якими їм доводиться стикатися під час організації профільного навчання у власному навчальному закладі (див. діаграму 6).\*

---

\* наведені результати анкетувань по Черкаській області

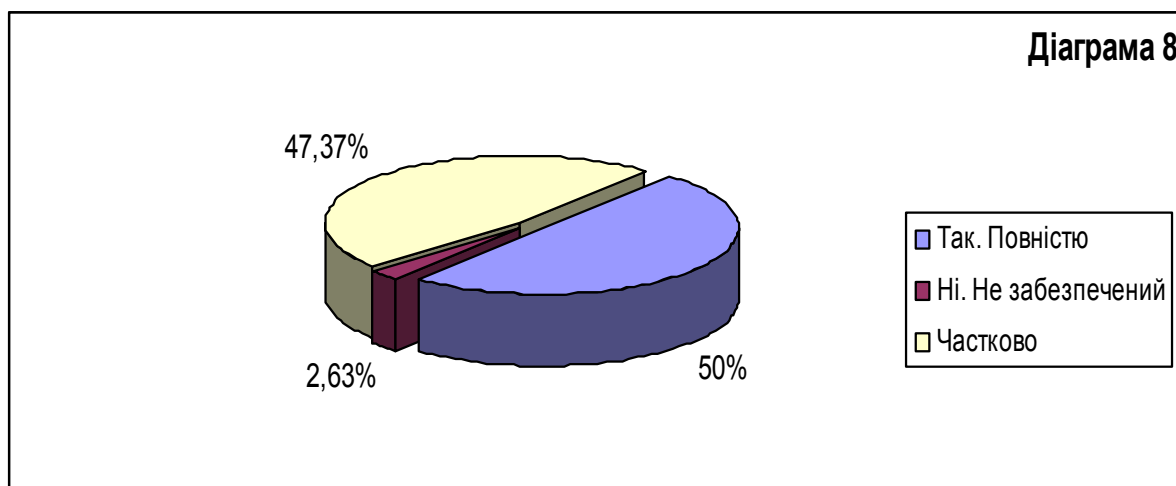
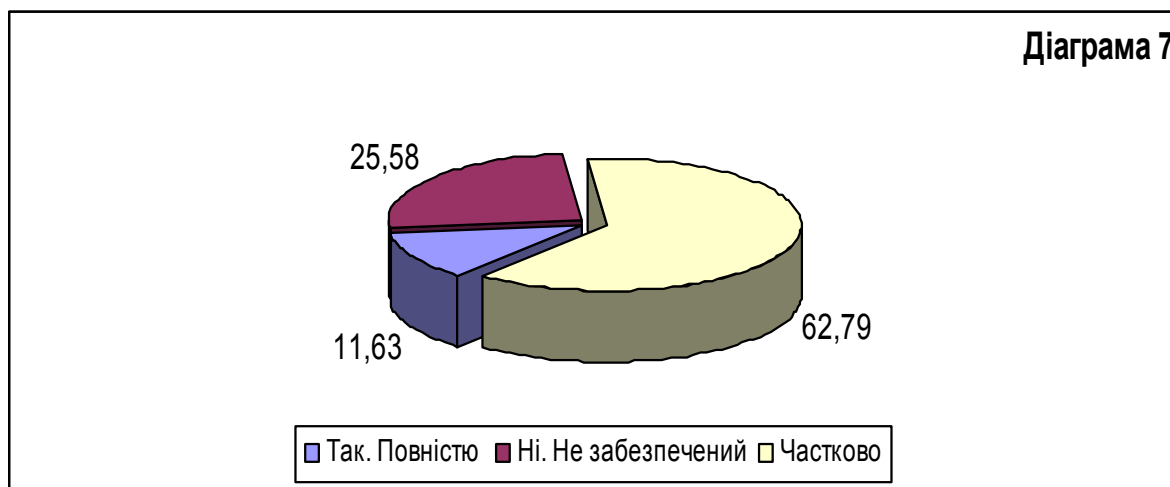
Діаграма 6



Результати анкетування виявили, що найголовнішою проблемою впровадження профільного навчання у навчальному закладі є незадовільне матеріально-технічне забезпечення (цю думку висловили 47,06% опитаних у 2007-2008 та 37,84% у 2009-2010 н.р.) і незадовільне навчально-методичне забезпечення (23,53% та 25,23%). Такі умови не сприяють ефективному впровадженню педагогічними колективами ЗНЗ профільного навчання та покращенню його якості. Незважаючи на певне покращення матеріально-технічного забезпечення шкіл за останні роки, означене питання потребує вирішення на рівні держави. Опитування виявило, що зменшилась кількість керівників ЗНЗ, незадоволених підготовкою вчителів, залучених до роботи у профільних класах, та зросла кількість директорів, незадоволених рівнем допомоги місцевого управління освіти в організації профільного навчання.

Вивчаючи питання матеріально-технічного та навчально-методичного забезпечення шкіл у 2007-2008 н.р., директорам було запропоновано відповісти на запитання: «Чи забезпечений навчальний заклад підручниками з профільних

предметів?» (див. діаграму 7) та «Чи забезпечений навчальний заклад програмами для профільного навчання?» (див. діаграму 8).



25,58% директорів вважає стан забезпечення підручниками з профільних предметів у власному навчальному закладі незадовільним і тільки 50% ЗНЗ, охоплених вибіркою, забезпечені навчальними програмами для вивчення профільних предметів.

Актуальними залишаються питання щодо форм допрофільної підготовки, які сприяли б вибору учнями адекватного їхнім потребам і можливостям профілю навчання у старшій школі. У ході моніторингового дослідження у 2007-2008 н.р. директори ЗНЗ відповіли на запитання «Яка з форм допрофільної підготовки учнів, на Ваш погляд, є найбільш ефективною?» Було отримано такі результати:

- поглиблене вивчення окремих предметів – 47,92 (по Україні на 2004р. – 47,7%);

- система факультативів, предметних гуртків, тощо – 20,83%;

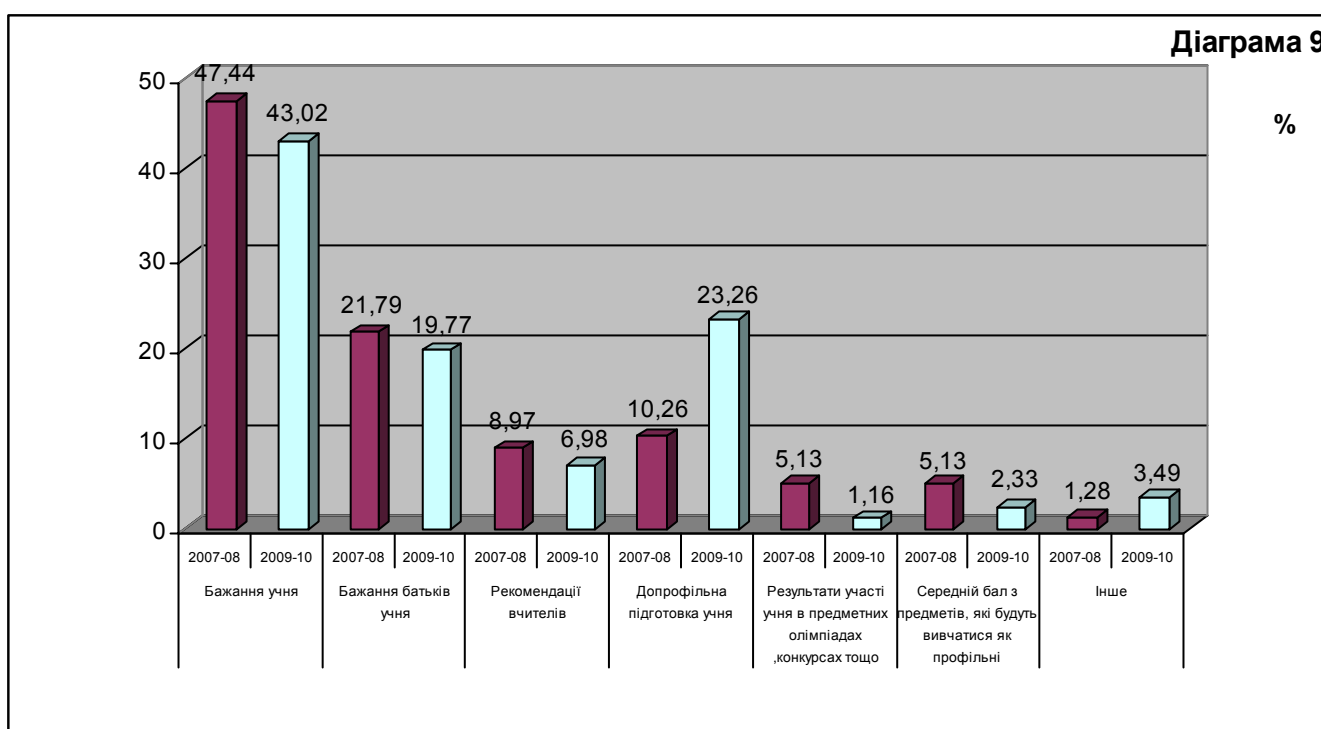
- курси за вибором учнів – 18,75%.

Для вивчення стану профільної школи важливими є критерії, за якими керівники ЗНЗ комплектують профільні класи. У 2007-2008 та 2009-2010 навчальних роках процес формування профільних класів залишався майже незмінним. Під час комплектації профільних класів увага зверталася на:

- бажання учнів – 47,44% у 2007р. та 43,02% у 2009р.;

- бажання батьків учня – 21,79% та 19,77% відповідно.

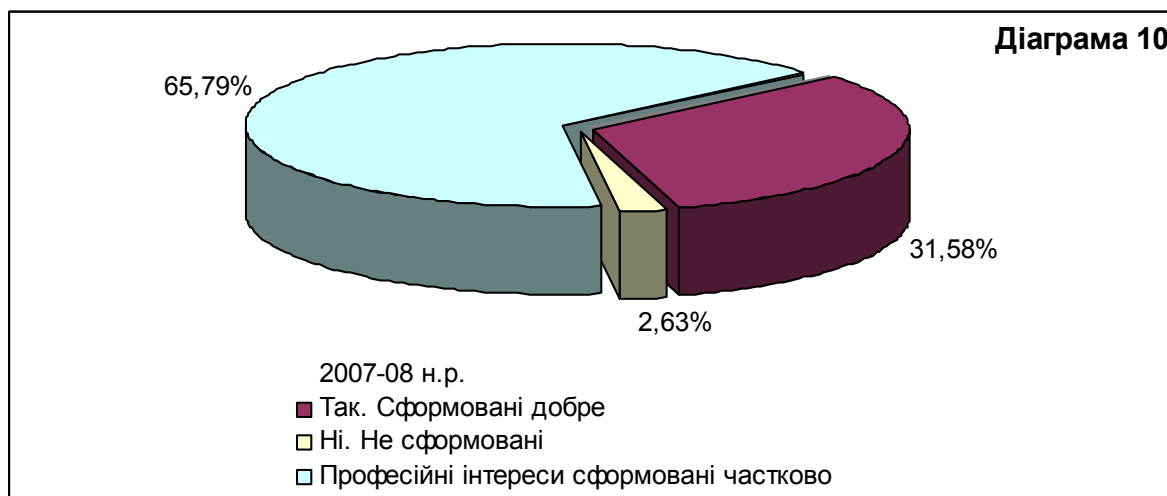
Особливістю останнього навчального року є те, що керівники ЗНЗ більше уваги почали приділяти допрофільній підготовці учнів – 23,26% опитаних у порівнянні з 10,26% у 2007р. (див. діаграму 9).\*



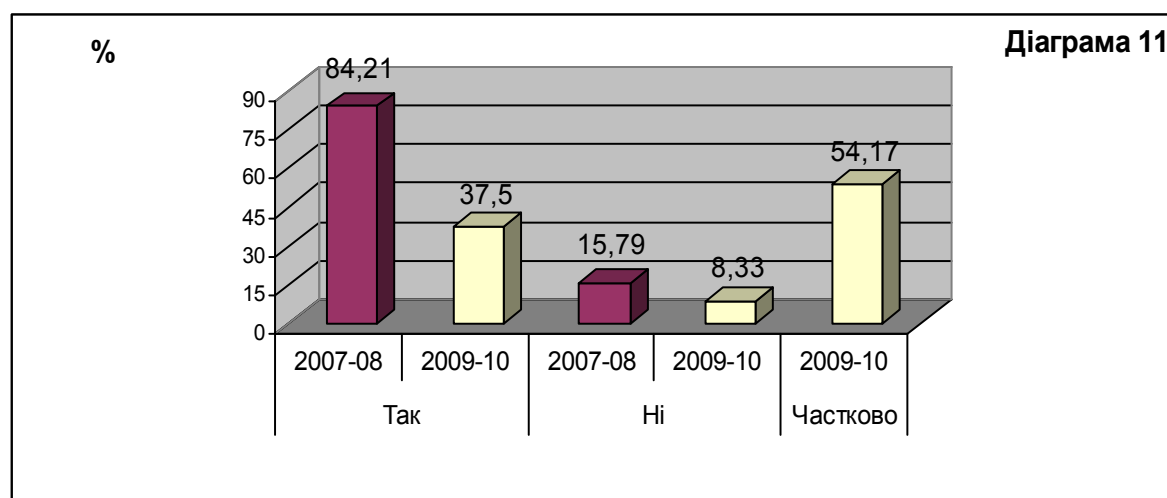
Профільне навчання має на меті підготувати випускників старшої школи до певного виду професійної діяльності, тому для директорів ЗНЗ поставлено запитання: «Чи сформовано професійні інтереси випускників основної школи в

\* кожний учасник анкетування мав можливість позначити не більше трьох відповідей

керованому ними навчальному закладі?» 31,58% опитаних відповіли «так», 2,63% – «ні» і 65,79% – «частково» (див. діаграму 10).



Відповіді на запитання «Чи організовано в керованому Вами навчальному закладі профконсультаційну психодіагностику учнів основної школи з метою визначення їхніх професійних інтересів?» розподілилися таким чином (див. діаграму 11):\*



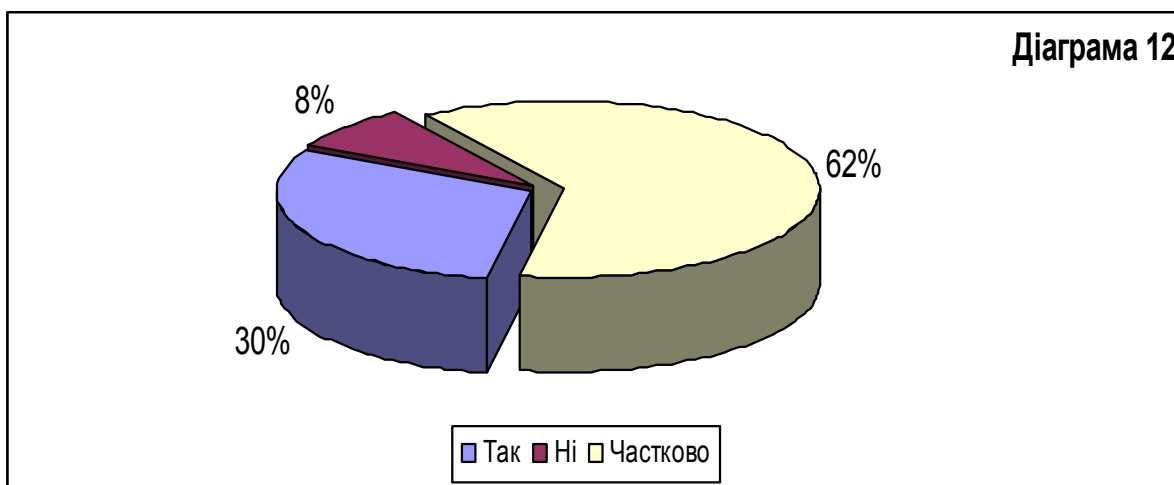
Порівняння результатів виявило, що рівень цього виду роботи понизився.

До моніторингового дослідження були залучені класні керівники. Вони давали відповідь на запитання: «Чи забезпечує профілізація старшої школи створення умов для життєвого та професійного самовизначення учнів?» (див. діаграму 12).

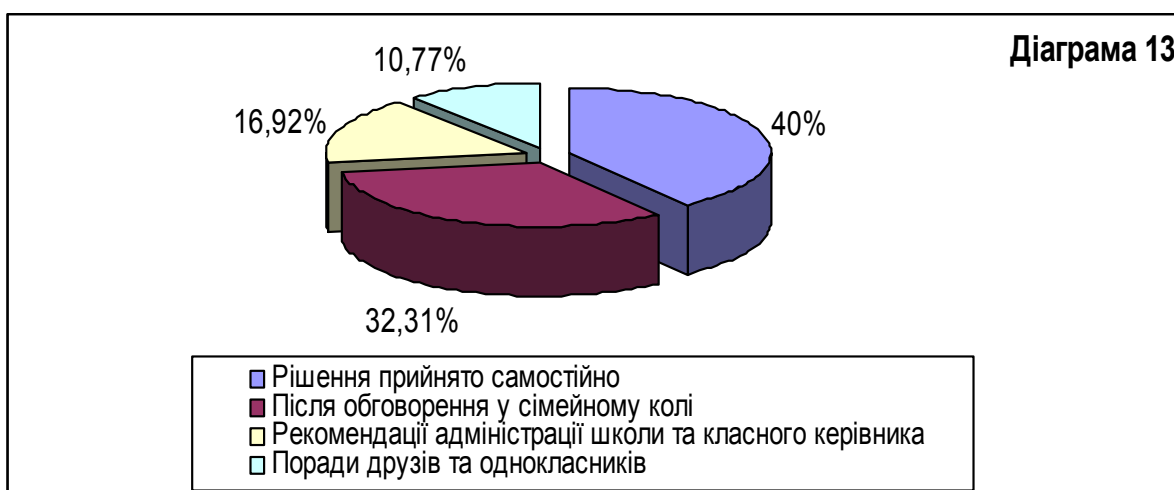
\* під час проведення моніторингового дослідження 2007 року в анкеті була відсутня відповідь «частково»

Відповіді розділилися таким чином:

- 30% – «так»;
- 8% – «ні»;
- 62% – «частково».

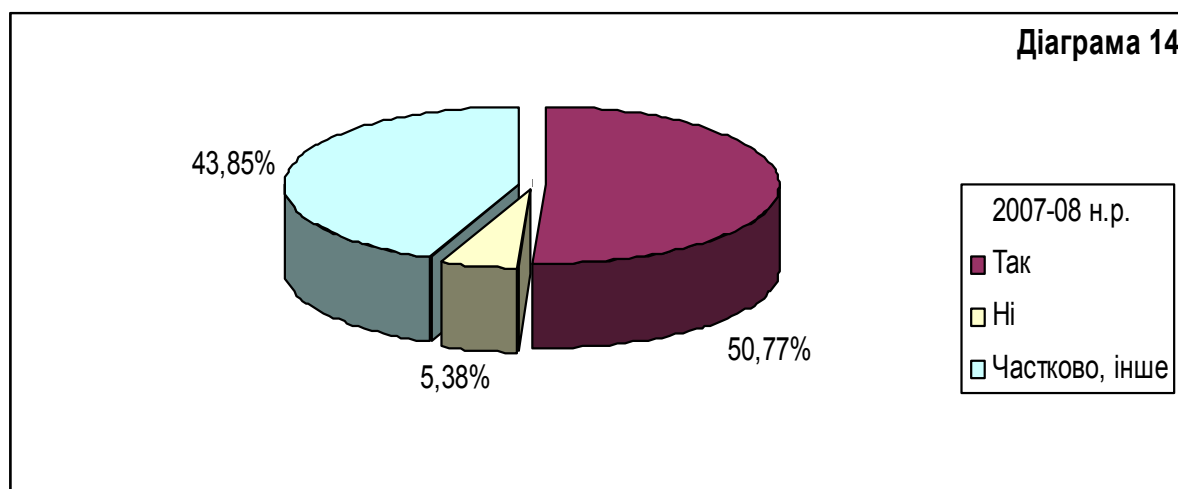


Згідно з результатами анкетування, як показано на діаграмі 13, виявлено, що більшість учнів, приймаючи рішення щодо вибору профілю навчання, зробили це самостійно – 40% опитаних; 32,31% – після обговорення в сімейному колі; 16,92% – за рекомендацією адміністрації школи та класного керівника. Таким чином, можна зробити висновок: здебільшого учні піддаються зовнішнім факторам, а не обирають профіль, який був би їм цікавий та з яким пов'язали б власну професію.



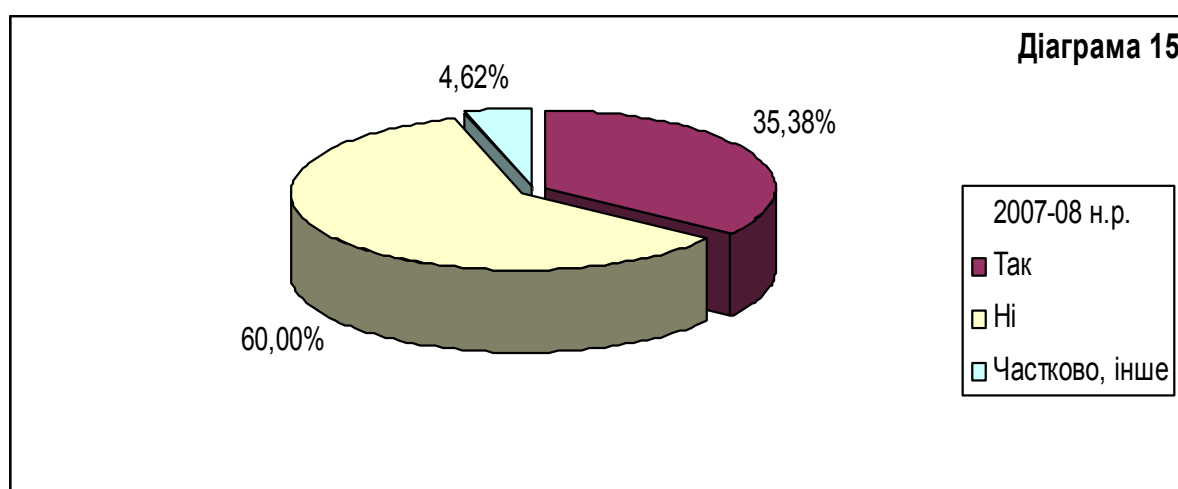
У 2007 році учням загальноосвітніх навчальних закладів запропоновано відповісти на запитання «Як Ви вважаєте, чи потрібно запроваджувати

профільне навчання в загальноосвітньому навчальному закладі?» (див. діаграму 14).



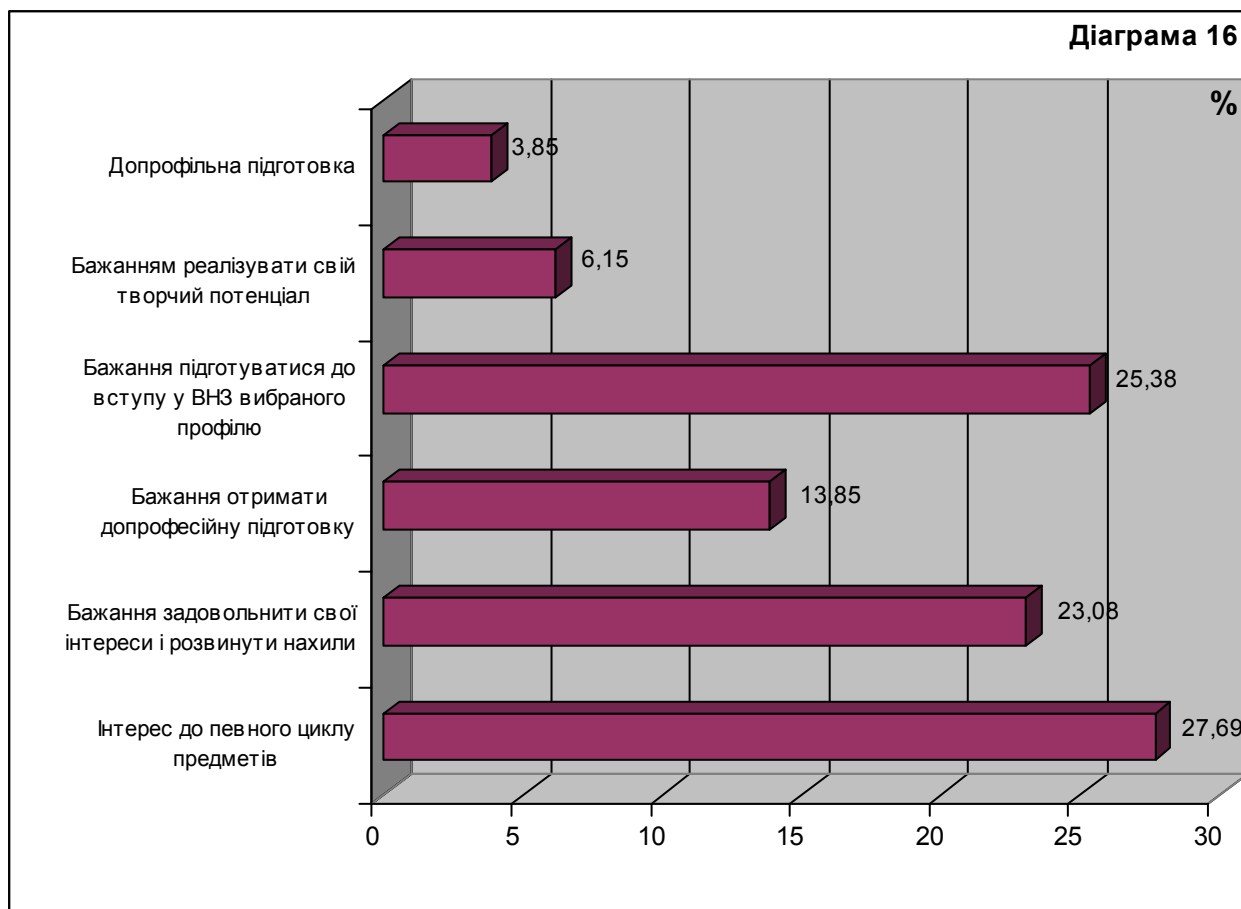
Більше половини учасників, залучених до опитування, задоволені введенням профільного навчання і тільки 5,38% вважають, що достатньо загальноосвітнього навчання.

Аналіз відповідей учнів на запитання «Чи маєте Ви можливість змінити профіль навчання?» показав, що тільки 35,38% учнів мають можливість змінити профіль, 60% – ні (див. діаграму 15). Це є порушенням одного з принципів Концепції профільного навчання, який надає можливість змінювати обраний ними профіль.



Анкетування показало, що вирішальним під час вибору профілю навчання серед опитаних учнів є: інтерес до певного циклу предметів – 27,69% опитаних;

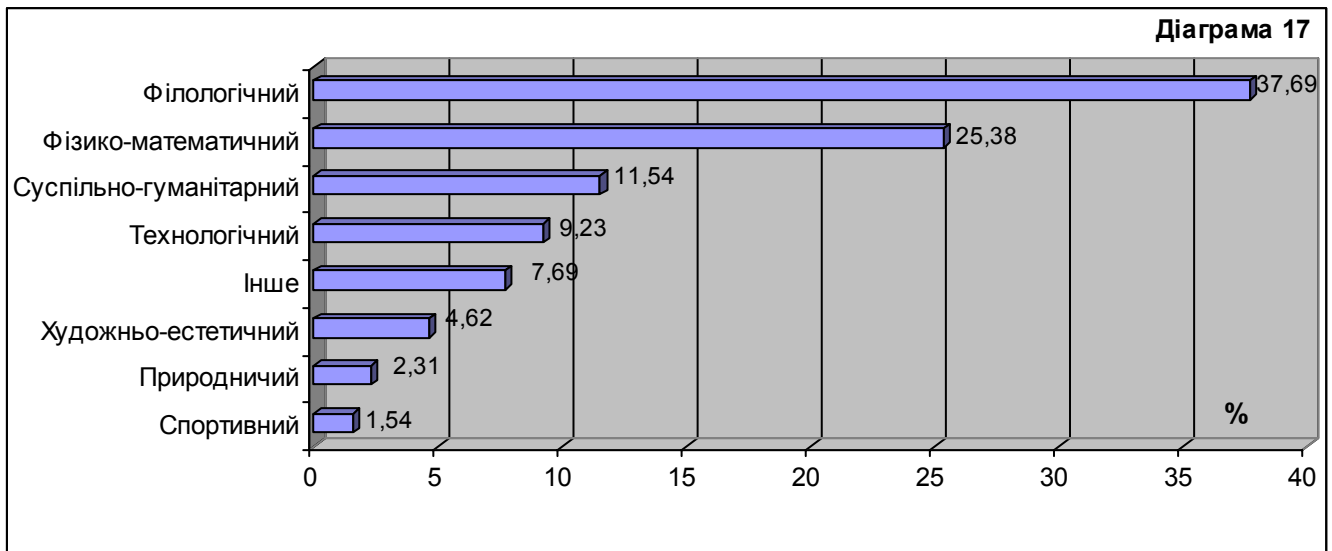
бажання підготуватися до вступу до ВНЗ обраного профілю – 25,38%; бажання задовольнити свої інтереси і розвинути нахили – 23,08% (див. діаграму 16).



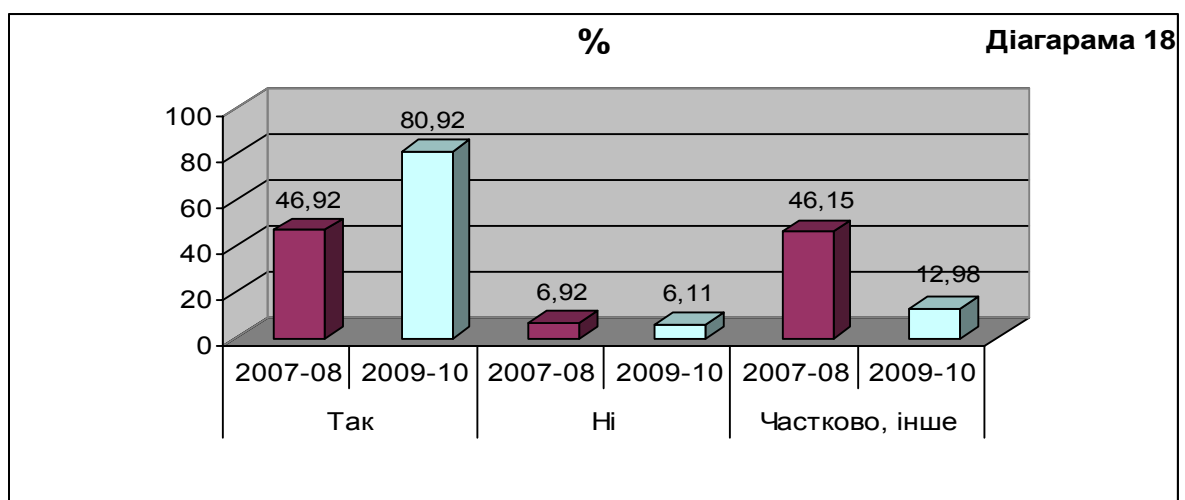
Як видно з діаграми, однією з головних проблем реформування є недотримання принципу про неперервність освіти упродовж усього життя. Втрачається зв'язок між допрофільною підготовкою та профільним навчанням. Обираючи профіль у старшій школі, лише 3,85% опитаних звернули увагу на допрофільну підготовку.

Найпопулярнішими профілями серед випускників старшої школи, як показало моніторингове дослідження, що проводилось у 2007р., є філологічний (37,69% опитаних), фізико-математичний (25,38%), суспільно-гуманітарний (11,54%). Непопулярними є природничий (2,31%) та спортивний (1,54%) (див. діаграму 17).



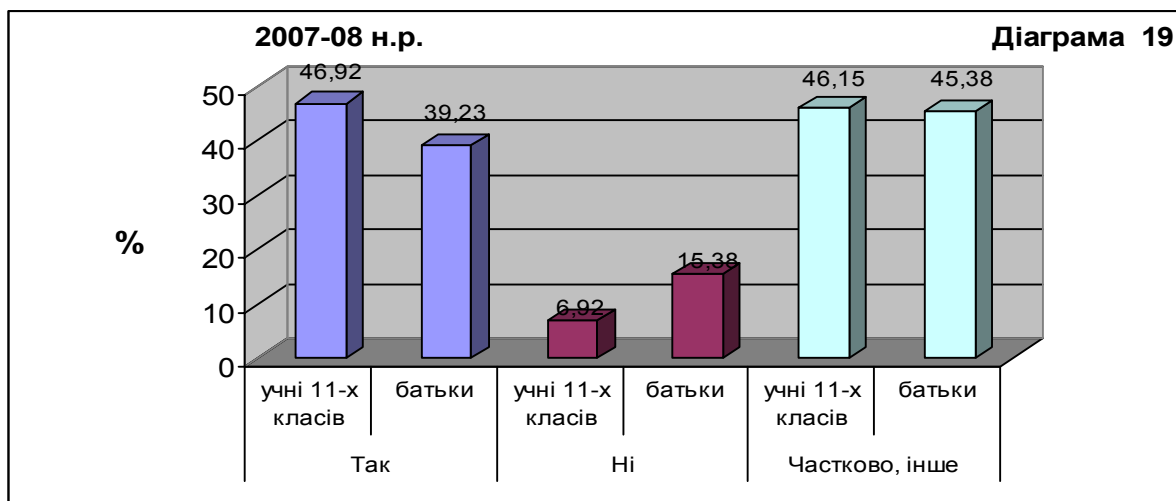


Важливим для вивчення стану упровадження профільного навчання є рівень його якості. У 2007 та 2009 роках респондентам було запропоновано відповісти на питання: «Чи задовольняє Вас рівень викладання профільних предметів?» Результати дослідження показали, що значно зросла кількість учнів 11-х класів, задоволених якістю послуг, наданих навчальним закладом. У 2007р. «так» відповіли 46,92% в порівнянні з 80,92% у 2009р. (див. діаграму 18). Підтвердженням цієї статистики є відповіді директорів (див. діаграму 6 на ст.51). Кількість керівників ЗНЗ, незадоволених рівнем підготовки вчителів профільних класів, зменшився з 8,82% у 2007р. до 5,41% у 2009р.

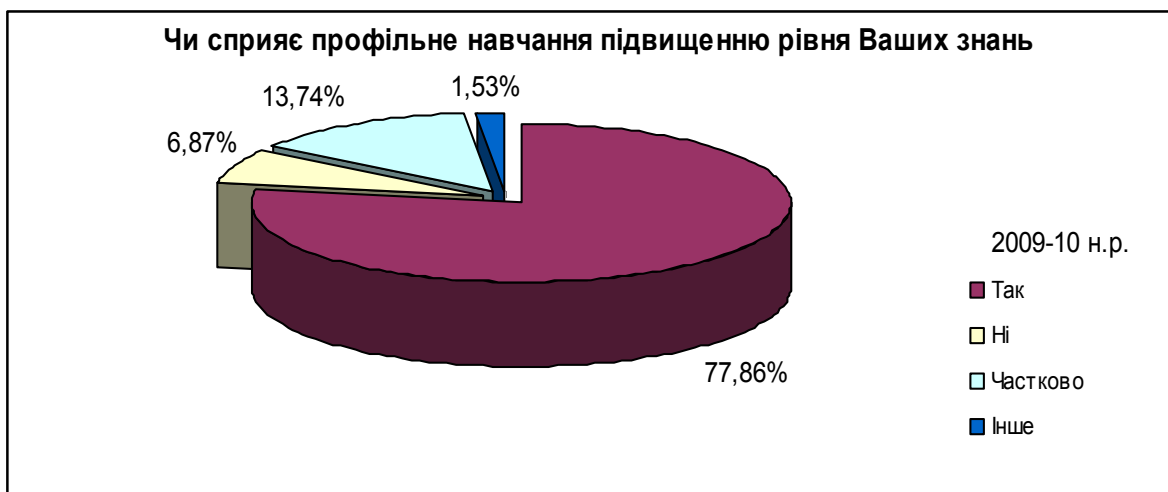


Порівняння відповідей учнів 11-х класів та батьків учнів 11-х класів показали, що батьки більш скептично ставляться до якості викладання

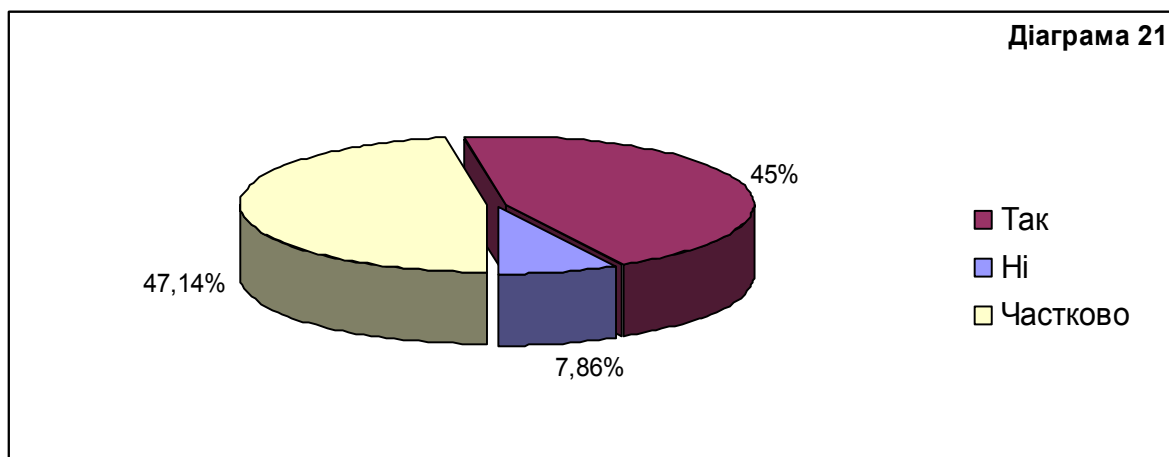
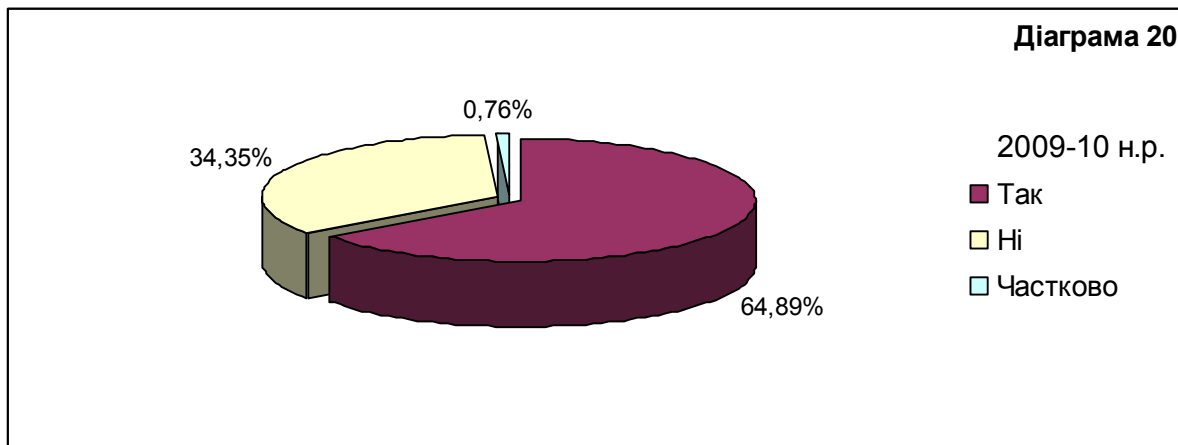
профільних предметів у навчальному закладі, в якому навчаються їхні діти. 39,23% з них задоволені якістю і 15,38% - ні (див. діаграму 19).



Одним із завдань профільного навчання є створення умов для врахування й розвитку навчально-пізнавальних і професійних інтересів, нахилів, здібностей і потреб учнів старшої школи у процесі їхньої загальноосвітньої підготовки. 77,86% випускників вважають, що профільне навчання сприяє підвищенню їхніх знань, 13,74% - сприяє частково і 6,87% – не сприяє.



Забезпечення умов для життєвого і професійного самовизначення старшокласників, формування готовності до свідомого вибору і оволодіння майбутньою професією є головними завданнями профільного навчання. 64,89% опитаних учнів відповіли, що профільне навчання допомогло їм з вибором майбутньої професії (див. діаграму 20), але тільки 45% з них визначилися з майбутньою професією (див. діаграму 21).



У рамках реалізації завдань щодо впровадження профільного навчання у системі загальної середньої освіти відбулися серйозні зміни у роботі керівних та педагогічних працівників, які мають забезпечити виконання соціального замовлення на отримання якісної освіти, задовольнити бажання учнів у продовженні освіти за обраним профілем, покращити ресурсне забезпечення навчально-виховного процесу.

З таблицями узагальнених результатів моніторингового дослідження щодо ставлення молоді та інших категорій населення до реформ у галузі освіти можна ознайомитися у додатках 1-6.

### *Додаток 1*

#### **Узагальнені результати опитування керівників загальноосвітніх навчальних закладів (2007-2008 н.р.)**

Керівники ЗНЗ	Кількість відповідей
Міста	14
Села	34
Наявність допрофільної підготовки в навчальному закладі	
Так	31
Ні	7
Чи функціонує в навчальному закладі кабінет профорієнтації?	
Так	4
Ні	34
Чи організовано в керованому Вами навчальному закладі профконсультаційну психодіагностику учнів основної школи з метою визначення їх професійних інтересів?	
Так	32
Ні	6
Чи сформовані, на Ваш погляд, професійні інтереси випускників основної школи в керованому Вами навчальному закладі?	
Так. Сформовані добре	12
Ні. Не сформовані	1
Професійні інтереси сформовані частково	25
Чи забезпечений навчальний заклад програмами для профільного навчання?	
Так. Повністю	19
Ні. Не забезпечений	1
Частково	18
Чи забезпечений навчальний заклад підручниками з профільних предметів?	
Так. Повністю	5
Ні. Не забезпечений	11
Частково	27
З якого класу розпочинається допрофільна підготовка учнів у навчальному закладі?	
I-4 класи	4
5 клас	8
6 клас	3
7 клас	4
8 клас	19
9 клас	
Інше	
З якого класу, на Ваш погляд, варто розпочинати допрофільну підготовку учнів?	
1 -4 класи	5
5 клас	19

6 клас	3
7 клас	6
8 клас	5
9 клас	
Інше	
Які форми реалізації допрофільної підготовки використовуються в навчальному закладі? (Відповідей може бути кілька)	
Курси за вибором учнів	35
Система факультативів, предметних гуртків, наукових товариств учнів	30
Поглиблене вивчення окремих предметів	17
Інше	1
Яка з форм допрофільної підготовки учнів, на Ваш погляд, є найбільш ефективною?	
Курси за вибором учнів	9
Система факультативів, предметних гуртків тощо	10
Поглиблене вивчення окремих предметів	23
Інше	6
Які мотиви є найбільш вагомими для вашого навчального закладу під час формування профілів навчання?	
Результати діагностики схильностей учнів	31
Освітні запити батьків учнів	15
Науково - методичне забезпечення того чи іншого профілю	10
Кадрове забезпечення, готовність учителів до викладання у профільних класах	18
Накопичений досвід навчального закладу щодо організації навчання певного профілю в старшій школі	4
Інше	
Що насамперед враховується під час комплектування профільних класів у навчальному закладі?	
Бажання учня	37
Бажання батьків учня	17
Рекомендації вчителів	7
Допрофільна підготовка учня	8
Результати участі учня в предметних олімпіадах ,конкурсах тощо	4
Середній бал з предметів, які будуть вивчатися як профільні	4
Інше	1
З якими проблемами Вам, як керівнику, доводиться стикатися при організації профільного навчання в навчальному закладі?	
Незацікавленість учнів	5
Незацікавленість батьків учнів	5
Непідготовленість учителів до роботи в профільних класах	6
Неготовність адміністрації ЗНЗ до організації профільного навчання	1
Незадовільне матеріально-технічне забезпечення	32
Незадовільне навчально - методичне забезпечення	16
Незадовільний рівень допомоги від міського (районного) управління освітою	
Інше	3

## Узагальнені результати опитування учнів 11-го класу (2007-2008 н.р.)

Учні 11-х класів	Кількість відповідей
Міста	75
Села	55
Як Ви вважаєте, чи потрібно запроваджувати профільне навчання в загальноосвітньому навчальному закладі?	
Так	66
Ні. Загальноосвітнього навчання досить	7
Частково, інше	57
Чи відповідає профіль навчання напрямку допрофільної підготовки, яку Ви отримали?	
Так	69
Ні. Загальноосвітнього навчання досить	32
Частково, інше	29
Чи задовольняє Вас рівень викладання профільних предметів?	
Так	61
Ні. Загальноосвітнього навчання досить	9
Частково, інше	60
Чи маєте Ви можливість змінити профіль навчання?	
Так	46
Ні. Загальноосвітнього навчання досить	78
Частково, інше	6
Чи відповідає обраний Вами профіль навчання майбутній професії?	
Так	45
Ні. Загальноосвітнього навчання досить	43
Частково, інше	42
Чи володієте Ви інформацією про те, які вищі та спеціальні навчальні заклади функціонують у регіоні, та які умови вступу до них?	
Так	52
Ні. Загальноосвітнього навчання досить	7
Частково, інше	71
Чи володієте Ви інформацією про місцевий ринок праці та попит на певні категорії фахівців на ньому?	
Так	36
Ні. Загальноосвітнього навчання досить	19
Частково, інше	75
Який профіль навчання Ви обрали ?	
Філологічний	49
Суспільно-гуманітарний	15
Художньо-естетичний	6
Фізико-математичний	33
Природничий	3
Технологічний	12
Спортивний	2
Інше	10
Всього	130
Що стало вирішальним фактором при виборі Вами профілю	

навчання?	
Інтерес до певного циклу предметів	36
Бажання задовольнити свої інтереси і розвинути нахили	30
Бажання отримати допрофесійну підготовку	18
Бажанням підготуватися до вступу до ВНЗ вибраного профілю	33
Бажанням реалізувати свій творчий потенціал.	33
Допрофільна підготовка	8
Хто вплинув на Ваше рішення відносно вибору профілю навчання?	5
Рішення прийнято самостійно	
Після обговорення у сімейному колі	52
Рекомендації адміністрації школи та класного керівника	42
Поради друзів та однокласників	22
	14

**Узагальнені результати опитування батьків учнів  
загальноосвітніх навчальних закладів (2007-2008 н.р.)**

Батьки учнів	Кількість відповідей
Міста	75
Села	55
Як Ви вважаєте, чи потрібно запроваджувати профільне навчання в загальноосвітньому навчальному закладі?	
Так	66
Ні. Загальноосвітнього навчання досить	14
Частково, інше	50
Чи відповідає профіль навчання напрямку допрофільної підготовки, яку Ви отримали?	
Так	62
Ні. Загальноосвітнього навчання досить	54
Частково, інше	14
Чи задовольняє Вас рівень викладання профільних предметів?	
Так	51
Ні. Загальноосвітнього навчання досить	20
Частково, інше	59
Чи існує можливість змінити профіль навчання?	
Так	64
Ні. Загальноосвітнього навчання досить	66
Частково, інше	
Чи відповідає обраний профіль навчання майбутній професії?	
Так	53
Ні. Загальноосвітнього навчання досить	39
Частково, інше	38
Чи володієте Ви інформацією про те, які вищі та спеціальні навчальні заклади функціонують у регіоні, та які умови вступу до них?	
Так	49
Ні. Загальноосвітнього навчання досить	8
Частково, інше	73
Чи володієте Ви інформацією про місцевий ринок праці та попит на певні категорії фахівців на ньому?	
Так	46
Ні. Загальноосвітнього навчання досить	26
Частково, інше	58
Що стало вирішальним фактором при виборі профілю навчання?	
Інтерес до певного циклу предметів	47
Бажання задовольнити свої інтереси і розвинути нахили	15
Бажання отримати допрофесійну підготовку	10
Бажанням підготуватися до вступу до ВНЗ вибраного профілю	34
Бажанням реалізувати свій творчий потенціал.	18
Допрофільна підготовка	46
Хто вплинув на рішення відносно вибору профілю навчання?	
Рішення прийнято самостійно	65
Після обговорення у сімейному колі	30
Рекомендації адміністрації школи та класного керівника	27



Поради друзів та однокласників	8
--------------------------------	---

**Додаток 4**

**Узагальнені результати опитування керівників  
загальноосвітніх навчальних закладів (2009-2010 н.р.)**

Керівники ЗНЗ	Кількість відповідей
Сільська місцевість	34
Місто	14
Які зі складових реформування освіти потребують підвищеної уваги з боку всіх учасників освітнього процесу для успішної реалізації основних завдань реформи?	
Перехід на навчання з 6-ти років	19
Запровадження незалежного зовнішнього оцінювання знань випускників	38
Впровадження допрофільної підготовки та профільного навчання	28
Впровадження інноваційних технологій	24
Введення нових предметів	8
Створення національної системи освітнього моніторингу	8
З якими проблемами Вам, як керівнику, доводиться стикатися при організації профільного навчання?	
Незацікавленість учнів	9
Незацікавленість батьків учнів	18
Непідготовленість учителів до роботи в профільних класах	6
Неготовність Вас та Ваших заступників до організації профільного навчання	
Незадовільне матеріально-технічне забезпечення	42
Незадовільне навчально-методичне забезпечення	28
Незадовільний рівень допомоги від міського (районного) органу управління освітою	5
Інше	3
Які мотиви є найбільш вагомими для Вашого навчального закладу під час формування профілів навчання?	
Результати діагностики схильностей учнів	34
Освітні запити батьків учнів	15
Кадрове забезпечення, готовність учителів до роботи у профільних класах	20
Науково – методичне забезпечення того чи іншого профілю	4
Накопичений досвід щодо організації навчання певного профілю	12
Що насамперед враховується під час комплектування профільних класів у Вашому навчальному закладі?	
Бажання учнів	37
Бажання батьків учнів	17
Рекомендації вчителів	6
Середній бал з предметів	3
Допрофільна підготовка учнів	20
Середній бал з предметів, які будуть вивчатися як профільні	2
Результати участі учнів у предметних олімпіадах ,конкурсах тощо	1
Чи організовано в очолюваному Вами навчальному закладі	

профконсультаційну психодіагностику учнів основної школи з метою визначення їх професійних інтересів?	
Так	18
Ні	4
Частково, інше	26

## Узагальнені результати опитування класних керівників (2009-2010 н.р.)

Класні керівники	Кількість відповідей
Сільська місцевість	20
Місто	30
Які з напрямків реформування загальної середньої освіти потребують підвищеної уваги з боку всіх учасників освітнього процесу для успішної реалізації основних завдань реформи?	50
Перехід на навчання з 6-ти років.	22
Запровадження незалежного зовнішнього оцінювання знань випускників.	44
Впровадження допрофільної підготовки та профільного навчання.	33
Впровадження інноваційних технологій.	20
Введення нових предметів.	10
Створення системи внутрішкільного моніторингу.	4
Інше	2
Чи забезпечує профілізація старшої школи створення умов для життєвого та професійного самовизначення учнів?	
Так	15
Ні	4
Частково	31
Інше	

## Узагальнені результати опитування учнів 11-го класу (2009-2010 н.р.)

Учні 11-х класів	Кількість відповідей
Сільська місцевість	60
Місто	80
Чи плануєте Ви продовжити освіту після закінчення школи?	
Так, я планую навчатись у вищому навчальному закладі.	133
Так, я планую навчатись у професійно – технічному навчальному закладі.	5
Вважаю, що мені не потрібно продовжувати навчання.	1
Ні, я планую влаштуватися на роботу.	1
Інше	
Яка Ваша головна вимога до майбутньої професії?	
Соціально значима для суспільства.	26
Надає можливість самореалізуватися повною мірою.	70
Високооплачувана.	32
„Модна”	4
Інше	8
Чи визначилися Ви з вибором майбутньої професії?	
Так	63
Ні	11
Частково	66
Чи допомогло Вам профільне навчання з вибором майбутньої професії?	
Так	85
Ні	45
Частково	1
Інше	
Чи сприяє профільне навчання підвищенню рівня Ваших знань?	
Так	102
Ні	9
Частково	18
Інше	2
Чи задовольняє Вас рівень викладання профільних предметів у Вашій школі?	
Так	106
Ні	8
Частково	17

## **Висновки**

Аналіз анкетування показав, що головними напрямками реформування освіти респонденти вважають упровадження зовнішнього незалежного оцінювання та організацію допрофільної і профільної підготовки учнів.

Виходячи з мети, завдань та принципів концепції профільного навчання, на основі моніторингових досліджень, ініційованих Міністерством освіти і науки України протягом 2004-2009 рр., можна зробити такі висновки:

### **1. Позитивним в організації профільного навчання є те, що:**

- значно зросла кваліфікація вчителів, залучених до роботи у профільних класах;
- профільне навчання допомагає більшості учнів визначитися з майбутньою професією.

### **2. У загальноосвітніх навчальних закладах існують такі проблеми:**

- недостатнє матеріально-технічне та навчально-методичне забезпечення, що стримує впровадження допрофільної і профільної підготовки та позначається на її якості;
- під час комплектування профільних класів у старшій школі майже не звертається увага на допрофільну підготовку учнів, чим порушується принцип наступності та неперервності освіти;
- керівники ЗНЗ під час формування профільних класів, перш за все, враховують бажання учнів та батьків, а не рівень навчальних досягнень та схильність до певного виду діяльності учнів;
- інколи порушуються права учнів щодо зміни профілю навчання.

*Моніторингове дослідження  
щодо формування в учнів 5-х та 11-х класів  
загальноосвітніх навчальних закладів світоглядних і  
загальнокультурних уявлень про небесні тіла та  
Всесвіт у цілому  
(за матеріалами Міністерства освіти і науки України та  
Черкаського ОІПОПП)*

## Загальна характеристика дослідження

Астрономічна освіта є складовою загальної середньої освіти. Вона має важливе світоглядне і розвиваюче значення.

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 05.03.2009 № 214 7 квітня 2009 року було проведено моніторингове дослідження з астрономічної освіти серед учнів 5-х та 11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів.

Мета дослідження – вивчення рівня сформованості в учнів світоглядних і загальнокультурних уявлень про небесні тіла та Всесвіт у цілому, а також виявлення найсуттєвіших проблем вивчення астрономії у школі.

У межах дослідження проведено тестування учнів 5-х та 11-х класів, а також опитування вчителів щодо організаційно-методичних засад вивчення природознавства й астрономії.

Моніторингові дослідження в усіх областях країни проведено за однаковими завданнями та встановленою процедурою. Статистичну вибірку сформовано з урахуванням наявного співвідношення чисельності міського та сільського населення, кількості загальноосвітніх навчальних закладів залежно від їх типів.

Для проведення дослідження Міністерством освіти і науки України підготовлено пакет матеріалів, який містив:

- інструкцію для керівників загальноосвітніх навчальних закладів;
- обов'язки інструктора щодо проведення моніторингового дослідження;
- тестові завдання для учнів 5-х та 11-х класів;
- відповіді до завдань для 5-х та 11-х класів;
- бланки відповідей;
- анкету для вчителя;
- критерії оцінювання завдань;
- форми звітів про результати виконання тестів для учнів 5-х та 11-х класів;
- форму для узагальненого звіту анкетування вчителів 5-х та 11-х класів.

Згідно з вищеназваним наказом МОН відповідальність за об'єктивне проведення дослідження покладалась на Міністерство освіти і науки Автономної Республіки Крим, управління освіти і науки обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій.

Для проведення моніторингового дослідження в якості інструкторів були залучені представники управлінь освіти та інститутів післядипломної педагогічної освіти, заступники директорів або визначені наказом директора вчителі навчального закладу (окрім вчителів природознавства чи астрономії).

Перевірка виконання тестових завдань здебільшого здійснювалася в навчальних закладах. Отримані результати узагальнювали відповідні підрозділи (робочі групи), які були визначені регіональними органами управління освіти. Узагальнені звіти надсилалися до Міністерства освіти і науки України для підготовки аналітичного звіту. В окремих загальноосвітніх навчальних закладах під час проведення моніторингу були присутні представники Міністерства освіти і науки України, які забирали неперевірені роботи для формування контрольної вибірки.

### *По Черкаській області*

Здійснено організаційні заходи щодо проведення моніторингового дослідження, а саме:

- 31 березня 2009 р. на базі ОПОПП проведено навчання 26 відповідальних за ЗНО і моніторинг якості освіти районних/міських відділів (управлінь) освіти з питань підготовки і проведення моніторингового дослідження щодо формування в учнів 5-х та 11-х класів загальноосвітніх навчальних закладів світоглядних і загальнокультурних уявлень про небесні тіла та Всесвіт в цілому;
- відповідальними районних/міських відділів освіти до 03.04.2009 проведено навчання керівників 67 загальноосвітніх навчальних закладів щодо процедури моніторингового дослідження;



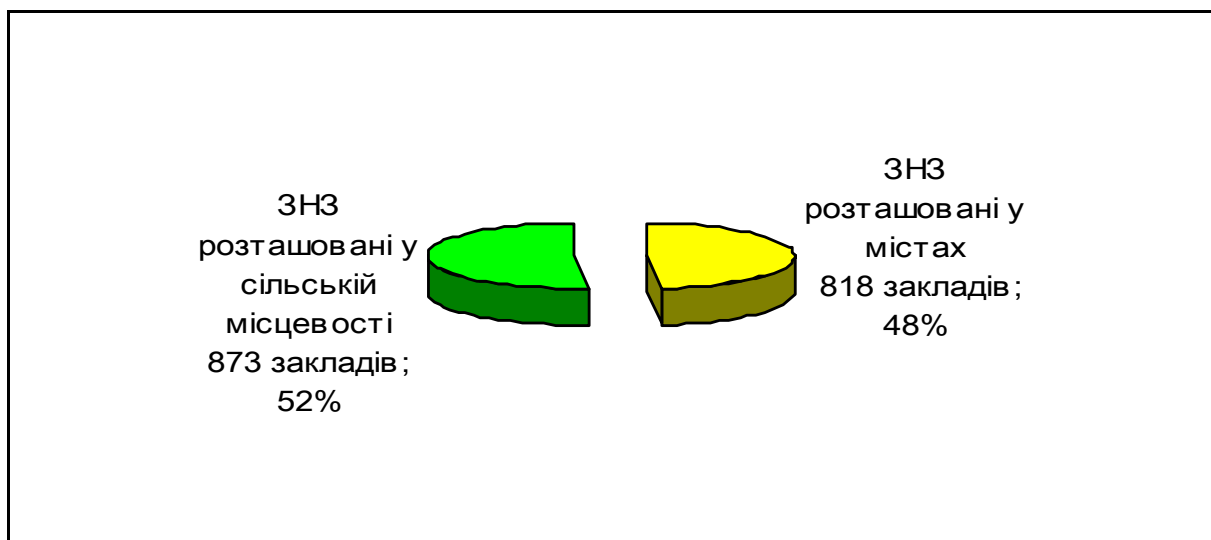
- зберігаючи конфіденційність, забезпечено тиражування 4118 екз. тестових завдань та 4118 екз. бланків відповідей, а також 137 екз. анкет для вчителів;
- моніторингове дослідження проведено на третьому уроці у I зміну (за рекомендацією Міністерства освіти і науки України), в ньому взяли участь 4118 учнів, із них 2072 – 5-х класів, 2046 – 11-х класів;
- репрезентативною вибіркою охоплено 11 навчальних закладів (52 класи) м. Черкаси, Звенигородського і Уманського районів. Роботи 30 учасників дослідження Уманського району передано представнику МОН України, а 1127 робіт передано представниками Головного управління освіти і науки працівникам лабораторії-центру ЗНО та моніторингу якості освіти, які здійснили перевірку;
- 2961 робота місцевої вибірки перевірена 19 комісіями, що створені при міських/районних відділах освіти.

Звіт про результати моніторингового дослідження подано до Головного управління освіти і науки Черкаської ОДА та МОН України.

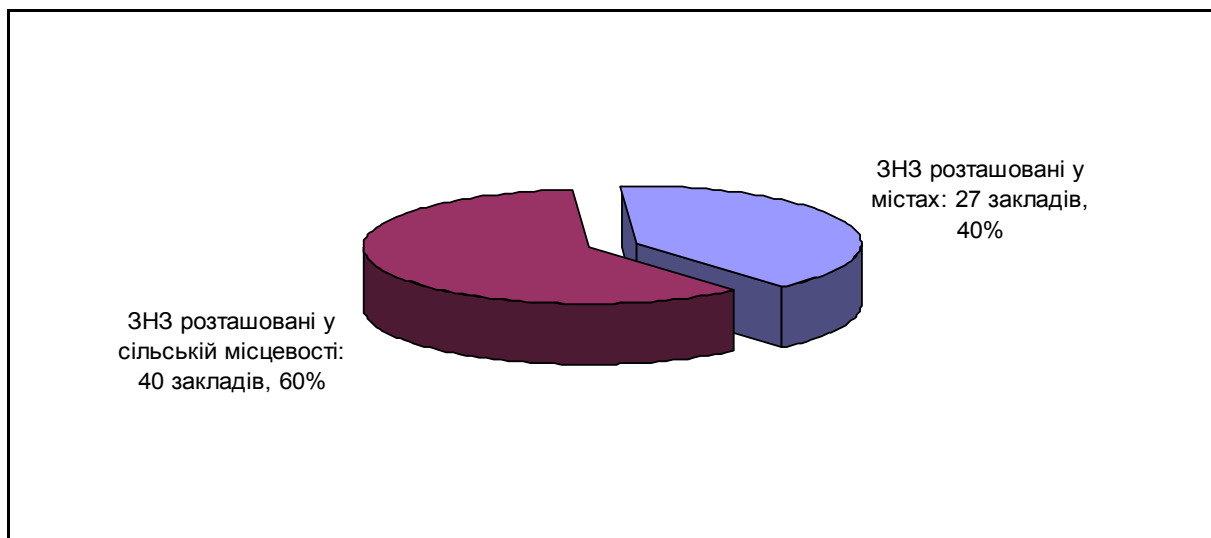
## Склад вибірки дослідження

Моніторинговим дослідженням було охоплено 79420 (10,2% від загальної кількості) учнів із 1691 загальноосвітнього навчального закладу (8,2% від загальної кількості шкіл) з усіх регіонів країни. Розподіл розташування навчальних закладів показано на діаграмі. Приблизно половина з них розташовані у сільській місцевості, трохи менше (48%) у місті.

### По Україні



### По Черкаській області

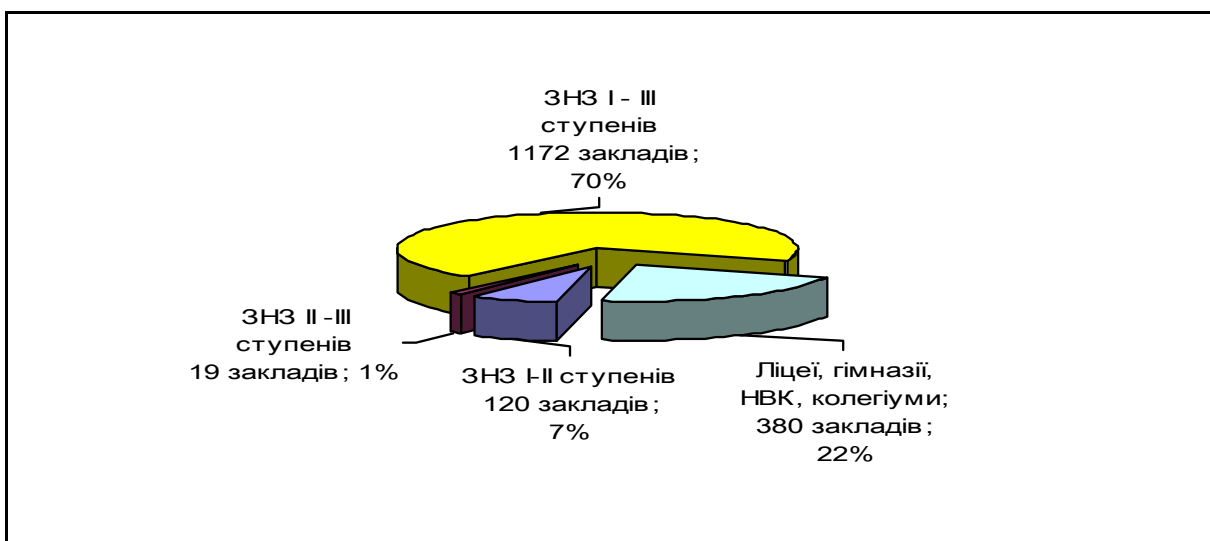


**Діаграма 1.** Розподіл загальноосвітніх навчальних закладів, що брали участь у дослідженні, за місцем знаходження

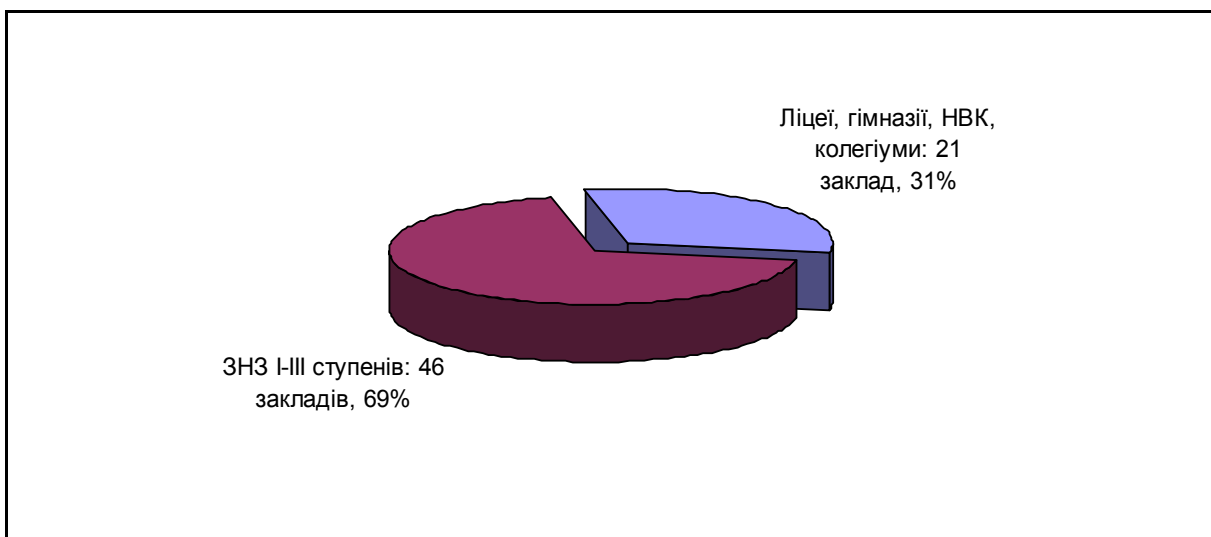
У статистичній вибірці учасників моніторингового дослідження представлено загальноосвітні навчальні заклади різних типів, серед яких більшість становить загальноосвітні школи I-III ступенів (70%), а також 380

ліцеїв, гімназій і НВК (22,5%). Розподіл навчальних закладів, які брали участь у дослідженні, відповідно до їх типів показано на діаграмі.

### *По Україні*



### *По Черкаській області*



**Діаграма 2.** Розподіл загальноосвітніх навчальних закладів, що брали участь у дослідженні, за типом

Тестові завдання виконували 41824 п'ятикласників, які навчаються у 2080 класах, а також 37596 випускників із 1994 класів загальноосвітніх навчальних закладів.

## **Характеристика інструментарію та аналіз результатів виконання завдань**

За основу складання тестових завдань було взято чинні навчальні програми з «Природознавства» (К.: Перун, 2005) для учнів 5-х класів та «Астрономії» (К.: Шкільний світ, 2001) для випускників 11-х класів.

Для проведення дослідження було обрано тестову форму перевірки. За своїм змістом переважна більшість тестів відповідала темам, що пов'язані з поясненням рухів планет Сонячної системи, фізичних умов на Землі та Місяці; значення Сонця для існування життя на нашій планеті та розуміння астрономічних явищ, зокрема фаз Місяця, сонячних і місячних затемнень тощо.

Тестові завдання було складено у двох варіантах, ідентичних за складністю, але різних за змістом.

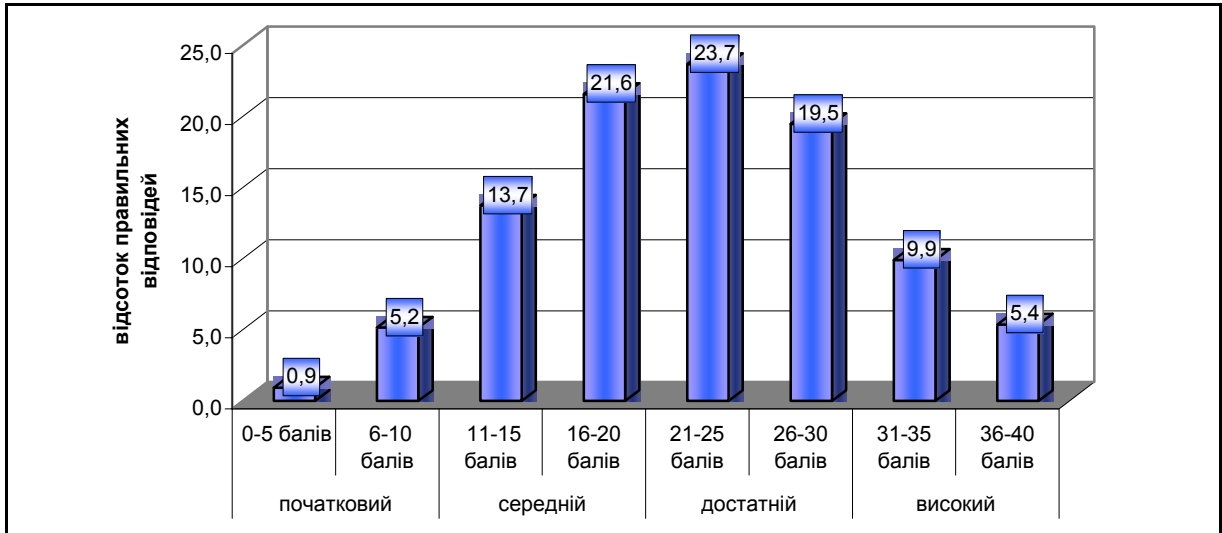
Кожний варіант тесту для п'ятикласників містив 16 запитань закритого типу, до яких пропонувалося по 4 варіанти відповідей з однією правильною. На виконання тестових завдань відводилось 45 хвилин.

Кількість завдань для одинадцятикласників у кожному варіанті становила 24. Частина запитань (21) – з однією правильною відповіддю. Крім того, у кожному варіанті було запропоновано по 3 завдання з множинним вибором правильних відповідей.

Навчальні досягнення учнів з астрономії за програмою дослідження оцінювалися за середньою кількістю правильних відповідей, загальною кількістю балів, яка розраховувалася відповідного до критеріїв оцінювання.

Так, правильні відповіді, надані п'ятикласниками, оцінювалися від 1 до 4 балів залежно від складності тестових завдань. Максимальна кількість балів, яку могли набрати учні 5-х класів, становила 40. На діаграмі показано розподіл результатів виконання завдань учнями 5-х класів відповідно до набраних ними балів (у відсотках).

### По Україні

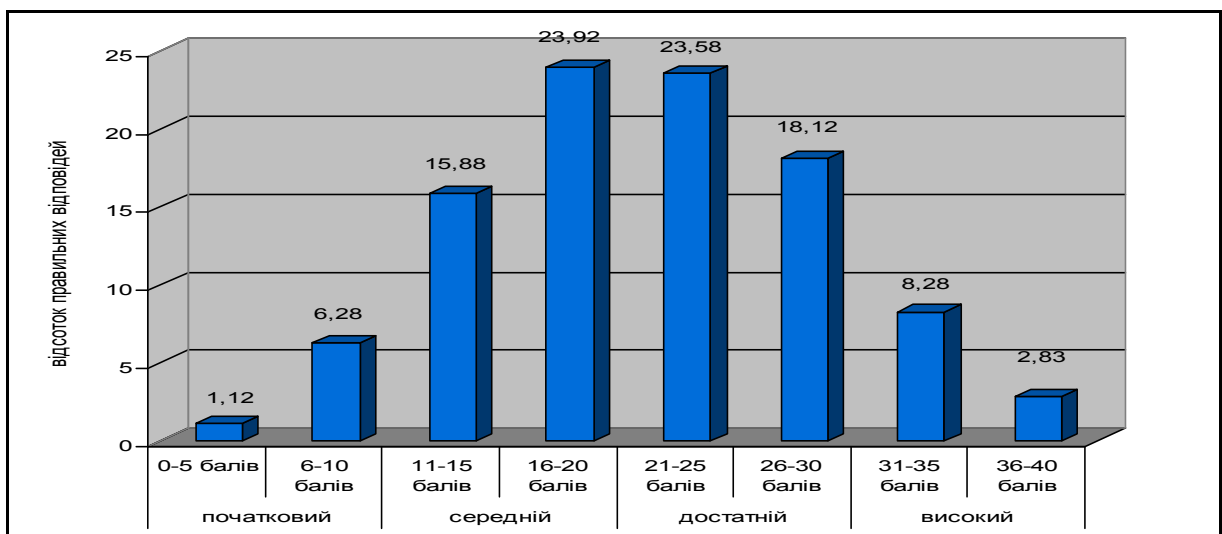


Діаграма 3. Розподіл результатів виконання завдань учнями 5-х класів відповідно до набраних ними балів за рівнями навчальних досягнень (у відсотках)

Як видно з діаграми, 78% п'ятикласників показали середній та достатній рівень астрономічних знань. Понад 6% школярів виявили початковий рівень навчальних досягнень.

Відсоток учнів з контрольної вибірки, які правильно відповіли на запитання, відрізняється від середніх значень по країні. Так, найвищі бали (36-40) набрав лише 1 відсоток учнів з контрольної вибірки, при цьому середній показник по країні становить – 5,4 відсотка.

### По Черкаській області

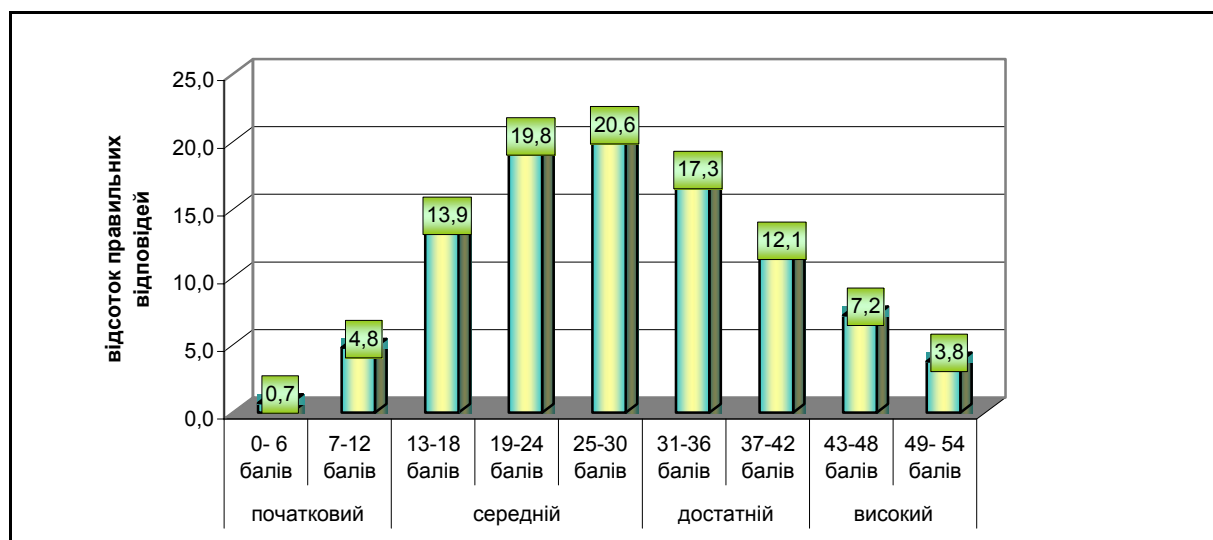


Діаграма 3А. Розподіл результатів виконання завдань учнями 5-х класів відповідно до набраних ними балів за рівнями навчальних досягнень (у відсотках)

Як видно з діаграми, 81,5% п'ятикласників показали середній та достатній рівень астрономічних знань. Понад 7% школярів виявили початковий рівень навчальних досягнень.

Відсоток учнів з контрольної вибірки, які правильно відповіли на запитання, відрізняється від середніх значень по Черкаській області. Так, найвищі бали (36-40) набрали біля 7% учнів з контрольної вибірки, при цьому середній показник по області становить – 11%.

### *По Україні*



**Діаграма 4.** Розподіл результатів виконання завдань учнями 11-х класів відповідно до набраних ними балів за рівнями навчальних досягнень (у відсотках)

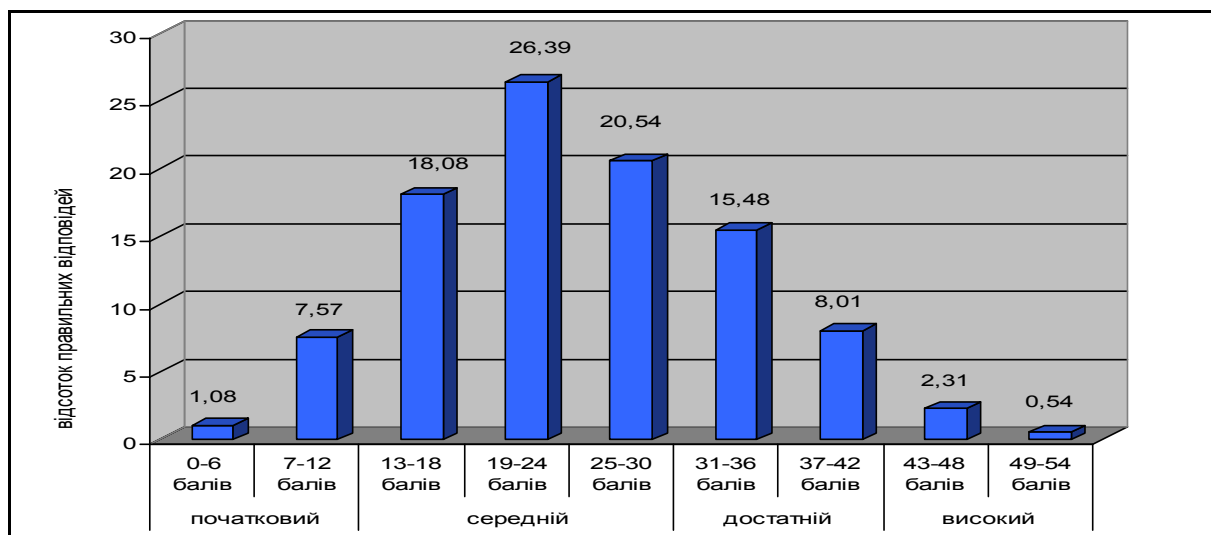
Для одинадцятикласників максимально можливою кількістю балів є 54. Останні 3 запитання оцінювалися в чотири бали, за умови правильного вибору всіх варіантів відповідей.

Тобто, для того, щоб отримати бали високого рівня (43-54), учням 11-х класів необхідно було обов'язково правильно виконати складні задачі з множинним вибором.

Як видно з діаграми, 11% випускників досягли високого рівня навчальних досягнень, але лише 3,8% з них справилися практично з усіма завданнями. Середній і достатній рівень знань показали понад 80% учнів.

За результатами контрольної вибірки лише 0,1 відсотка учнів виконали всі завдання без помилок.

## По Черкаській області



Діаграма 4А. Розподіл результатів виконання завдань учнями 11-х класів відповідно до набраних ними балів за рівнями навчальних досягнень (у відсотках)

Як видно з діаграми, біля 3% випускників досягли високого рівня навчальних досягнень, але лише 0,5% з них справилися практично з усіма завданнями. Середній і достатній рівень знань показали понад 85% учнів.

За результатами контрольної вибірки немає учнів, які виконали б усі завдання без помилок.

### Тематично-змістовий аналіз результатів виконання тестових завдань з астрономічної складової

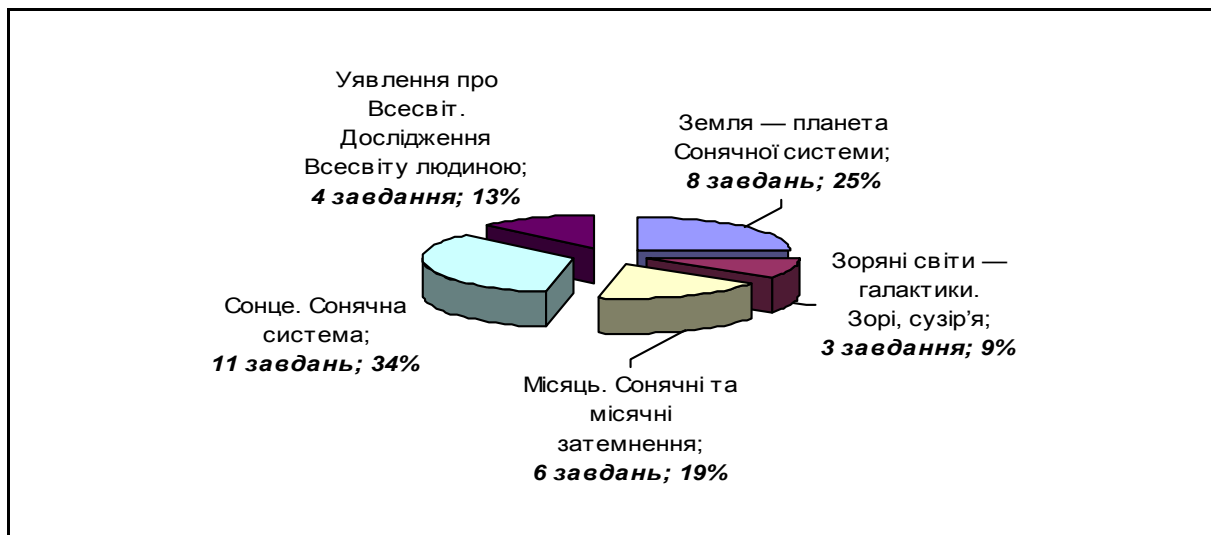
Для зручності аналіз результатів виконання завдань здійснено за темами, вивчення яких передбачено чинними програмами «Природознавство» 5-й клас та «Астрономія» 11-й клас.

#### 5 клас

Тестові завдання дослідження охоплювали матеріал розділу «Всесвіт як середовище життя людини», який п'ятикласники вивчали на уроках природознавства. Метою вивчення цього розділу було розширити початкові уявлення п'ятикласників про небесні тіла, отримані у початковій школі; вміти пояснювати явища природи: зміни дня і ночі, фаз Місяця, пір року; обертання Землі навколо осі, обертання Місяця навколо Землі й обертання Землі навколо Сонця тощо. Завдання дослідженні було згруповано за такими темами:

«Уявлення про Всесвіт. Всесвіт і життя людини. Дослідження Всесвіту людиною», «Земля – планета Сонячної системи», «Сонце. Сонячна система», «Місяць. Сонячні та місячні затемнення» та «Зоряні світи – галактики. Зорі, сузір'я».

Кількісний розподіл завдань за темами показано на діаграмі.



**Діаграма 5.** Розподіл завдань для учнів 5-х класів за темами навчальної програми (у відсотках)

Учні 5-х класів добре виконали завдання теми «Уявлення про Всесвіт. Всесвіт і життя людини. Дослідження Всесвіту людиною». 60% п'ятикласників правильно вказали, що спостереження зоряного неба у давнину давали можливість людині визначати час доби. 85,5% учнів правильно назвали першого космонавта Землі. Значно менша кількість п'ятикласників (54%) знають першого космонавта незалежної України Леоніда Каденюка, хоча дані про нього та фотографії дослідників космосу вміщено в усіх підручниках природознавства.

Найбільшу кількість завдань було запропоновано за темою «Сонце. Сонячна система». Понад 90% учнів правильно назвали Сонце головним природним джерелом світла для всього живого на Землі.

Майже 90% учнів знають, що саме навколо Сонця обертається Земля. 74% школярів переконані, що спостерігати на небі планети Сонячної системи ми



можемо завдяки тому, що вони світять не власним світлом, а відбитим, яке потрапляє на них від Сонця.

З метою виявлення сформованості в учнів уявлень про спостереження небесних тіл Сонячної системи, їм було запропоновано запитання про те, які з планет (Марс, Юпітер, Венера, Уран) можна побачити лише за допомогою телескопа, та про те, що можна з названого переліку (планети, Сонце, комети, зорі) спостерігати вдень на небі. 63 відсотка п'ятикласників розуміють, що неозброєним оком можна побачити найближчі до Землі 5 планет, а Уран – лише за допомогою телескопа. На друге запитання правильно відповіли 38% учнів, які вказали, що удень можна бачити Сонце. Несподівано низький відсоток правильних відповідей на це просте запитання, можливо зумовлено тим, що на уроках природознавства не звертається увага учнів на умови спостережень небесних тіл.

Найскладнішими із цієї теми виявилися завдання на розуміння особливостей фізичних умов на планетах Сонячної системи. Так, лише 44% п'ятикласників знають, що залежно від відстані до Сонця змінюється температура на планеті та існує відмінність між тривалістю року на планетах Сонячної системи. Правильно визначити планети з переліку (Меркурій, Марс, Юпітер, Сатурн, Уран, Нептун), які космонавти могли б обрати для посадки і дослідження їх поверхонь, змогли лише 40% п'ятикласників.

Більшість запитань теми «Земля – планета Сонячної системи» було запропоновано з метою з'ясувати рівень знань про тривалість доби та року на Землі, днів сонцестояння, весняного й осіннього рівнодення. Майже 70% учнів знають, що внаслідок обертання Землі навколо своєї осі чергуються день і ніч, а найдовший день у Північній півкулі Землі припадає на день літнього сонцестояння.

67% учнів 5-х класів розуміють, що освітлення Сонцем обох півкуль Землі майже однакова саме у дні весняного (20-21 березня) та осіннього (22-23 вересня) рівнодення, і саме тому тривалість дня у ці числа дорівнює ночі. Водночас, за результатами контрольної вибірки про це знають лише 23% учнів.

Учні найгірше справилися із завданнями про пояснення зміни пір року. Лише 23% п'ятикласників правильно пояснили, що пори року існують на Землі тому, що вісь Землі нахилена до площини орбіти.

Декілька запитань стосувалися пояснення явищ сонячних та місячних затемнень. Правильно відповіли про відповідне розміщення під час затемнень Місяця, Землі та Сонця біля 70% п'ятикласників, натомість, із контрольної вибірки лише третина учнів відповіли правильно.

Труднощі викликало також нестандартне формулювання запитань. Так, наприклад, «У казці Корнія Чуковського “Украдене сонце” крокодил проковтнув Сонце, і Землю вдень оповила темрява. Яке явище описано в цій казці?» лише 44% школярів відповіли, що йдеться про сонячне затемнення.

Значна частина учнів справилися із завданнями, які пов'язані з особливостями фізичних умов на Місяці. Так, 77% учнів вказали, що впродовж однієї місячної доби температура поверхні Місяця змінюється від +120 °С до –170 °С і пояснюється це відсутністю атмосфери. Половина школярів мають уявлення й про таке астрономічне явище як метеори, що спостерігається лише за наявності атмосфери.

У моніторинговому дослідженні було запропоновано невелику кількість запитань про зорі, сузір'я, галактики тощо. Лише 10% п'ятикласників не змогли правильно пояснити, чому зорі здаються нам малими. Зміст поняття «сузір'я» зрозуміло понад 74% учнів. Значна частина учнів не справилися із завданнями на визначення небесних тіл, що випромінюють світло і тепло. Саме під час виконання цього завдання необхідно було провести аналогію із Сонцем – найближчою до Землі зорею. Правильно це зробило лише 40% школярів.

На основі аналізу результатів моніторингового дослідження учнів 5 класів виявлено:

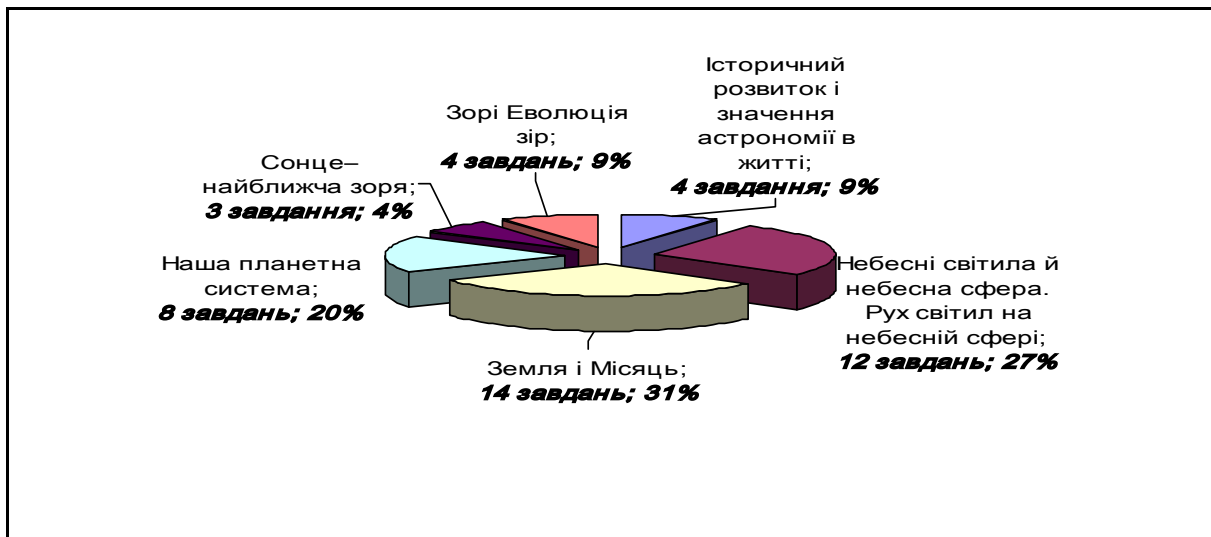
- найкращими є результати виконання школярами завдань, пов'язаних з будовою Сонячної системи, історією астрономії та космонавтики, відомостями про застосування людьми астрономічних знань; учні розрізняють терміни «астрологія та астрономія»;

- низький рівень виконання завдань, які вимагали від учнів практичних знань і умінь, зокрема пов'язаних з астрономічними спостереженнями. П'ятикласники практично не розуміють причинно-наслідкові зв'язки між факторами і явищами, що спостерігаються в навколишньому середовищі, зокрема в Сонячній системі;
- труднощі при виконанні учнями завдань з нестандартними формулюваннями завдань, що потребували від учнів аналізу та узагальнення вивченого астрономічного матеріалу (наприклад, під час відповіді на запитання «Які небесні тіла випромінюють світло і тепло» учні мали порівняти характеристики небесних тіл та провести аналогію із Сонцем).

### *11 клас*

Завдання моніторингового дослідження для 11-го класу охоплювали 6 тем навчальної програми з астрономії: «Історичний розвиток і значення астрономії в житті суспільства», «Небесні світила й небесна сфера», «Небесні світила й небесна сфера. Рух світил на небесній сфері», «Земля і Місяць», «Наша планетна система», «Сонце – найближча зоря», «Зорі. Еволюція зір».

Найбільше запитань стосувалися вивчення рівня сформованості в учнів основних астрономічних явищ і понять за темами «Небесні світила й небесна сфера. Рух світил на небесній сфері», «Наша планетна система» та «Земля і Місяць». Частина завдань була зорієнтована на перевірку навчальних досягнень учнів за програмою курсу астрономії. У наведеній нижче діаграмі вказано розподіл завдань за темами відповідно до навчальної програми.



Діаграма 6. Розподіл завдань для учнів 11-х класів за темами навчальної програми (у відсотках)

Аналіз результатів виконання завдань моніторингового дослідження свідчить, що більшість випускників шкіл ознайомена з основними етапами становлення астрономії як науки, з особистостями, які заклали основи її розвитку, усвідомлюють значення астрономії в житті людини й суспільства. Понад 80% випускників дали правильні відповіді на запитання про значення спостережень для розвитку астрономії. Понад 83% одинадятикласників знають, що тезу про обертання Землі навколо Сонця висловив Микола Коперник, а 68% – правильно вказали про те, що перші телескопічні спостереження провів Галілео Галілей.

Під час вивчення теми «Небесні світила й небесна сфера. Рух світил на небесній сфері» передбачається формування основних астрономічних понять, які є підґрунтям для проведення спостережень. Зокрема, до них належать такі поняття як «сузір'я» та «небесна сфера». Знають означення «сузір'я» та розуміють, що на зоряному небі Місяця можна спостерігати ті ж сузір'я, що й на Землі, лише 55% (у контрольній вибірці – 26%) учнів 11-х класів.

Спостереження грають важливу роль у формуванні астрономічних знань і наукового світогляду учнів. Об'єкти астрономічних спостережень доступні та цікаві, а власне спостереження створює позитивну мотивацію до навчання. Тому більшість питань цієї теми стосувалися особливостей спостереження небесних об'єктів. Так, майже 70% школярів правильно відповіли на запитання,

чому зоряне небо змінює свій вигляд упродовж року та чому на зоряних картах не вказують положення планет. Відмінність при спостереженні планет і зір (те, що зорі мерехтять, а планети – ні) вказали 59% випускників. Трохи менший відсоток учнів (57) розуміють, що найяскравішою зорею на небі Землі є Сонце.

Половина школярів правильно пояснили, що спостережувана на небі Землі смуга Молочного Шляху є наслідком розміщення Сонця в площині диска Галактики, хоча в контрольній вибірці з цим завданням справилася лише чверть учнів.

З метою перевірки гіпотези дослідження про стереотипність мислення учнів, пов'язаного з побутовими уявленнями, нав'язаними засобами масової інформації та різноманітними астрологічними прогнозами, у моніторинговому дослідженні було запропоновано завдання: «Яку кількість сузір'їв проходить Сонце протягом року?». Лише 36% учнів 11-х класів надали правильну відповідь, що таких сузір'їв 13, а не 12, як вважає більшість.

Найскладнішим у цій темі було завдання, за яким школярам необхідно було вказати декілька спостережень на ясному зоряному небі в різних півкулях для визначення місцезнаходження на Землі. Усі три правильні варіанти відповідей вибрало 32% учасників дослідження (у контрольній вибірці – лише 2%).

Найбільша кількість запитань – 14, у дослідженні, стосувалася теми «Земля і Місяць». Їх можна поділити на три основні підгрупи: перша – завдання на пояснення явищ, пов'язаних з рухом Землі, друга – на розуміння фізичних умов на Місяці та третя – щодо місячних та сонячних затемнень.

Так, одне із завдань у першій підгрупі було присвячено з'ясуванню основної причини змін дня і ночі на Землі. Про те, що це пояснюється обертанням Землі навколо своєї осі, вказали 75 % одинадцятикласників. Різниця правильних відповідей на це запитання з контрольною вибіркою становить більше 40%. На запитання щодо пояснення зміни пір року дали правильну відповідь тільки 38% старшокласників.

54% учнів 11-х класів вказали, що у дні весняного та осіннього рівнодення тривалість дня майже дорівнює ночі в Північній і Південній півкулях. На подібне запитання правильно відповіли 67% учнів 5-х класів.

Результати дослідження свідчать, що питання про фази Місяця є складним для розуміння школярів. Менше чверті (23%) одинадцятикласників розуміють, що вигляд Місяця залежить від відносного розташування Землі, Місяця й Сонця, а Сонце завжди освітлює його тільки з одного боку, тобто однаково в усіх його фазах.

52% учнів 11-х класів правильно пояснили залежність між назвами «морів» на Місяці та фізичними явищами, що спостерігаються на ньому.

Загальна результативність виконання завдань третьої підтеми «Сонячні та місячні затемнення» становить 54%. Найбільший відсоток правильних відповідей (79) випускники дали на запитання щодо розташування Землі, Місяця й Сонця під час сонячного затемнення. Натомість, для місячного затемнення – правильно пояснили лише 53% учнів.

Дослідженням виявлено також, що правильну відповідь на подібні запитання дали 70% п'ятикласників. Це доводить доцільність запровадження у 5-х класах інтегрованого курсу природознавства. Теперішні одинадцятикласники його не вивчали.

Найпростішим у темі «Наша планетна система», за даними дослідження, виявилось запитання про порядок розташування планет зі збільшенням їх відстані від Сонця, про що правильно вказали 79% школярів. Про те, що на уроках астрономії не достатня увага приділяється умовам спостереження планет, свідчить той факт, що правильну відповідь про можливість спостереження на зоряному небі планет Сонячної системи лише у зоні екліптики дали 44 відсотка учнів.

Дані моніторингового дослідження свідчать про те, що одинадцятикласники добре засвоїли основні астрономічні поняття та явища, які пов'язані з малими тілами Сонячної системи. Понад 60% учнів знають, де розташовано в Сонячній системі пояс астероїдів і куди зазвичай направлений

хвіст комети. Але вибрати два астрономічних явища (утворення хвоста та збурення в русі комети в той момент, коли вона пролітає повз планету), які свідчать про те, що комета має малу масу, правильно змогли тільки 41% випускників.

Половина учнів 11-х класів правильно відповіли на питання про умови на Венері, виникнення на ній парникового ефекту, правильно вибрали із запропонованого переліку планети-гіганти, планети, що мають кільця.

Найскладнішими виявилися запитання теми «Зорі. Еволюція зір». Відсоток правильних відповідей на завдання цієї теми становить 45%. Понад 47% учнів назвали кінцеву стадію еволюції Сонця, але лише 43,8% назвали протозорю – наймолодшим зоряним утворенням.

Досить незначна частина випускників змогли пояснити, від якої характеристики зір залежить їх кінцевий етап існування. Так, понад 41% школярів (контрольна вибірка – 13,8 ) надали правильну відповідь, що еволюція зорі залежить від її маси.

Початкові відомості про метод вимірювання температури тіла за його кольором учні отримують на уроках фізики у темі оптика. На уроках астрономії учні вивчають класифікацію зір, які відрізняються температурами, світностями, розмірами та ін. характеристиками). На запитання, яка зоря з перерахованих (білого, жовтого, червоного або блакитного кольорів) має найнижчу температуру правильно відповіли 48,4 відсотка учнів, а з контрольної вибірки лише 20%.

Сонце – центральне світило у нашій Сонячній системі, яке впливає на всі процеси, що відбуваються на Землі. Більшість одинадцятикласників добре розуміють явище сонячної активності, наслідки якої не тільки спостерігають, а й відчувають земляни. Так, знають про існування 11-річного циклу появи плям на Сонці 53,7% учнів. Правильну відповідь на запитання «Чому плями на Сонці є чорними?» дали 61,4% школярів. 64% учнів вказали, що під дією спалаху на Сонці виникають магнітні бурі на Землі.

На запитання щодо визначення видимої зоряної величини й астрономічної одиниці правильно відповіли відповідно 47,6% та 63% учнів 11-х класів. Найбільші труднощі викликало запитання щодо значення спектрального аналізу в астрономічних дослідженнях. Складність цього завдання полягала в тому, що необхідно було назвати декілька характеристик зір, які визначають за допомогою спектрального аналізу. З цим завданням справилося лише 28% випускників.

Аналіз результатів моніторингового дослідження, дає змогу зробити висновки щодо виконання завдань з астрономії учнями 11-х класів. Рівень засвоєння багатьох астрономічних понять та явищ випускниками є достатнім для розуміння природних явищ, що спостерігаються у навколишньому світі.

Водночас, дослідження виявило ряд недоліків, а саме:

1. В учнів 11-х класів недостатньо сформовані вміння спостерігати та пояснювати результати спостережень.

2. Низьким є рівень обізнаності учнів з методами астрономічних досліджень.

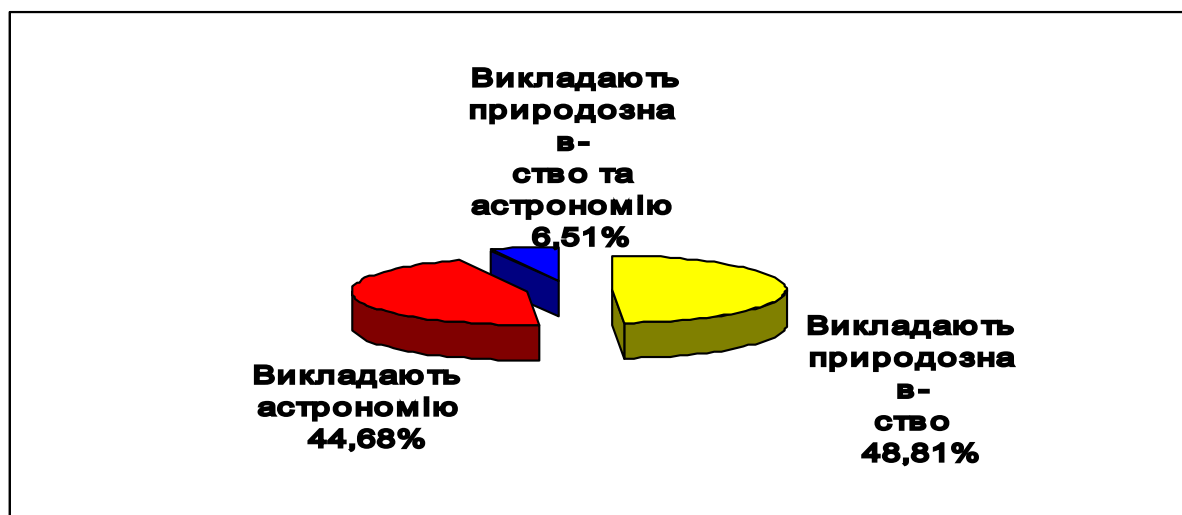
3. Випускники в основному засвоїли фактологічні астрономічні знання. Вони успішно відповідають на запитання репродуктивного характеру, але складними для них виявляються запитання практичного спрямування; питання, які потребують пояснення та аналізу основоположних астрономічних явищ.

### ***Аналіз відповідей учителів на запитання моніторингового дослідження***

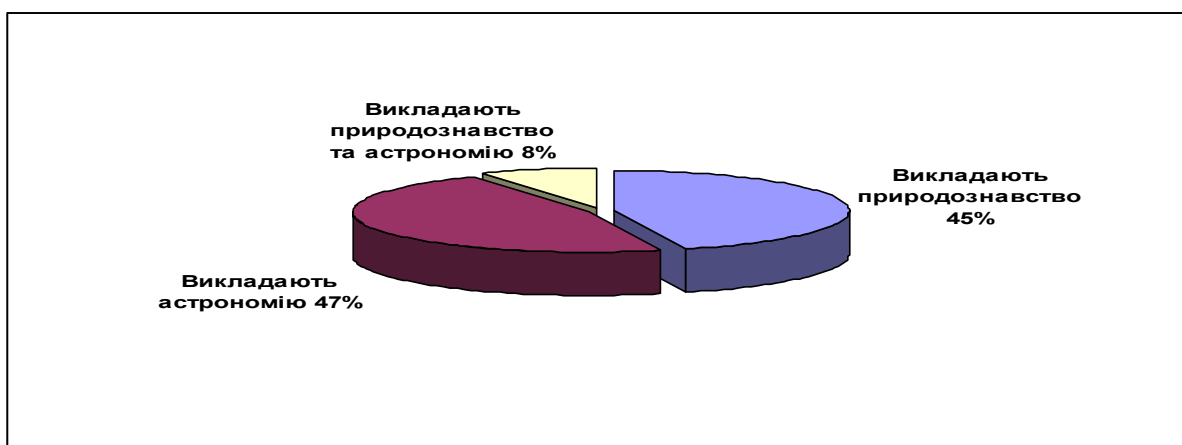
У опитуванні взяло участь 3040 учителів, серед яких 48,8% – учителі природознавства, 44,68% – учителі астрономії та 6,5% – учителі, які викладають природознавство і астрономію (див. діаграму 7).



*По Україні*

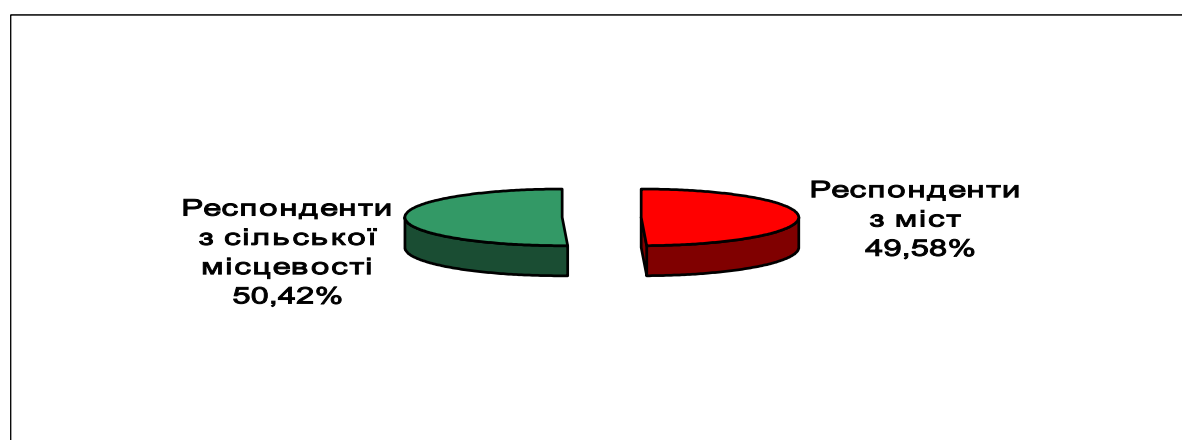


*По Черкаській області*

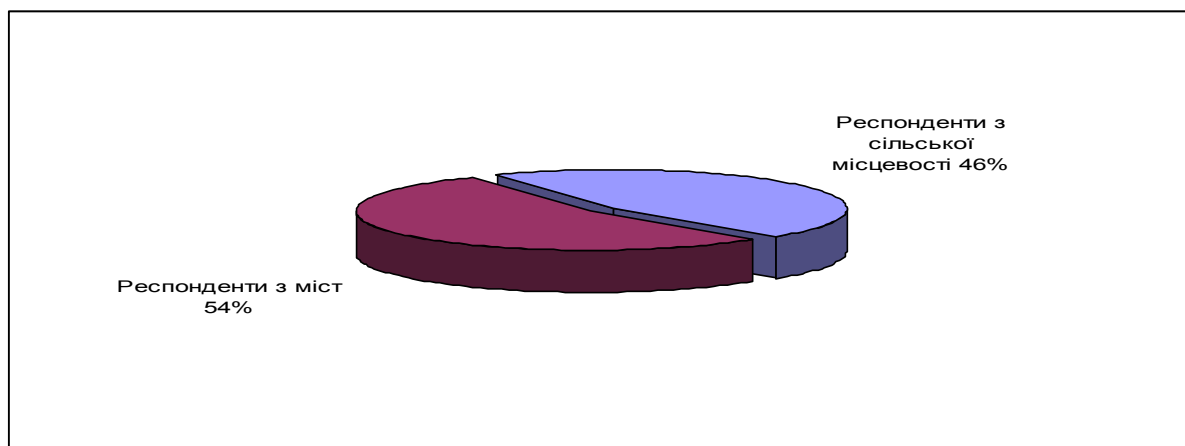


Діаграма 7А. Розподіл відповідей на запитання щодо навчального предмета, який викладають учителі – учасники моніторингового дослідження

*По Україні*



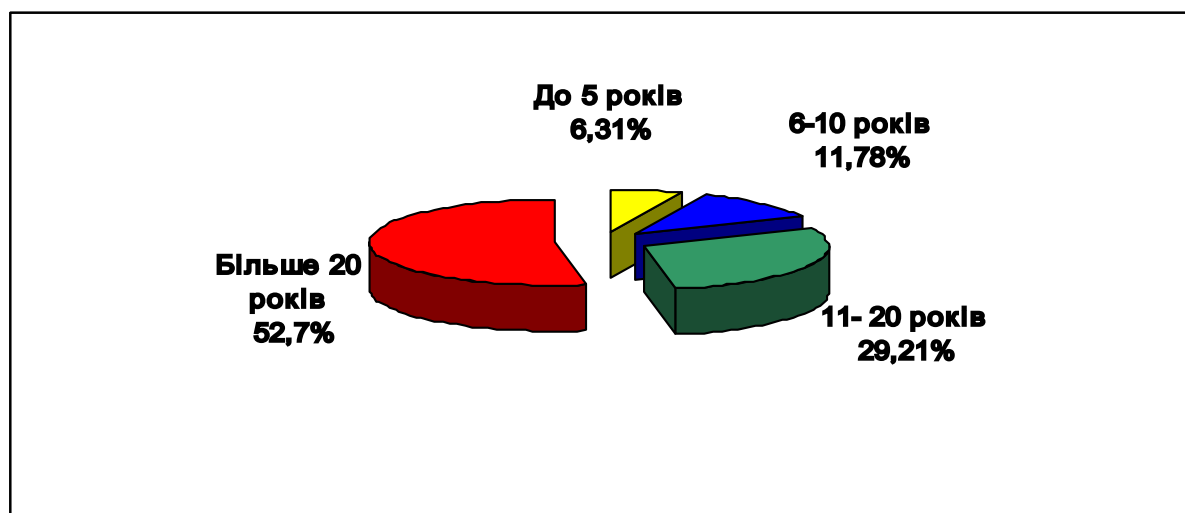
### По Черкаській області



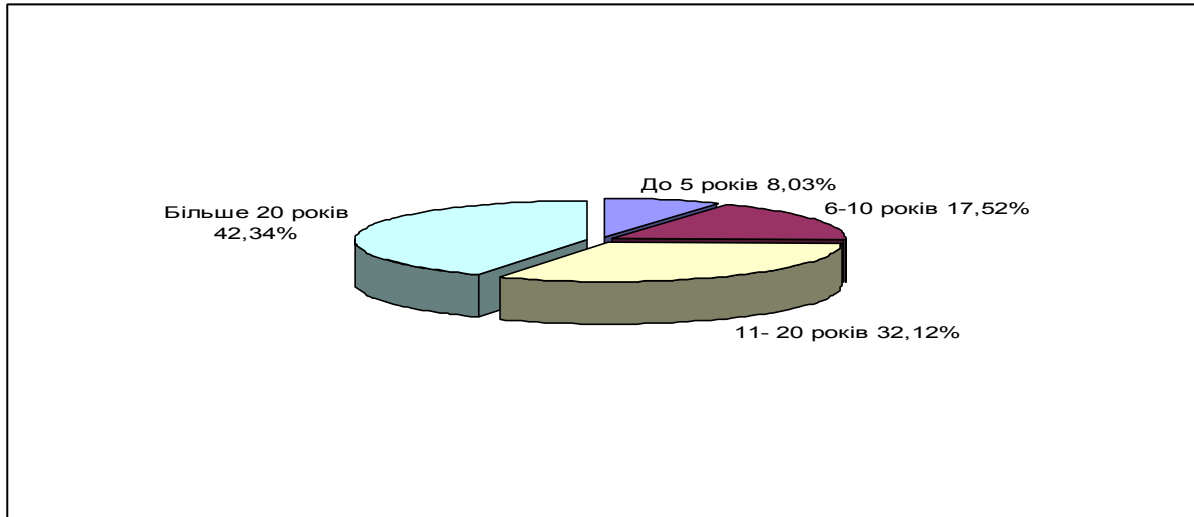
Діаграма 8. Розподіл учителів за місцем розміщення загальноосвітніх навчальних закладів

Аналіз кадрового складу вчителів свідчить про те, що освітній процес з природознавства й астрономії в загальноосвітніх навчальних закладах, що брали участь у моніторингу, здійснюють педагогічні працівники, з яких 82 відсотки мають першу й вищу кваліфікаційну категорію і 18% - другу і категорію спеціаліста. Педагогічний стаж більше 10 років мають понад 80% опитаних учителів (див. діаграму 9).

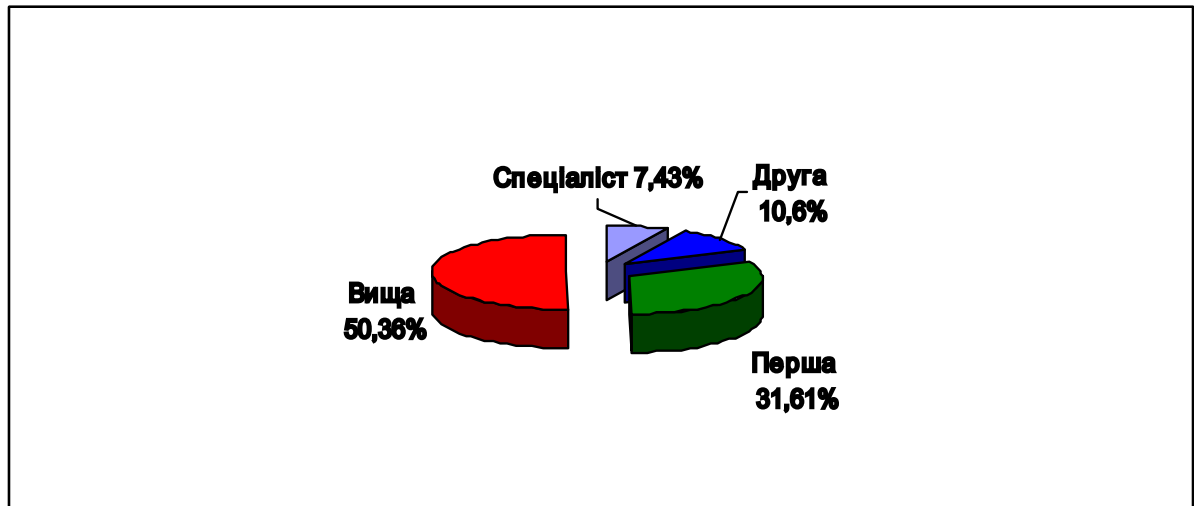
### По Україні



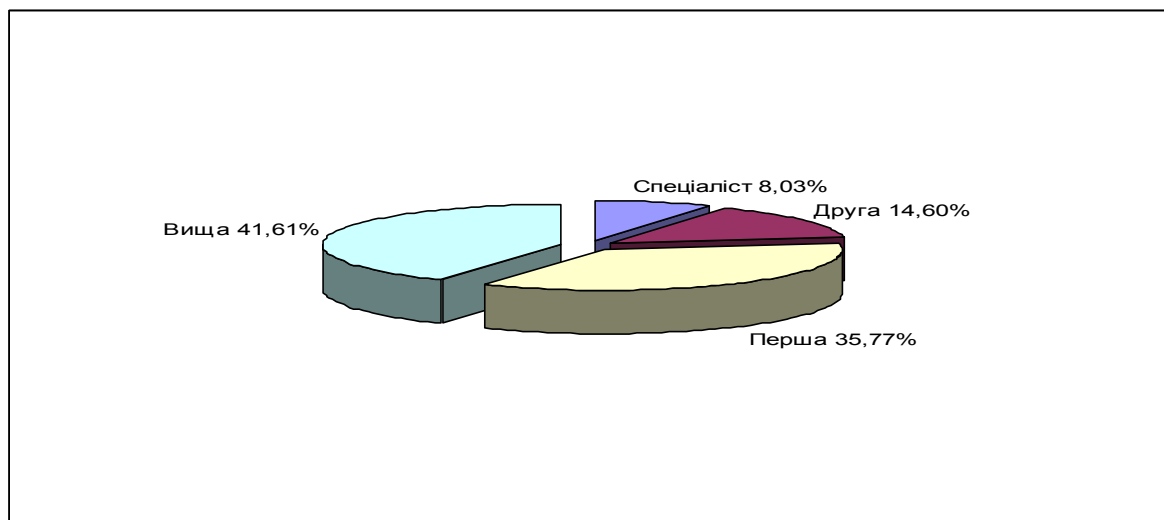
*По Черкаській області*



*Діаграма 9. Розподіл учителів - учасників дослідження за педагогічним стажем По Україні*



*По Черкаській області*



*Діаграма 10. Розподіл учасників дослідження за кваліфікаційною категорією*

Узагальнення відповідей вчителів дали можливість виокремити проблеми, пов'язані з вивченням астрономічної складової змісту середньої освіти, а також зробити висновки щодо шляхів їх подолання.

Однією з гострих проблем є якість підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів з урахуванням реальних суспільних потреб, нових тенденцій у розвитку астрономічної науки, світового досвіду.

Як свідчать результати моніторингового дослідження природознавство та астрономію у більшості викладають учителі, які мають за дипломом спеціальність «учитель математики і фізики», «учитель фізики», «учитель хімії і біології», «учитель географії», «учитель географії та біології», «учитель біології».

Лише 4 відсотки опитаних – це вчителі фізики, які мають спеціалізацією «астрономія».

Варто зауважити, що 10% учителів, які викладають астрономію та природознавство у школі, є вчителями початкових класів, історії, правознавства та суспільствознавства, інженерами з правом викладання машинобудування, учителями загальнотехнічних дисциплін. Цей перелік доповнюють філологи, психологи, агрономи і навіть книгознавець – організатор книжкової торгівлі, фельдшер та лікар-ветеринар.

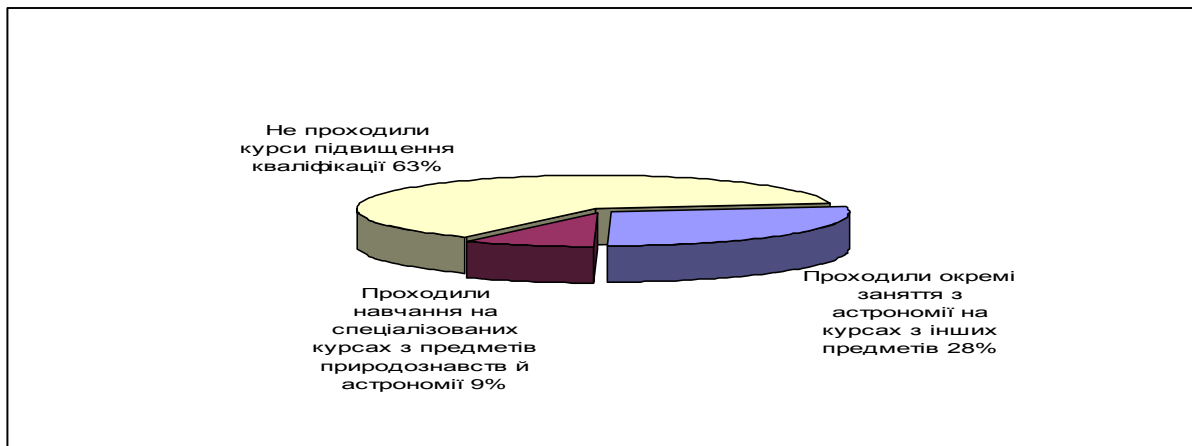
Вчителі астрономії та природознавства мають можливість отримати спеціальні знання та підвищити свій професійний рівень на курсах підвищення кваліфікації в інститутах післядипломної педагогічної освіти.

Так, 17% учителів-учасників дослідження протягом останніх двох років навчалися на спеціалізованих курсах з природознавства та астрономії. Окрім того, окремі питання астрономічної освіти включаються до програм курсів з фізики, біології, хімії, географії, рідше – математики. Окремі заняття з природознавства й астрономії на курсах з цих предметів відвідало 24% респондентів (див. діаграму 11).

### По Україні



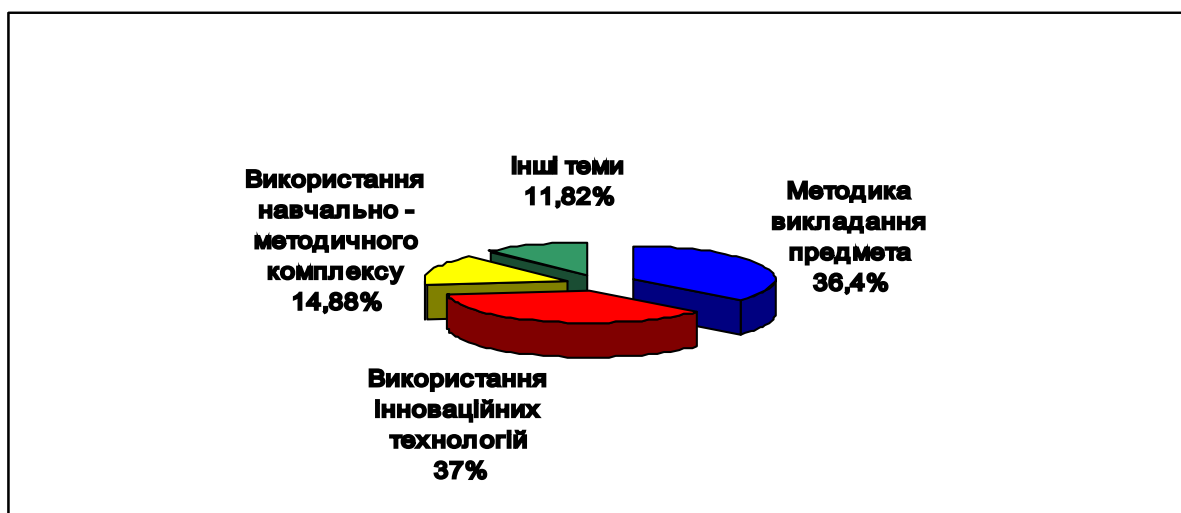
### По Черкаській області



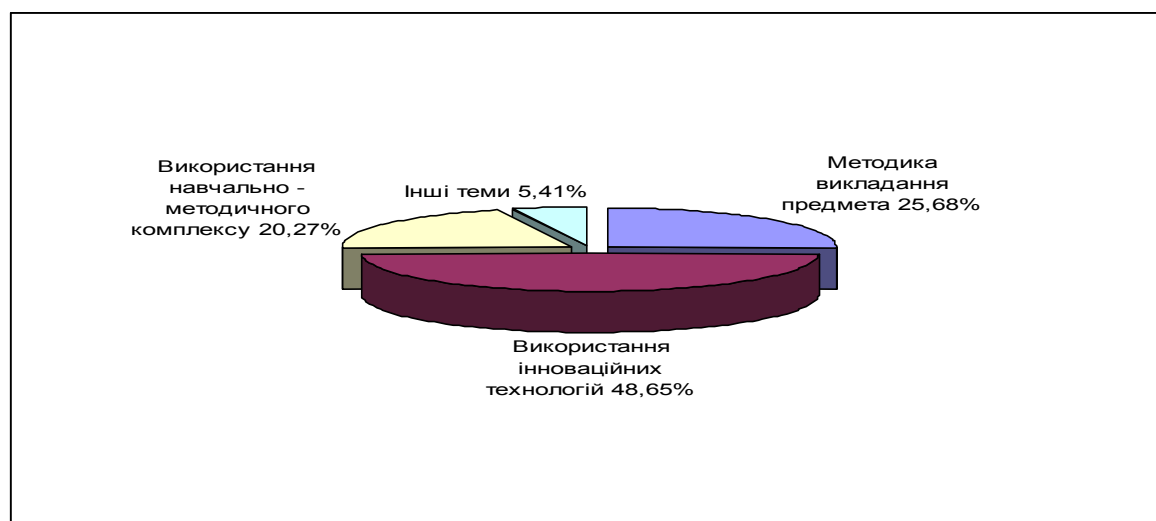
**Діаграма 11 А.** Розподіл відповідей респондентів на запитання « Чи проходили Ви протягом 2007-2008 навчального року курси підвищення кваліфікації з методики викладання предметів «Природознавство» й «Астрономія»?

Тематика курсів підвищення кваліфікації, як відзначають вчителі, дуже різноманітна. Вона, фактично, охоплює коло питань, пов'язаних з викладанням астрономічної освіти в середній школі як на уроках, так і в позаурочній роботі (див. діаграму 12).

### По Україні



### По Черкаській області



Діаграма 12 А. Тематика курсів підвищення кваліфікації вчителів

Наведені дані свідчать про те, що зміст курсів підвищення кваліфікації спрямований, переважно, на розгляд питань про застосування інноваційних технологій у процесі навчання астрономії (37%) та вдосконалення методики викладання астрономії в школі (36,4%). Окрім того, вчителі назвали цілий ряд інших методичних та дидактичних питань, які вивчалися на курсах і сприяли оптимізації процесу набуття учнями астрономічних знань.

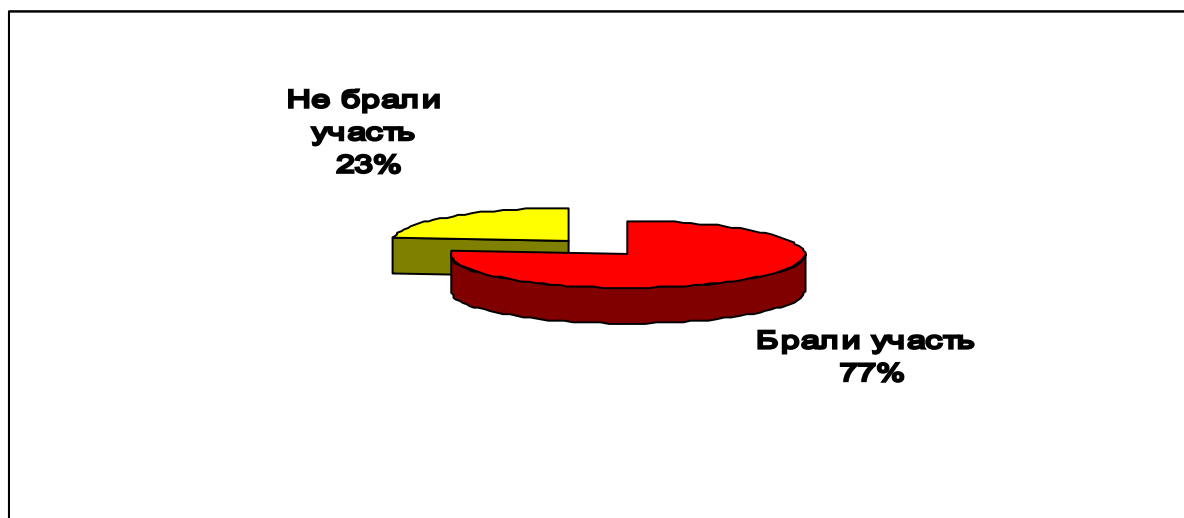
Разом з тим, результати опитування вчителів говорять про те, що на курсах підвищення кваліфікації надзвичайно мало уваги приділяється розгляду питань

викладання астрономії на міжпредметній основі, розв'язку астрономічних задач на уроках фізики та математики.

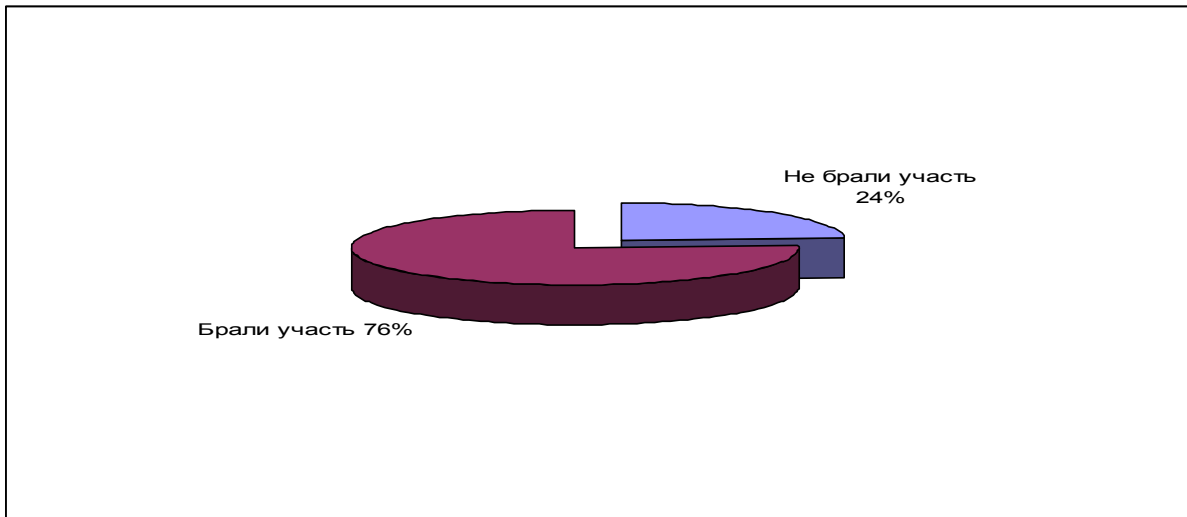
Позитивним є той факт, що процес підвищення кваліфікації вчителів з природознавства й астрономії передбачає навчання за темами, розкриття яких допомагає організувати ефективну позакласну роботу, а саме: „Організація позакласної роботи з астрономії”, „Сучасні підходи до розв'язування олімпіадних задач з фізики та астрономії”, „Методика проведення екскурсій в планетарій та астрономічну обсерваторію” тощо.

У країні існує розгалужена мережа різнорівневих, систематично діючих методичних об'єднань фахівців, метою яких є, насамперед, обговорення найважливіших питань вивчення астрономії в школі, надання методичної та практичної допомоги вчителям, ознайомлення їх з досвідом роботи колег, впровадження у практику навчально-виховного процесу передового педагогічного досвіду тощо. Так, 77% опитаних учителів протягом 2007–2009 навчальних років брали участь у засіданнях методичних об'єднань, на яких розглядалися питання вдосконалення астрономічної освіти (див. діаграму 13).

### *По Україні*



## По Черкаській області



**Діаграма 13 А.** Розподіл відповідей на запитання «Чи брали Ви протягом 2007 – 2008, 2009-2010 навчальних років участь у засіданнях методичних об'єднань, на яких розглядалися питання вдосконалення викладання змісту астрономічних питань?»

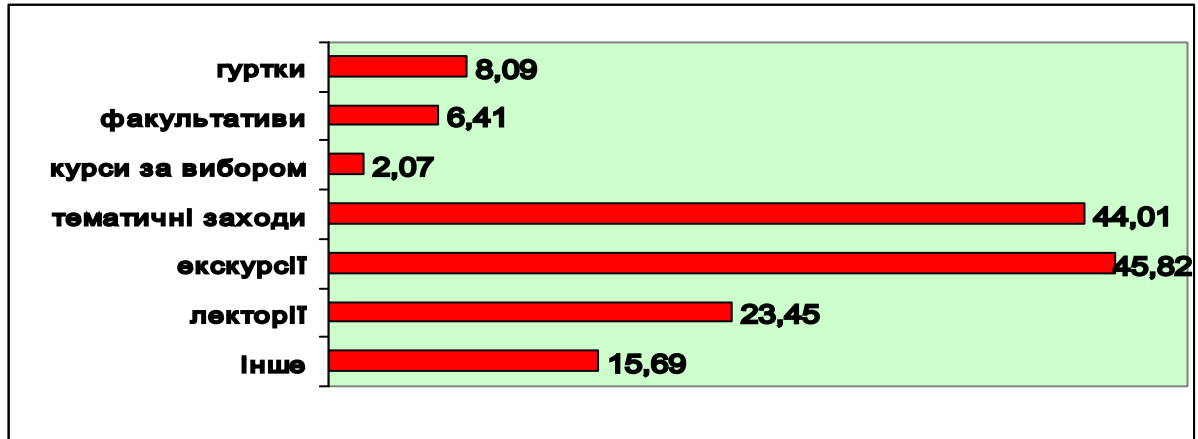
Проте, 23% учителів протягом останніх двох років жодного разу не брали участі в засіданнях методичних об'єднань будь-якого рівня. Тобто можна припустити, що мінімум астрономічної освіти, який реалізується у школі, здійснюють учителі, які не володіють новими технологіями навчання астрономії і змушені підвищувати свій професійний рівень тільки шляхом самоосвіти.

Невід'ємною складовою роботи вчителів природничого циклу, як свідчать результати опитування, є обмін передовим досвідом. З цією метою педагоги відвідують майстер-класи та відкриті уроки з природознавства та астрономії, які проводять їхні колеги. У рамках Міжнародного року астрономії загальноосвітні навчальні заклади провели педагогічні ради, педагогічні читання та засідання творчих груп фахівців природничого циклу.

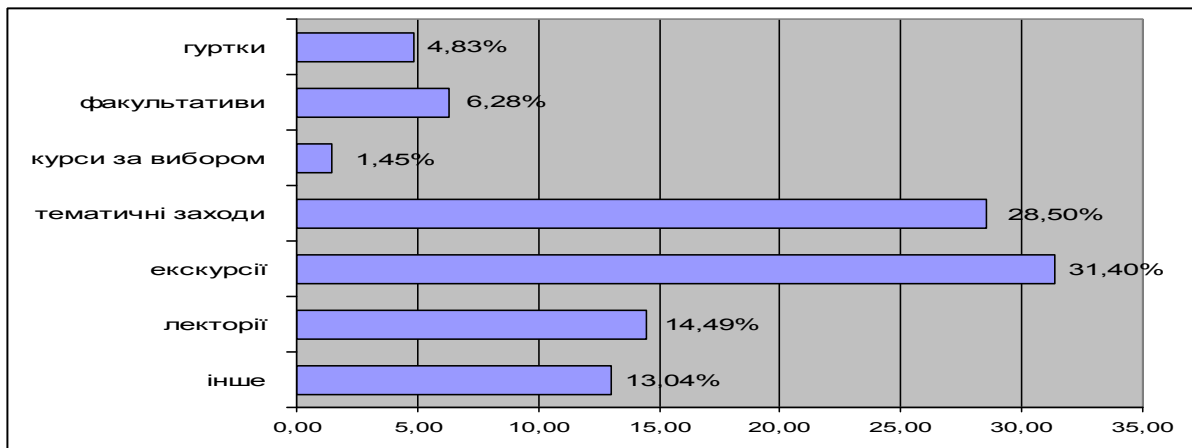
У комплексі заходів, спрямованих на реалізацію якісної астрономічної освіти, вагоме місце посідає позакласна робота. Це невід'ємна складова цілісного процесу надання астрономічних знань у навчальному закладі. Її завданням є розвиток інтересу учнів до вивчення астрономії, природознавства, ліквідація прогалин у знаннях з цих предметів, розширення світогляду (див. діаграму 14).



### По Україні



### По Черкаській області



*Діаграма 14 А. Розподіл відповідей учителів на запитання «Які форми позакласної роботи щодо розширення астрономічних знань Ви використовуєте у своїй практиці, які з них є найбільш ефективними?»*

Найбільш поширеними формами позакласної роботи з астрономії, на думку опитаних учителів, є екскурсії та тематичні заходи (день астрономії, тиждень астрономії, тиждень з нагоди Року астрономії, декада природничих наук, конкурс учнівських проєктів, випуск шкільної астрономічної газети тощо). Більш ефективними є відвідування планетаріїв, обсерваторій, астрономічних клубів. Водночас відвідати їх можуть учні великих міст (планетарії є у Вінниці, Дніпропетровську, Донецьку, Києві, Одесі, Сімферополі, Харкові, Черкасах, Херсоні). Тому коло екскурсій, особливо для учнів сільської місцевості та невеликих міст, часто звужується до споглядання відкритого неба (у кращому випадку крізь спеціальні пристрої) та відвідування краєзнавчих музеїв, проведення відеолекторіїв, перегляду відео матеріалів та

відеофільмів, науково-популярних та науково-документальних фільмів, відеоподорожей тощо.

Ефективними формами набуття науково-теоретичних та практичних знань з астрономії, на думку респондентів, є участь учнів у роботі секції «Астрономія та астрофізика» МАН, у шкільних наукових товариствах та малих предметних олімпіадах. Формуванню навиків дослідницької роботи сприяють також проведення учнівських конференцій та круглих столів, присвячених проблемам пізнання людиною Всесвіту.

Учителі звернули увагу на те, що на розвиток дітей загалом і на зростання їх інтересу до вивчення астрономії позитивно впливає систематичне проведення Всеукраїнського інтерактивного природничого конкурсу «Колосок» та Всеукраїнського фізичного конкурсу «Левеня».

Окрім того, у деяких областях упроваджуються інші форми роботи, які сприяють формуванню інтересу до астрономічних знань, зокрема:

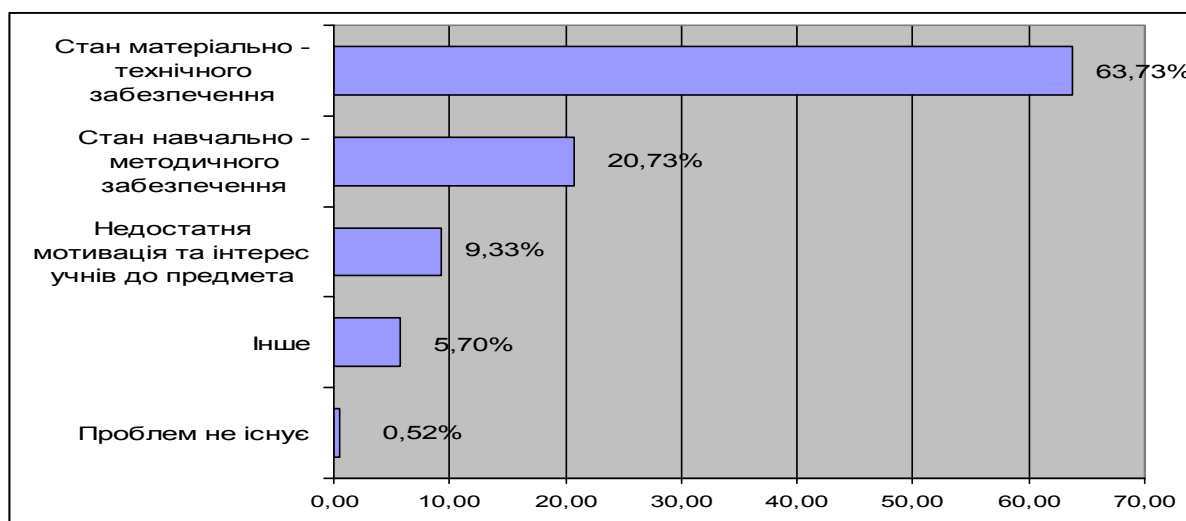
- міський конкурс "Космічна Одиссея"(Луганська та Львівська області);
- спецкурс з теми «Азимут» (Запорізька область);
- обласний форум юних шанувальників фізики, обласний конкурс «Космічні історії», обласний конкурс «Космічні фантазії» (Миколаївська область);
- клуб «Довкілля», використання дослідницьких проектів «Моя планета Земля» (Хмельницька).

У рамках дослідження було з'ясовано думку учителів щодо труднощів, які постають під час упровадження шкільної астрономічної освіти безпосередньо в школах. Учителі надзвичайно стурбовані слабким матеріально-технічним забезпеченням (майже 80%) та навчально-методичним забезпеченням (майже 40%) навчальних закладів (див. діаграму 15).

### По Україні



### По Черкаській області

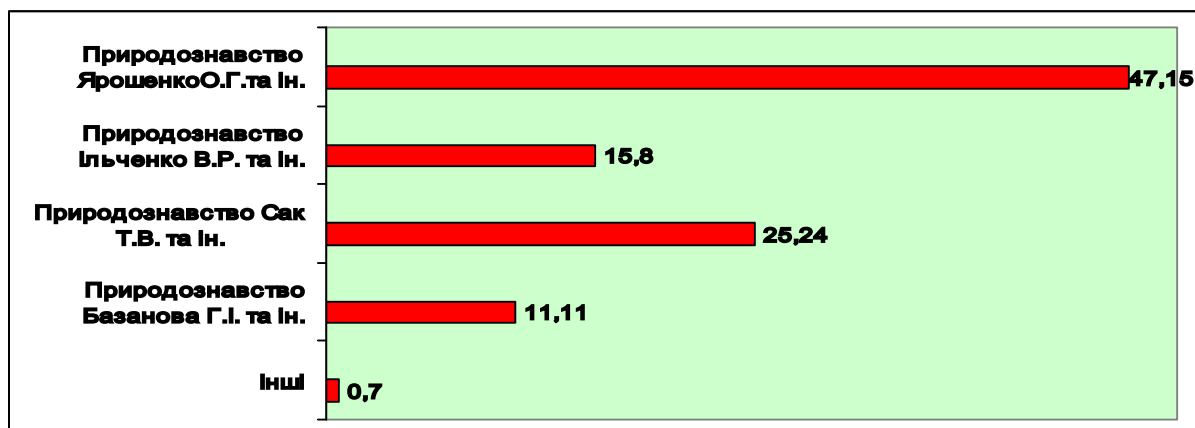


Діаграма 15 А. Розподіл відповідей учителів на запитання «Які проблеми, на Вашу думку, є найбільш актуальними та потребують вирішення у процесі вивчення астрономічних питань у 5-х та 11-х класах?»\*

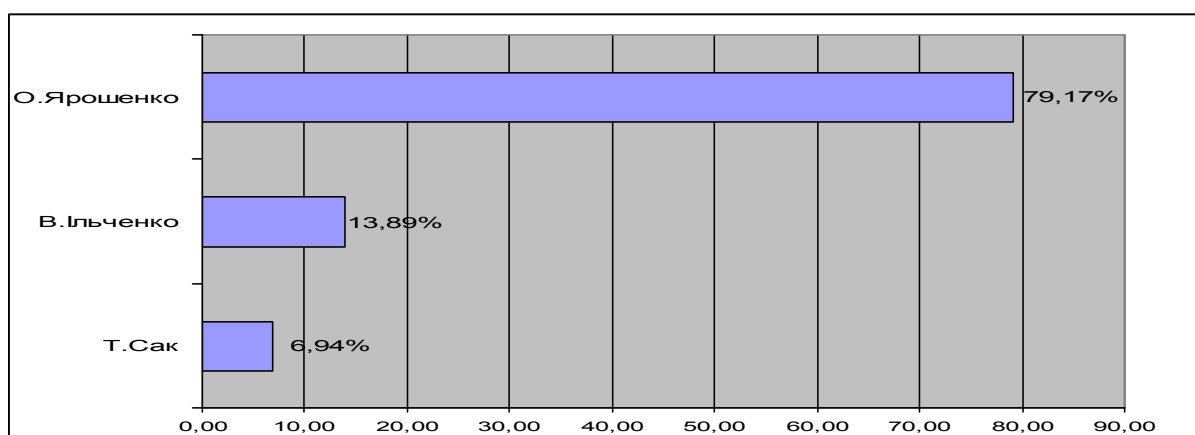
У ході моніторингового дослідження було вивчено питання про ставлення вчителів до підручників, за якими вивчається природознавство та астрономія у школі. На діаграмах 16, 17 відображено назви підручників за якими працюють вчителі.

\* сума відповідей перевищує 100%, тому що респонденти повинні були висловити своє ставлення до кожної з перелічених проблем шляхом ранжування

### По Україні

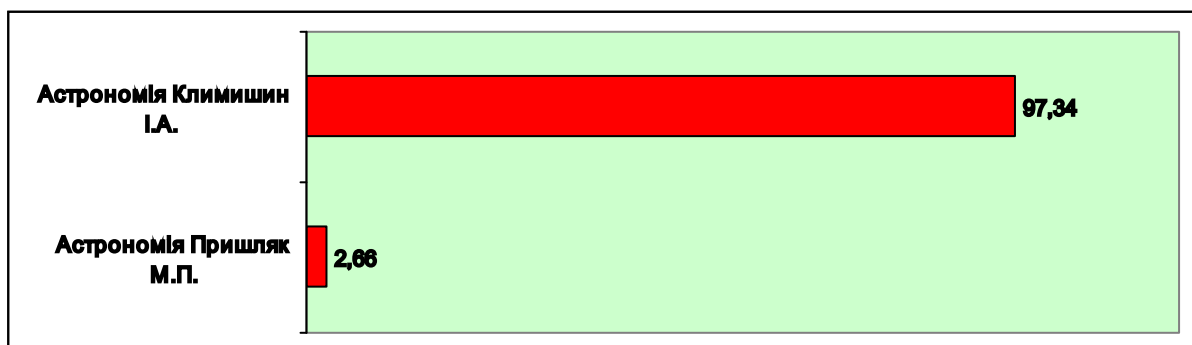


### По Черкаській області



Діаграма 16. Підручники з природознавства, за якими навчаються учні

### По Україні



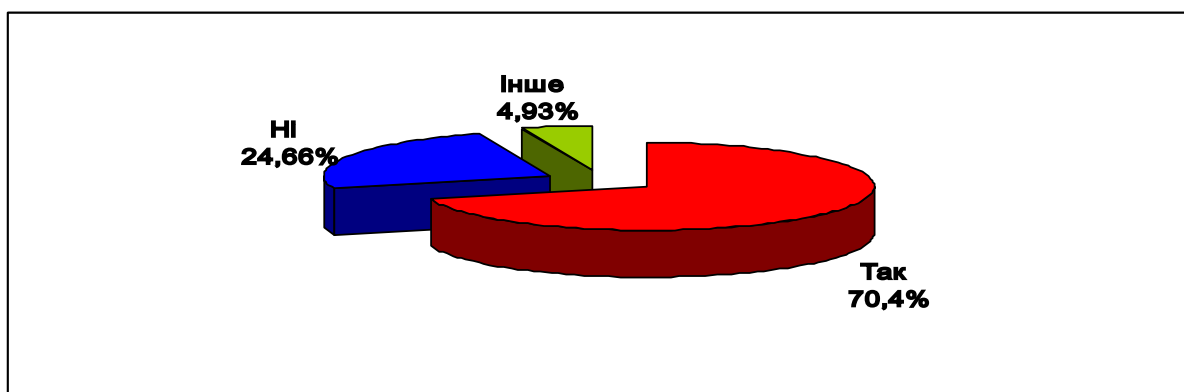
Діаграма 17. Підручники з астрономії, за якими навчаються учні

По Черкаській області викладання здійснюється за підручником І.А.Климишина, І.П.Крячка.

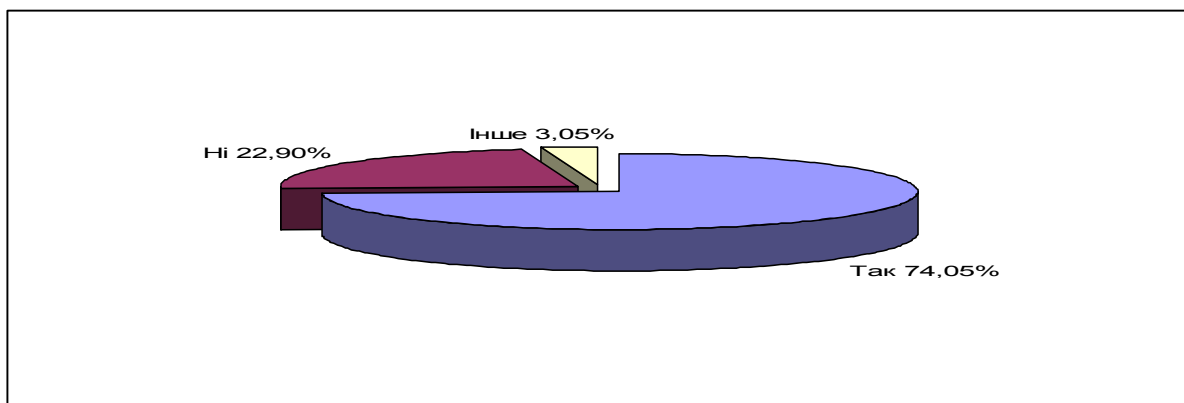
Більшість вчителів вважають, що обсяг навчального матеріалу з астрономії, у підручниках з природознавства для в 5-го класу є достатнім для формування в учнів світоглядних і загальнокультурних уявлень про небесні

тіла та Всесвіт (див. діаграму 18). Водночас більшість респондентів вважають, що підручники є дуже складними, навчальний матеріал подається в них без урахування вікових особливостей п'ятикласників і є важким для самостійного сприйняття школярами. Окрім того, учителі вважають, що досить часто у підручниках зустрічаються застарілі наукові відомості; відсутні узагальнення вивченого, дані про практичне використання космічних досліджень у народному господарстві тощо.

#### *По Україні*



#### *По Черкаській області*



**Діаграма 18 А.** Розподіл відповідей учителів на запитання «Чи є достатнім, на Вашу думку, обсяг того навчального матеріалу з астрономії, що є в підручниках з природознавства, для формування в учнів світоглядних і загальнокультурних уявлень про небесні тіла та Всесвіт у цілому?»

Підручники з астрономії для учнів 11-го класу потребують, на думку вчителів, удосконалення, слід створити книгу з популярним викладенням навчального матеріалу. На часі створення мультимедійного супроводу астрономічної освіти.

## Висновки

Результати моніторингового дослідження, яке було проведено вперше в країні, дають підстави зробити висновок про те, що учні 5-х та 11-х класів мають, в основному, середній та достатній рівень сформованості світоглядних і загальнокультурних уявлень про небесні тіла та Всесвіт. Ефективним виявилось впровадження курсу природознавства у 5-х класах, до складу якого включено астрономічні питання.

Складними для розуміння учнів виявилися основоположні астрономічні явища, які визначають умови життя на Землі.

### **Дослідженням встановлено, що:**

1. Потребують уточнення програмові вимоги до рівня навчальних досягнень п'ятикласників з природознавства; удосконалення астрономічної складової підручників та оновлення змісту підручників з астрономії для 11-го класу.

2. Необхідно зосередити увагу на практичному спрямуванні навчання астрономії, ширшому вивченні астрономічних явищ, з якими людина зустрічається у повсякденному житті (зміна дня і ночі, тривалість доби, зміна пір року тощо); на розумінні причинно-наслідкових зв'язків між факторами і явищами, що спостерігаються в навколишньому середовищі; на обґрунтуванні важливих світоглядних питань, зокрема, природи та еволюції небесних тіл.

3. Потребує поліпшення рівень підготовки вчителів та підвищення їхньої кваліфікації щодо викладання астрономічної складової курсу «Природознавства» та «Астрономії». Підготовку вчителів слід спрямувати на навчання школярів використовувати набуті знання та вміння щодо розуміння природних явищ; пояснення результатів спостережень; навчання учнів методам астрономічних досліджень; формування умінь самостійно отримувати необхідну інформацію та аналізувати її.

4. Потребує системності та наступності позакласна робота з астрономії. Доцільно проводити заходи щодо популяризації астрономічних знань, зокрема

організувати наукові конференції, астрономічні вечори, відвідування лекторіїв та проведення екскурсій. З метою виявлення та підтримки обдарованої молоді, яка цікавиться астрономічними знаннями, запровадити відповідні олімпіади та турніри, а також вивчити питання щодо участі українських школярів у міжнародній астрономічній олімпіаді.

Видання підготовлено до друку та віддруковано  
редакційно-видавничим відділом ЧОПОПП  
Зам. № 1077 Тираж 100 пр.  
18003, Черкаси, вул. Бидгоцька, 38/1